

Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 2000

Ir. C.J.A.M. de Bont (red.)

Projectnummer 63007.00

December 2000

Rapport 1.00.13

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 2000

Bont, C.J.A.M. de (red.)

Den Haag, LEI, 2000

Rapport 1.00.13; ISBN 90-5242-628-7; Prijs f 39,- (inclusief 6% BTW)

97. p., fig., tab., bijl.

Deze rapportage geeft inzicht in de actuele bedrijfsresultaten en inkomens op de verschillende agrarische bedrijfstypen.

Voor de melkveebedrijven, de varkens- en pluimveebedrijven, de akkerbouwbedrijven, de glastuinbouwbedrijven en de champignonbedrijven wordt ingegaan op de ontwikkeling van opbrengsten, kosten, rentabiliteit en inkomens in 2000/01 respectievelijk 2000. Voor de groenteteelt in de open grond, de bloembollenteelt en de fruitteelt wordt een eerste zicht op de resultaten in 2000 geboden. Tevens wordt ingegaan op de resultaten van bedrijven met vleesstieren, schapen en vleeskalveren. Voor de gehele agrarische sector wordt de netto toegevoegde waarde geraamd.

Bestellingen:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: publicatie@lei.wag-ur.nl

Informatie:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: informatie@lei.wag-ur.nl

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponereerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Karakteristiek van de actuele inkomenssituatie	9
Samenvatting	11
Summary	17
1. Inleiding	23
1.1 Doel	23
1.2 Methode	23
1.3 Uitgangspunten	24
1.4 Resultaten	24
2. Rundveehouderij	26
2.1 Melkveehouderij	26
2.1.1 Structuur	26
2.1.2 Opbrengsten en kosten	26
2.1.3 Rentabiliteit en inkomen	30
2.2 Vleesstierenhouderij	32
2.2.1 Structuur	33
2.2.2 Resultaten	33
2.3 Schapenhouderij	34
2.3.1 Structuur	34
2.3.2 Opbrengsten, kosten en saldo	35
2.4 Vleeskalverenhouderij	36
2.4.1 Structuur	36
2.4.2 Rentabiliteit en inkomen	36
3. Intensieve veehouderij	38
3.1 Opbrengsten en kosten varkenshouderij	38
3.2 Opbrengsten en kosten pluimveehouderij	41
3.3 Rentabiliteit en inkomen	43

	Blz.
4. Akkerbouw	49
4.1 Structuur	49
4.2 Opbrengsten en kosten	49
4.3 Rentabiliteit en inkomen	53
5. Glastuinbouw	57
5.1 Opbrengsten en kosten glasgroentebedrijven	57
5.2 Opbrengsten en kosten snijbloemenbedrijven	58
5.3 Opbrengsten en kosten pot- en perkplantenbedrijven	59
5.4 Rentabiliteit en inkomen in de glastuinbouw	60
6. Champignonteelt	66
6.1 Opbrengsten en kosten	66
6.2 Rentabiliteit en inkomen	67
7. Tuinbouw in de open grond	70
7.1 Groenteteelt in de open grond	70
7.2 Bloembollenteelt	71
7.3 Fruitteelt	72
8. Agrarische sector	74
8.1 Productie en inkomen	74
8.2 Toegevoegde waarde en inkomen	77
8.3 Ontwikkeling van agrarisch inkomen en inkomen in het midden- en kleinbedrijf	80
8.4 Agrarische inkomens in Europees perspectief	81
Literatuur	83
Bijlagen	
1. Toelichting op indicatoren	85
2. Prijsontwikkeling algemene kosten en meststoffen	87
3. Aanvullende gegevens melkveehouderij	88
4. Aanvullende gegevens intensieve veehouderij	89
5. Aanvullende gegevens akkerbouw	91
6. Aanvullende gegevens glastuinbouw en champignonteelt	92
7. Translation of table and figure headings	93

Woord vooraf

Het LEI verschaft elk jaar in december inzicht in de actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens voor de land- en tuinbouwbedrijven en voor de totale sector. Ook worden de resultaten van de agrarische sector vergeleken met het MKB in Nederland en met de land- en tuinbouw in andere EU-landen.

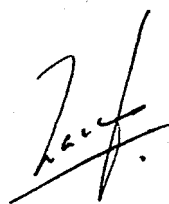
In deze rapportage wordt aangesloten bij de methoden en begrippen die gangbaar zijn in het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet). Vanwege de snelheid waarmee deze publicatie wordt uitgebracht, is daarom geen uitgebreide toelichting opgenomen. Hiervoor wordt verwezen naar de publicatie *LEI-boekhoudnet van A tot Z*.

Deze rapportage en de daarin gepubliceerde berekeningen zijn opgesteld door:

- ing. J.H. Jager (rundveehouderij, hoofdstuk 2, en akkerbouw, hoofdstuk 4);
- ing. J.H. Wisman (intensieve veehouderij, hoofdstuk 3 en vleeskalverhouderij);
- ir. R. Bakker, ir. J. Bremmer, ir. O. Hietbrink en ir. R.W. van der Meer (glastuinbouw, champignons en tuinbouw in de open grond, hoofdstukken 5, 6 en 7);
- A.J. de Kleijn en drs. B. Koole (agrarische sector, hoofdstuk 8).

Zij konden daarbij gebruikmaken van de boekhoudingen die door een groot aantal medewerkers zijn uitgewerkt, en waarvan de gegevens door de aan het Informatienet deelnemende ondernemers ter beschikking werden gesteld. Ook werden gegevens beschikbaar gesteld door het EIM, Eurostat, het Praktijkonderzoek Champignonteelt, met name door de bijdrage van de heer A.J.J. van Roestel, en het Productschap Tuinbouw. Ing. J. Bolhuis (prognose prijzen) en ing. W.H. van Everdingen leverden bijdragen aan de berekeningen voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven. De coördinatie en eindredactie van deze rapportage was in handen van ir. C.J.A.M. de Bont.

De directeur,

Prof.dr.ir. L.C. Zachariasse

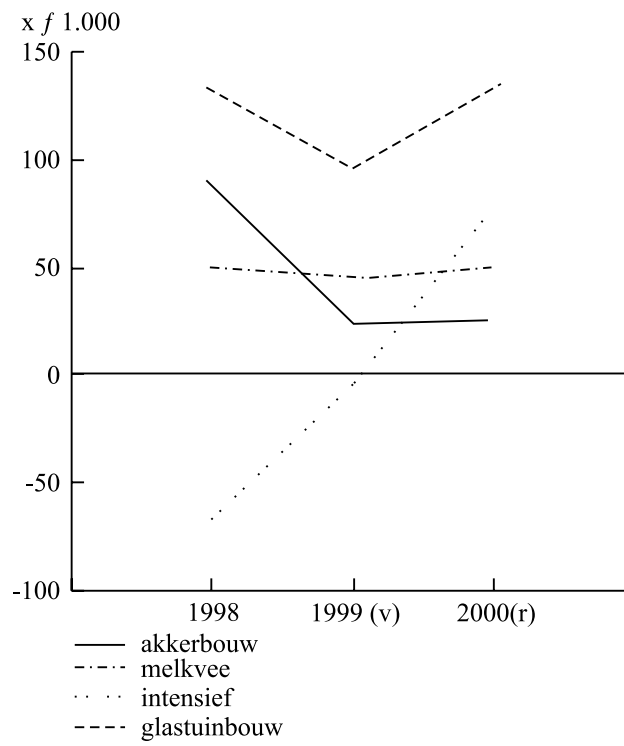

Karakteristiek van de actuele inkomenssituatie

De actuele inkomenssituatie in de land- en tuinbouw ziet er beknopt weergegeven als volgt uit:

Melkveehouderij	een licht herstel van de inkomens vooral door hogere melkprijzen, zodat het gemiddelde melkveebedrijf dit jaar een redelijk bedrag kan besparen.
Varkenshouderij	de inkomens herstellen zich dit jaar verder, na het ongekende dieptepunt twee jaar geleden. Toen kwamen veel bedrijven in financiële problemen.
Pluimveehouderij	voor leghennen- en vleeskuikenhouders komt het inkomen hoger uit na enkele teleurstellende jaren, onder meer door de dioxineaffaire in 1999.
Akkerbouw	de prijzen van de belangrijkste producten zijn opnieuw matig. Het inkomen daalt verder tot een teleurstellend laag niveau.
Glastuinbouw	de inkomens stijgen, vooral in de groenteteelt, ondanks de veel hogere energiekosten. De prijzen van groenten en bloemen zijn sterk gestegen. De inkomensverbetering volgt op wat mindere resultaten in 1999.
Tuinbouw open grond	de groenteteelt boekt opnieuw matige resultaten, bloembollentelers hebben vergeleken met 1999 een wat minder goed jaar en fruittelers zien een herstel van de teleurstellende resultaten in voorgaande jaren.
Gehele land- en tuinbouw	de productieomvang is vrijwel gelijk, terwijl de prijzen van de producten ruim 6% hoger zijn dan in 1999. De toename van de productiekosten, vooral door hogere prijzen van veevoer en energie, bleef hierbij iets achter. Het reële inkomen komt gemiddeld per bedrijf ongeveer 6% hoger uit dan in 1999.

De ontwikkeling van de resultaten van enkele bedrijfstypen wordt geïllustreerd met de volgende figuur over de ontwikkeling van het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer in de melkveehouderij, akkerbouw, glastuinbouw en intensieve veehouderij (figuur 1).

Figuur 1   *Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer*

Samenvatting

Deze rapportage geeft een beeld van de actuele inkomenssituatie in de land- en tuinbouw. Naast de ontwikkeling in de gehele sector wordt het reilen en zeilen van de verschillende bedrijfstypen onderbouwd met cijfers. Met de prognoses en ramingen van bedrijfsuitkomsten wordt vooruitgelopen op definitieve gegevens.

Algemeen beeld

Het jaar 2000 zal voor de meeste land- en tuinbouwbedrijven gezien de economische resultaten de geschiedenis in kunnen gaan als een redelijk tot goed jaar. Voor een aantal bedrijven zullen de resultaten boven de verwachtingen uitkomen, maar voor andere zal de uitkomst teleurstellend zijn. Hoewel er dit jaar in Nederland in tegenstelling tot sommige eerdere jaren geen sterk in het oog springende calamiteiten in en rond het productieproces en op de afzetmarkten zijn geweest, zijn er wel ontwikkelingen die voor veel bedrijven grote gevolgen kunnen hebben. De sterke stijging van de energieprijzen, de berichtgeving over BSE en de oogstproblemen in enkele gebieden zijn daarvan voorbeelden. Onder meer hierdoor laten de resultaten van de afzonderlijke sectoren en bedrijfstypen verschillen zien ten opzichte van voorgaande jaren.

Voor de agrarische sector als geheel levert het jaar 2000 betere resultaten op dan 1999. Toen waren de resultaten uiterst mager; van de afgelopen 10 jaar was de situatie alleen in 1993 nog slechter (LEB, 2000). Het herstel in 2000, dat volgt op twee achtereenvolgende jaren met een aanzienlijke daling, is overigens niet uitzonderlijk sterk. In verschillende sectoren van de land- en tuinbouw, met name de akkerbouw, de intensieve veehouderij en de fruitteelt, is het beeld al met al nog zorgelijk. Bovendien nemen de productiekosten momenteel duidelijk toe.

De land- en tuinbouw heeft hierbij in 2000 onder meer te maken met een sterke stijging van de energieprijzen en een oplopende inflatie en rentestand. Ook zijn, mede als gevolg van de sterke economische groei en de schaarste op de arbeidsmarkt, de lonen meer gestegen. In de loop van het jaar is de koers van de Amerikaanse dollar ten opzichte van de euro, en dus ook de gulden, duidelijk gestegen. Dit leidt onder meer tot hogere veevoederprijzen. Met het verbod op het gebruik van diermeel vanwege de BSE-problemen zullen deze prijzen nog extra aantrekken. Een en ander betekent dat de productiekosten een duidelijke stijging ondergaan en dat kan ook gelden voor de komende jaren. Dit is een duidelijk ander beeld dan in 1999; toen daalden de prijzen van aangekochte goederen en diensten nog.

Mede door de gunstige ontwikkeling van de economie en export laten de prijzen van agrarische producten nu een in het algemeen positieve ontwikkeling zien ten opzichte van het overwegend sombere beeld in 1999. Maar er zijn ook in 2000 en het afzetseizoen 2000/01 uitzonderingen. De prijzen van de tuinbouwgewassen liggen in het algemeen duidelijk hoger dan in 1999. Voor de veehouderijproducten (melk, varkensvlees, eieren en

pluimveevlees) is een herstel zichtbaar, voor rundvlees daarentegen dreigen de aanhoudende berichten over BSE in de verschillende Europese landen het prijsherstel om te buigen. Het prijsherstel in de veehouderij in het algemeen komt na de dioxineaffaire medio 1999 in met name België, waardoor de prijzen ook in ons land tijdelijk daalden. Voor met name aardappelen is voor de prijsontwikkeling in het lopende afzetseizoen belangrijk het effect van de vele regen in het najaar van 2000. Deze trof niet alleen Nederland, maar ook onder meer het VK. Hierdoor is de oogst niet van alle percelen binnen gehaald. Het gevolg hiervan kan een herstel van de prijzen zijn, zij het dat deze naar verwachting aanzienlijk geringer zal zijn dan in 1998, toen een groot deel van de aardappelen niet geoogst kon worden en de overheid vergoedingen verleende.

Beeld per bedrijfstype

In de melkveehouderij verbetert vooral door een herstel van de melkprijs het inkomen ten opzichte van dat in 1999/00. De prijzen van slachtkoeien en nuchtere kalveren zijn ook gestegen en de voerkosten zijn per saldo ongeveer gelijk aan het voorgaande jaar door een goede voederwinning. Terwijl de opbrengsten per 100 gulden kosten gaan van ongeveer 77 naar 79 gulden, neemt het gezinsinkomen uit bedrijf toe met ruim 5.000 gulden per ondernemer tot ruim 50.000 gulden. Dit is een niveau dat overeenkomt met het langjarig gemiddelde. Hierdoor kunnen de bedrijven gemiddeld dit jaar ruim 10.000 gulden meer besparen dan vorig jaar; toen werd gemiddeld per bedrijf slechts een besparing van 6.000 gulden gerealiseerd.

Voor vleesstierenhouders kunnen met name door de geïntroduceerde slachtpremie de resultaten in 2000/01 wat beter uitkomen dan het matig niveau dat de afgelopen jaren is behaald. Schapenhouders zien hun bedrijfsresultaten dit jaar door hogere opbrengstprijzen herstellen. Het saldo per ooi zal door het herstel van de prijzen, ondanks een wat lagere oopremie, met 10 tot 15 gulden toenemen. Voor vleeskalverhouders is de situatie dit jaar vrijwel gelijk aan voorgaand jaar, er vanuitgaande dat de contractvergoedingen op peil blijven, ondanks de BSE-perikelen.

In de varkenshouderij treedt na de malaise met de zeer lage prijzen in voorgaande jaren een duidelijk herstel op. De prijzen van biggen en varkensvlees zullen gemiddeld in het boekjaar 2000/01 ongeveer 20 respectievelijk 25% hoger uitkomen dan vorig jaar. Dit weegt ruimschoots op tegen de stijging van de kosten, die vooral het gevolg is van de hogere voerprijzen. De arbeidsopbrengsten per dier worden dit jaar duidelijk positief; per zeug komen deze op ruim 300 gulden, per vleesvarken op ruim 60 gulden. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer, dat in 1999/00 nog negatief was, verbetert duidelijk, waardoor dit jaar weer besparingen mogelijk zijn. De besparingen zijn echter nog gering vergeleken met de forse bedragen die per bedrijf in de voorgaande twee jaar door de varkenshouders zijn ontspaard.

De leghennenhouders profiteren in het lopende boekjaar van circa 20% hogere prijzen van de eieren dan vorig jaar. Deze stijging overtreft de voerprijsstijging van 8% ruimschoots en resulteert in een arbeidsopbrengst per leghen van ongeveer 5 gulden, een verbetering met bijna 4 gulden. Ook het gezinsinkomen uit het bedrijf per ondernemer wordt dit jaar duidelijk hoger; het stijgt met circa 90.000 gulden. Hierdoor kan er na enkele moeilijke jaren weer een behoorlijk bedrag worden bespaard.

De vleeskuikenhouders zien dit jaar hun resultaten eveneens verbeteren na de teleurstellende uitkomsten van 1999/00. De prijs van de afgeleverde dieren stijgt met ongeveer 13%, terwijl de voerprijs 11% hoger is. De arbeidsopbrengst per 1.000 kg afgeleverd gewicht wordt hierdoor, in tegenstelling tot vorig jaar, weer positief. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer verbetert dan ook, waardoor gemiddeld per bedrijf na twee jaar van ontsparingen, weer uitzicht bestaat op een overigens gering bedrag aan besparingen.

In de akkerbouw staat ook in het lopende jaar het inkomen duidelijk onder druk. De gunstige groeiomstandigheden en in het algemeen hoge opbrengsten dit jaar hebben voor veel gewassen nog lagere prijzen tot gevolg dan vorig jaar al het geval was. Bovendien zijn de kosten van met name kunstmest, gewasbeschermingsmiddelen en energie aanzienlijk gestegen. Gemiddeld komen de bedrijfsresultaten dit jaar nog beduidend onder het al lage niveau van vorig jaar uit. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer daalt van 24.000 gulden in 1999/00 naar 14.000 gulden in 2000/01. De inkomensdaling in de akkerbouw treft vrijwel alle gebieden; in de Veenkoloniën zal het inkomen dalen door met name lagere prijzen van zetmeelaardappelen. De inkomensdaling is het grootst in het Noordelijk kleigebied onder invloed van de lagere prijzen van pootaardappelen. Door de verdere inkomensdaling komt het akkerbouwbedrijf gemiddeld op een ontsparing van ruim 40.000 gulden. Met de negatieve besparing van 30.000 gulden vorig jaar wordt het weerstandsvermogen van veel bedrijven flink op de proef gesteld.

De glastuinbouw ondervindt in 2000 een herstel van de resultaten, nadat de bedrijven in 1999 te maken hadden met een duidelijke terugval. Het herstel is het gevolg van hogere prijzen van met name groenten en bloemen. De hogere prijzen van groenten waren mede het gevolg van een lager productievolume. De stijging van de opbrengsten in gulden per vierkante meter was, behalve voor de potplantenbedrijven, groter dan die van de kosten. Deze stegen overigens sterk vooral door de forse verhoging van de gasprijzen (+30%). In 2000 komen de opbrengsten voor de gehele glastuinbouw ongeveer op het zelfde niveau uit als de kosten, de rentabiliteit stijgt met 3% ten opzichte van 1999 en is wat onder het niveau van de gunstige jaren 1998 en 1997. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer neemt hierdoor gemiddeld in de glastuinbouw duidelijk toe, tot ruim 130.000 gulden. In de glasgroenteteelt stijgt het ruim 50.000 gulden en in de bloemeteelt ruim 30.000 gulden. Alleen voor de potplantenteelt verandert het nauwelijks; deze telers komen dit jaar met gemiddeld een inkomen van bijna 90.000 het laagst uit de bus binnen de glastuinbouw. De besparingen, die in 1999 nog duidelijk waren afgenomen tot gemiddeld voor het glastuinbouwbedrijf ruim 20.000 gulden, komen in 2000 gemiddeld weer op ruim 60.000 gulden; vooral de groenteteeltbedrijven tekenen voor dit relatief hoge niveau. Snijbloemen- en vooral potplantentelers zullen met bescheidener bedragen genoeg moeten nemen.

De champignonbedrijven zien in 2000 de resultaten verbeteren, na in 1999 met een inkomensdaling te zijn geconfronteerd. Dit jaar stijgt de productiewaarde met ongeveer 9%, zowel door hogere prijzen als herstel van de productiviteit, terwijl de kosten met ca. 5% stijgen. Het gezinsinkomen uit het bedrijf per ondernemer komt in 2000 op ongeveer 100.000 gulden en de besparingen per bedrijf op 20.000 gulden; deze resultaten werden de laatste jaren alleen in 1998 overtroffen.

De groenteteelt in de open grond heeft in 2000, na het matige jaar 1999, te maken met per saldo gelijke of mogelijk nog slechtere resultaten. Dit is afhankelijk van de resultaten van de afzet van wintergroenten. De zomergroenten leverden, ondanks kleinere area-

len, voor een aantal producten gemiddeld lagere prijzen op en de kosten zijn gestegen. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer zal in 2000 op 50 tot 60.000 gulden uitkomen. Dit resulteert opnieuw in een negatieve besparing per bedrijf.

De bloembollenteelt zal in 2000 een wat minder goed resultaat boeken dan in 1999. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer zal niettemin nog op ruim 100.000 gulden uitkomen, waardoor de besparingen per bedrijf nog ruim 60.000 gulden zijn.

De fruitteelt heeft mogelijk in het afzetseizoen 2000/01 te maken met een wat beter prijsniveau dan vorig jaar. De bedrijfsresultaten zullen, na de teleurstellingen in de voorgaande twee jaar, herstellen. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer kan in 2000 op gemiddeld ruim 60.000 gulden uitkomen, waardoor er gemiddeld een besparing van ruim 15.000 gulden mogelijk is.

Beeld voor de gehele sector

Voor de gehele agrarische sector zal 2000 in een hoger inkomen resulteren dan vorig jaar. Het productievolume is per saldo vrijwel niet gestegen, terwijl de prijzen van de producten duidelijk, namelijk met 6%, zijn gestegen. Meer dan gemiddeld stegen de prijzen van bloemen, groenten, varkens en eieren. Per saldo stijgt de productiewaarde van de gehele sector met circa 6,5% ofwel met ruim 2,5 miljard gulden. Alleen al het forse herstel van de varkensprijzen levert een toename op van ongeveer 1 miljard gulden. De kosten van aangekochte goederen en diensten nemen vooral toe door hogere prijzen van veevoer en energie; in totaal stijgen deze kosten met circa 5% ofwel ruim 1 miljard gulden. Per saldo stijgt de netto toegevoegde waarde van de sector nog met circa 1,5 miljard gulden. Het inkomen dat resteert na de betaalde factorkosten (rente, lonen en pacht) in rekening te hebben gebracht neemt tenslotte nog met circa 0,5 miljard gulden toe tot bijna 8 miljard gulden. De stijging is mede beperkt omdat vorig jaar nog een deel van de compensatie voor de regenschade in 1998 is uitgekeerd. Door de inflatie van ongeveer 3% en de daling van het aantal bedrijven met ruim 3% neemt de koopkracht per bedrijf met gemiddeld ongeveer 6% toe. Deze verbetering volgt op aanzienlijke dalingen in 1998 en 1999. Het in 2000 bereikte inkomensniveau is dan ook nog betrekkelijk laag. Over de laatste tien jaar is 1999, na het uitermate slechte jaar 1993, het jaar met het meest teleurstellende resultaat.

Een vergelijking met het midden- en kleinbedrijf (MKB) leert dat de inkomens in de land- en tuinbouw de laatste jaren achterbleven. In 2000 kan de opgelopen achterstand enigszins worden ingelopen. Het MKB kent een vrijwel continue reële stijging van de inkomens van circa 2% per jaar.

Vergeleken met de inkomensontwikkeling in de land- en tuinbouw in andere EU-landen scoort Nederland in 2000 redelijk goed, hoewel een aantal landen, waaronder Denemarken, dit jaar een forsere inkomensstijging kennen. Ons land ondervond echter met de duidelijke daling van het inkomen van de sector in de twee voorgaande jaren een minder goede score dan veel andere lidstaten.

Tabel 1 Rentabiliteit en inkomen op agrarische bedrijven

Bedrijfstype	Opbrengst per 100 gulden kosten			Gezinsinkomen uit bedrijf (x 1.000 gulden per ondernemer)		
	1998	1999 (voorl.)	2000 (prog.)	1998	1999 (voorl.)	2000 (prog.)
Boekjaar mei/april a)						
Melkveebedrijven	81	77	79	51,1	45,5	53,0
Intensieve veehouderij						
w.v. fokvarkensbedrijven	72	85	98	-66,7	-4,0	78,0
vleesvarkensbedrijven	57	78	90	-101,4	-5,0	60,0
gesloten varkensbedrijven	73	79	96	-59,9	-33,0	55,0
leghennenbedrijven	67	82	97	-103,4	-15,0	100,0
vleeskuikenbedrijven	82	93	103	-17,5	43,0	135,0
	91	89	93	16,5	-12,0	40,0
Akkerbouwbedrijven	99	79	76	89,4	24,0	14,0
Boekjaar januari/december b)						
Glastuinbouwbedrijven	101	97	100	132,8	97,5	134,0
w.v. glasgroenten	103	99	105	144,8	115,7	169,0
glasbloemen	101	96	98	127,8	83,9	117,0
pot- en perkplanten	99	96	95	119,7	83,7	88,0
Champignonbedrijven	98	92	95	112,7	70,9	103,0

a) Opbrengst per 100 gulden kosten op pachtbasis; b) 2000: raming.

Summary

This report presents a picture of the current income situation in agriculture and market gardening. Besides the trend in the sector as a whole, it contains statistical information on the ups and down of the different types of enterprise. The prognoses and estimates of company results are provisional, pending the definitive data.

General picture

In the light of the economic results, the year 2000 will go down in history as a reasonable to good year for most of the agricultural and market gardening enterprises. For a number of them the results will outstrip expectations, while for others the result will be disappointing. Although this year in the Netherlands, unlike some previous years, was not marked by any particularly striking calamities in and around the process of production or on the retail markets, there are developments that may have serious consequences for many enterprises. The sharp rise in energy prices, the media coverage of BSE, and the problems with the harvest in some areas are examples. These are some of the factors that explain why the results of the individual sectors and types of enterprise are different from those of previous years.

For the agricultural sector as a whole, the results of the year 2000 are better than for 1999. The results in 1999 were extremely poor - the worst year in the last ten years, with the exception of 1993 (*LEB*, 2000). The recovery in 2000, though, that follows two successive years in which there was a considerable drop, is not exceptionally strong. There are still grounds for concern in certain sectors of agriculture and market gardening, particularly in arable farming, intensive livestock farming and fruit cultivation. Besides, the costs of production are clearly on the increase at the moment.

Among the factors that are pushing up the costs of production in 2000 are a sharp increase in energy prices, rising inflation and rising interest rates. Wages have gone up too, partly as a result of the strong economic growth and the shortage on the labour market. In the course of the year the exchange rate of the US dollar in relation to the Euro, and thus to the Dutch guilder as well, has risen considerably. One of the effects of this is an increase in feed prices. The ban on the use of animal flour because of the BSE problems will push these prices up even further. This all means that the costs of production are clearly going up, and this trend may continue in the years ahead. This is a clearly different picture from that of 1999, when the prices of purchased commodities and services were still falling.

Partly as a result of the favourable state of the economy and of exports, the prices of agricultural products now display a positive trend on the whole by comparison with the predominantly sombre picture in 1999. But there are exceptions in 2000 and in the retail season 2000/01 as well. The prices of market gardening crops are generally considerably higher than in 1999. A recovery of the prices for livestock products (milk, pork, eggs and poultry) can be seen, but the continuing reports of BSE in the different European countries

threaten to reverse the price recovery for beef. The price recovery in the livestock sector generally comes after the dioxin affair in the middle of 1999, particularly in Belgium, which led prices in the Netherlands to drop for a while too. The price of potatoes in the current retail season might be affected by the heavy rains in the autumn of 2000. They hit not only the Netherlands but also the UK and other countries. As a result, the harvest could not be brought in from everywhere. This may lead to a price recovery, though this is likely to be much smaller than the one in 1998, when a large percentage of the potato crop could not be harvested and the government issued compensation.

Picture per type of enterprise

The income in dairy farming is higher than it was in 1999/00 primarily because of a recovery of the milk price. The prices of cattle for slaughter and new-born calves have also risen, and the good feeder harvest has kept feeder costs at roughly the same level as in the previous year. While the income per 100 guilders costs increases from around 77 to 79 guilders, the family income from the enterprise is rising per entrepreneur by more than 5,000 guilders to top the 50,000 guilders level. This level matches the long-term average. As a result, enterprises can save more than 10,000 guilders more this year than they could last year, when the average savings per enterprise were a mere 6,000 guilders.

The introduction of the slaughter premium means that beef farmers can expect the results of 2000/01 to be an improvement on the modest level of the last few years. Sheep farmers will have improved results this year because of the higher yield prices. Thanks to the price recovery, the balance per lamb will increase by between 10 and 15 guilders, in spite of a slightly lower lamb premium. The situation for veal farmers this year is virtually the same as it was last year, assuming that the contract payments stay at the same level despite the BSE scare.

After the malaise with very low prices of the last few years, a clear recovery is taking place in pig farming. On average, the prices of piglets will be about 20% higher in the 2000/01 financial year than they were last year, and the corresponding price increase for pork will be around 25%. This more than outweighs the increases in costs, which are mainly due to the higher feeder prices. The labour yield per animal this year is clearly positive - more than 300 guilders per sow, and more than 60 guilders per pig for slaughter. The family income from the enterprise per entrepreneur, that was still negative in 1999/00, is evidently improving, which will make savings possible this year. However, savings are still small by comparison with the large sums per enterprise that have been taken from savings by pig farmers in the last two years.

Laying-hen farmers benefit in the current financial year from a price increase of around 20% for eggs by comparison with last year. This increase amply compensates the 8% increase in feeder prices, resulting in a labour yield per laying-hen of around 5 guilders, an improvement of almost 4 guilders. The family income from the enterprise per entrepreneur is also appreciably higher this year, rising to around 90,000 guilders. This means that a sizeable sum can be set aside this year after several difficult years.

Poultry farmers also see an improvement in their results this year after the disappointing result of 1999/00. The price of the fowl sold rises by around 13%, while the increase in feeder prices is 11%. This means that the labour yield per 1,000 kg of weight sold

is positive again, unlike the situation last year. There is also an improvement in the family income from the enterprise per entrepreneur, so that on average each enterprise can expect to set a - small - sum aside, after two years of having to take from savings.

The income in the arable farming sector is clearly under pressure in the current year too. The favourable growth conditions and the generally high yields this year have resulted in even lower prices than last year for many crops. Moreover, the costs of fertilizer, crop protective devices and energy in particular have risen sharply. The average results this year are still considerably below the already low level of last year. The family income from each enterprise per entrepreneur is dropping from 24,000 guilders in 1999/00 to 14,000 guilders in 2000/01. The drop in income in arable farming affects nearly all areas; the main cause of the drop in income in the peat colonies is the lower price of starch potatoes. The drop in income is the heaviest in the northern clay region because of the lower price of seed potatoes. As a result of the latest drop in income, the average negative savings of each arable farming enterprise will be more than 40,000 guilders. Bearing in mind the negative savings of 30,000 guilders last year, the resilience of many enterprises is being put seriously to the test.

Greenhouse market gardening witnesses a recovery of the results in 2000, after the significant drop in 1999. This recovery is the result of higher prices, particularly for vegetables and flowers. The higher prices of vegetables were mainly caused by a lower volume of production. The increase in the yield in guilders per square metre was higher than the increase in costs, except for pot plant companies. Costs nevertheless rose considerably, mainly as a result of the sharp increases in the price of gas (+30%). In 2000 the yield for the whole greenhouse market gardening sector is roughly at the same level as the costs, profitability rises by 3% as against 1999, and is somewhat below the level of the good years 1998 and 1997. As a result, on average the family income from the enterprise per entrepreneur in greenhouse market gardening will increase appreciably to more than 130,000 guilders. The increase in greenhouse vegetable cultivation is a good 50,000 guilders, while the increase in flower nurseries is a good 30,000 guilders. Only pot plant cultivators will witness little change; with an average income of almost 90,000, these growers are at the bottom of the greenhouse market gardening division this year. Savings, which clearly fell in 1999 to a good 20,000 guilders for greenhouse market gardeners on average, will amount to a good 60,000 guilders on average this year; vegetable market gardeners have the largest share in this relatively high level. Cut flower and particularly pot plant nurseries will have to make do with more modest amounts.

The results of mushroom growers improve in 2000 after the fall in income in 1999. The value of production rises this year by about 9%, due to higher prices and to the recovery of productivity, while costs rise by about 5%. The family income from the enterprise per entrepreneur in 2000 amounts to around 100,000 guilders, and savings per enterprise to 20,000 guilders; the last time that better results than these were achieved was in 1998.

On balance, outdoor vegetable cultivation is faced with similar or possibly even worse results than the modest ones of 1999. This depends on the results of the sale of winter vegetables. Despite smaller areas under cultivation, the summer vegetables yielded lower prices for a number of products on average, and the costs have risen. The family income from the enterprise per entrepreneur will be between 50,000 and 60,000 guilders in 2000. Once again, this means negative savings per enterprise.

The bulb flower sector will not score as well in 2000 as it did in 1999. Nevertheless, the family income from the enterprise per entrepreneur will still be a good 100,000 guilders, permitting savings of more than 60,000 guilders per enterprise.

Fruit growers may be faced with a slightly better price level in the retail season 2000/01 than last year. After the disappointments of the last two years, results will show a recovery. The family income from the enterprise per entrepreneur may amount to a good 60,000 guilders on average in 2000, which enables savings of a good 15,000 guilders on average.

Picture for the whole sector

The income of the agricultural sector as a whole will be higher in 2000 than in 1999. On balance the volume of production has hardly increased, while the prices of the products have increased significantly by 6%. The prices of flowers, vegetables, pigs and eggs increased more than average. On balance the value of the production of the whole sector increases by around 6.5%, that is, a good 2,500 million guilders. The strong recovery of pig prices alone is good for an increase of around 1,000 million guilders. The costs of purchased commodities and services increase mainly due to the higher prices of feeder and energy; in total these costs increase by approximately 5%, that is, a good 1,000 million guilders. On balance the net added value of the sector rises by around 1,500 million guilders. The income left after deduction of payment for factor costs (interest, wages and rent) increases by around 500 million guilders to a total of almost 8,000 million guilders. One reason for this limited increase is that a part of the compensation for the damage caused by rain in 1998 was paid out last year. As a result of inflation of around 3% and a drop in the number of enterprises by a good 3%, the purchasing power per enterprise increases on average by about 6%. This improvement comes after the considerable decreases in 1998 and 1999. The income level achieved in 2000 is thus still relatively low. In the last ten years it is 1999, after the extremely bad year of 1993, which has displayed the most disappointing result.

A comparison with small and medium-sized industry shows that incomes in agriculture and market gardening have fallen behind in the last few years. The year 2000 has made it possible to catch up on the backlog to some extent. Small and medium-sized industry is experiencing a practically continuous real rise in income of approximately 2% a year.

By comparison with income trends in agriculture and market gardening in other EU countries, the Netherlands scores reasonably well in 2000, although a number of countries, including Denmark, have achieved a stronger rise in incomes this year. However, with the clear drop in the income of the sector in the two previous years, the Netherlands achieved a lower score than that of many other member states.

Table 1 Profitability and income of agricultural enterprises

Type of enterprise	Result per 100 guilders costs			Family income from enterprise (x f 1,000 per entrepreneur)		
	1998	1999 (prov.)	2000 (prog.)	1998	1999 (prov.)	2000 (prog.)
Fin. year May/April a)						
Dairy farmers	81	77	79	51.1	45.5	53.0
Intensive livestock	72	85	98	-66.7	-4.0	78.0
- pig breeders	57	78	90	-101.4	-5.0	60.0
- pork farmers	73	79	96	-59.9	-33.0	55.0
- closed pig farmers	67	82	97	-103.4	-15.0	100.0
- laying-hen farmers	82	93	103	-17.5	43.0	135.0
- poultry farmers	91	89	93	16.5	-12.0	40.0
Arable farmers	99	79	76	89.4	24.0	14.0
Fin. year Jan./Dec. b)						
Greenhouse market gardeners	101	97	100	132.8	97.5	134.0
- vegetables	103	99	105	144.8	115.7	169.0
- flowers	101	96	98	127.8	83.9	117.0
- pot and border plants	99	96	95	119.7	83.7	88.0
Mushroom growers	98	92	95	112.7	70.9	103.0

a) Result per 100 guilders costs on rented basis; b) 2000: estimate.

1. Inleiding

1.1 Doel

Het LEI rapporteert met regelmaat over bedrijfsuitkomsten in de land- en tuinbouw en over de ontwikkeling van het inkomen van de agrarische sector. Omdat definitieve cijfers pas na het afsluiten van het boekjaar beschikbaar komen, wordt in december een prognose/raming gepubliceerd. Deze geeft een actueel beeld van de te verwachten bedrijfsresultaten en inkomens in het lopende boekjaar.

Deze publicatie geeft inzicht in de actuele situatie op de diverse bedrijfstypen. De gegevens sluiten aan bij de definitieve resultaten (en daarbij gehanteerde definities) van het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet). Ook wordt een globaal beeld geschetst van de ontwikkeling van productie, prijzen en inkomen van de totale land- en tuinbouwsector in 2000. Deze sectorraming (hoofdstuk 8) is overeenkomstig het systeem van de op EU-niveau geharmoniseerde landbouwrekeningen, zoals deze voor Nederland worden opgesteld door het CBS. De gegevens voor de jaren tot en met 1999 zijn dan ook afkomstig van het CBS, de raming voor 2000 is gemaakt door het LEI. Bij de opstelling van de sectorrekening is in 1999 een herziening van de methodiek doorgevoerd die overeenkomt met de in Europees verband gemaakte afspraken. Deze herziening leidt er toe dat de cijfers voor voorgaande jaren afwijken van die in eerdere publicaties.

1.2 Methode

In de tuinbouw komt een boekjaar overeen met een kalenderjaar, in de akkerbouw- en veehouderij loopt een boekjaar van 1 mei tot en met 30 april. Op dit moment zijn de gegevens van het laatst afgesloten boekjaar (1999 voor (glas)tuinbouw en 1999/00 voor landbouw) nog niet voor alle bedrijven volledig uitgewerkt of beschikbaar. Over dat jaar wordt in deze publicatie gepubliceerd aan de hand van de beschikbare uitgewerkte bedrijven (ongeveer 80%). De cijfers hebben daarom een voorlopig karakter. In de tabellen in deze publicatie is dit aangegeven door '(v)' achter het jaartal te plaatsen.

Van het lopende boekjaar 2000(/01) zijn uiteraard nog geen boekhoudgegevens beschikbaar. Hier wordt de opbrengsten- en kostenontwikkeling geraamd aan de hand van gegevens van externe bronnen, zoals omzetten, oogstramingen van het CBS en de zuivelproductie. De in rekening gebrachte prijzen van de verschillende producten en productiemiddelen zijn afgestemd op het prijspeil zoals dat thans bekend is en (voor de akkerbouw en veehouderij) voor de resterende maanden van het boekjaar te verwachten is. Het laatste jaar heeft daarmee voor tuinbouwbedrijven het karakter van een raming, voor akkerbouw en veehouderij van een prognose. In de tabellen is dit jaar voor tuinbouw met '(r)' en voor akkerbouw en veehouderij met '(p)' achter het jaartal gekenmerkt.

De in deze publicatie gepresenteerde prognoses en ramingen worden voor *het Landbouw Economisch Bericht (LEB)* in 2001 bijgesteld tot (herziene) ramingen.

1.3 Uitgangspunten

In deze rapportage worden de in het Informatienet gebruikelijke methoden en begrippen gebezigd. In bijlage 1 zijn enkele van deze begrippen kort uiteengezet. Bedrijven worden ingedeeld naar bedrijfstype met de NEG-typering (Van Everdingen, 1998). Bedrijven kleiner dan 16 nge worden buiten beschouwing gelaten (Van Dijk, 2000).

In de kosten wordt de arbeid van het gezin gewaardeerd tegen CAO-loon, inclusief werkgeverslasten, en de kosten van het totale vermogen tegen een deels van inflatie geschoonde rentevoet. Er is bij de arbeidskosten geen beloning opgenomen voor bedrijfsleiding en het dragen van ondernemersrisico. De niet-uitbetaalde kosten vormen een belangrijk deel van de resultatenrekening en het inkomen.

Voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven worden de kosten van grond berekend op pachtbasis. De opbrengsten en kosten zijn bij deze typen inclusief BTW weergegeven. Voor het deel van de tuinbouwbedrijven dat opteert voor de ondernemersregeling zijn de opbrengsten en kosten exclusief BTW.

Bijlage 2 geeft de prijsontwikkeling van de niet-sectorspecifieke kosten. De invloed van de inflatie is hierin te herkennen. De meeste productiemiddelen zullen in prijs stijgen. Mede door het gebruik van verschillende boekjaren voor tuinbouwbedrijven en akkerbouw- en veehouderijbedrijven kunnen de ingerekende prijzen verschillen. Voor tuinbouw wordt in 2000 4% rente voor de duurzame productiemiddelen in rekening gebracht en 5,5% voor de vlottende middelen. De arbeid van de ondernemer wordt (op basis van CAO-klasse VII) gewaardeerd met *f* 44,63 per uur. Voor de akkerbouw- en veehouderijbedrijven bedragen de rentepercentages respectievelijk 4% (duurzame productiemiddelen) en 5% (omlopend vermogen). De gezinsarbeid wordt er gewaardeerd op basis van de gewerkte aantallen uren tegen CAO-loon (klasse IV) à *f* 41,92 per uur. De verschillen in de voor de landbouw en tuinbouw gehanteerde rentepercentages hangen samen met het verschil in verslagjaar (boekjaar respectievelijk kalenderjaar). Bij de vaststelling van de rentepercentages is rekening gehouden met de inflatie; een deel daarvan is in mindering gebracht omdat de productiemiddelen door de inflatiestijging in het algemeen in waarde toenemen.

1.4 Resultaten

De rapportage geeft zicht op de resultaten voor de gehele agrarische sector en de afzonderlijke bedrijfstypen. Het gaat hierbij vooral om opbrengsten, kosten en inkomen. Het gezinsinkomen uit bedrijf is een van de centrale kengetallen in deze rapportage; dit resultaat wordt in het algemeen per ondernemer aangegeven. Verder wordt per bedrijf het totale gezinsinkomen en de inkomensbesteding vermeld. Bij het laatste gaat het om de gezinsbestedingen en de betaalde belastingen. Vervolgens resteren de besparingen (positief of negatief). Voor bedrijven met meerdere ondernemers(gezinnen) heeft dit uiteraard invloed op de bestede bedragen. In de gezinsbestedingen zijn onder meer verzekeringspremies voor

ziektelasten opgenomen. Ook de weergegeven besparingen zijn per bedrijf aangegeven en kunnen dus gelden voor meer dan één ondernemers(gezin).

In het algemeen wordt inzicht geboden op de gemiddelde resultaten per bedrijfstype. Daarnaast wordt bij de meeste bedrijfstypen ook de spreiding van het inkomen binnen een bedrijfstype gepresenteerd.

2. Rundveehouderij

2.1 Melkveehouderij

2.1.1 Structuur

De gestage afname van het aantal melkveebedrijven in Nederland zet zich onverminderd voort. In 1990 waren er nog ruim 35.000 melkveebedrijven. In 2000 was dit aantal gedaald tot minder dan 25.400 melkveebedrijven (-28%). Ten opzichte van 1999 is het aantal bedrijven met 1.600 gedaald ofwel met 6%; een stuk sneller dan in voorgaande jaren.

De melkveebedrijven worden in dit hoofdstuk onderscheiden in grotere en kleinere, waarbij een grens wordt gesteld van 45 koeien, en in intensief en extensief. Hiertussen ligt de grens bij 1,65 koeien per hectare. Nederland telt volgens de Landbouwtelling in 2000 ruim 6.400 kleine extensieve bedrijven, ruim 3.450 kleine intensieve bedrijven, bijna 7.150 grote extensieve bedrijven en ruim 8.300 grote intensieve bedrijven.

Bij drie van de vier de groepen melkveebedrijven is in 2000 een daling van het aantal bedrijven te zien ten opzichte van het voorgaande jaar. De groep groot intensief laat de sterkste afname zien. Deze bedrijven verschuiven door vermindering van het aantal koeien of door aankoop van grond voor een deel naar de groep groot, extensief. Deze neemt toe met 600 bedrijven (+ 9%). De groep klein intensief wordt steeds kleiner. Al met al is deze groep met 63% afgenomen sinds 1990. Door bovenstaande ontwikkelingen wordt het gemiddelde melkveebedrijf steeds groter.

2.1.2 Opbrengsten en kosten

Opbrengsten

De geproduceerde hoeveelheid melk per bedrijf stijgt in boekjaar 2000/01 licht. Ook de melkgift per koe is verder gestegen (tabel 2.1). Het zal de melkveehouders nog moeite kosten om het quotum vol te melken. De verleasde hoeveelheid melk zal iets lager zijn dan voorgaand jaar evenals de verkochte hoeveelheid melkquotum. De voorschotmelkprijzen zijn tot nu toe hoopgevend. Echter voor de komende maanden zal het positieve prijsverschil in vergelijking met het vorig jaar afnemen. Ook de gemiddelde nabetaling zal lager zijn dan die over 1999. Het boekjaar zal volgens prognose wel afgesloten worden met een hogere melkprijs dan vorig jaar. Naar het zich laat aanzien zal de uiteindelijke melkprijs op f 75,00 per 100 kg uitkomen (tabel 2.2). Dit is 3,5% hoger dan in het voorgaande jaar.

De post omzet en aanwas rundvee zal op bedrijfsniveau met bijna 2.000 gulden toenemen. Melkkoeien zullen bij verkoop gemiddeld 60 gulden meer opbrengen. De opbrengstprijs van nuchtere kalveren trok in het eerste halfjaar sterk aan. Door de huidige BSE perikelen, die zijn invloed in de tweede helft van het boekjaar zal doen gelden, neemt

deze prijs gemiddeld over het boekjaar echter met slechts 1% toe. Per saldo zal de omzet en aanwas uitkomen op ruim 700 gulden per koe.

De opbrengsten uit de varkenshouderij nemen, evenals in het vorige boekjaar, toe. De overige opbrengsten, afkomstig uit rundveehouderij, akkerbouw en diversen, zullen op bedrijfsniveau toenemen door onder andere de hogere premie voor snijmaïs. De Agenda 2000 besluiten hebben ook geleid tot het instellen van een slachtpremie voor koeien en vaarzen (vanaf 8 maanden) en kalveren (tussen 1 en 7 maanden tot een slachtgewicht van 160 kg). Aangevuld met een bedrag uit de nationale enveloppe komt dit uit op 74 gulden per geslachte koe of vaars. Ook deze premie is verwerkt in de overige opbrengsten.

Bovenstaande ontwikkelingen resulteren in een toename van de geldopbrengsten met 4,5% per hectare, wat grotendeels veroorzaakt wordt door een prijsstijging van 5% (tabel B3.2).

De opbrengsten zullen op de kleine intensieve bedrijven sterker stijgen dan bij de kleine extensieve bedrijven (tabel 2.3). Deze bedrijven hebben namelijk relatief meer opbrengsten uit varkens en pluimvee, door hun wat gemengdere karakter. De prijsstijging van deze dieren tikt hierin dus zwaarder door. Bij de kleinere extensieve bedrijven bestaat een groter deel van de opbrengsten uit de teelt van akkerbouwproducten. De invloed van de groei in de bedrijfsomvang is bij de grotere bedrijven groter dan bij de kleinere, waardoor de opbrengsten relatief meer toenemen.

Kosten

Het weer in boekjaar 2000/01 viel voor de melkveehouderij niet tegen. Na een winter met veel nattigheid en te weinig vorst om de structuur van de grond goed te doen, begon ook het voorjaar somber. Maar deze slechte start werd al gauw goedge maakt door een groeiseizoen waarin buien regelmatig optraden. Door het vochtige en sombere karakter van het seizoen was het 'goed grasweer'. Uit onderzoeksresultaten van Bedrijfslaboratorium voor Grond- en Gewasonderzoek in Oosterbeek blijkt dat met name de zomerkuilen in 2000 gemiddeld een hogere VEM waarde hebben dan die in 1999. De snijmaïs is dit jaar ook van uitzonderlijke kwaliteit en bevat veel zetmeel. Per koe zullen de krachtvoergift en de ruwvoeraankopen mede hierdoor afnemen (tabel 2.1). Wel zal de prijs van krachtvoer 4% toenemen tot f 35,40 per 100 kg (tabel 2.2). De prijs van ruwvoer zal met ruim 5% dalen.

Door de stijging van de krachtvoerprijs en van de melkprijs is de prijsverhouding tussen melk en krachtvoer niet veranderd. De totale voerkosten per koe zullen door voornoemde redenen niet veranderen ten opzichte van 1999/00.

De kosten voor meststoffen zullen ondanks een lagere kunstmestgift in 2000/01 fors toenemen, mede omdat ze niet meer onder het lage maar het hoge BTW tarief vallen per 1 januari 2000 (tabel B2.2). De bewerkingskosten per hectare stijgen nauwelijks, ondanks het feit dat het ingerekende uurloon bijna 4% hoger ligt dan in het voorgaande jaar (tabel B2.1). De grond- en gebouwenkosten nemen iets toe vanwege de hoge investeringen hierin de laatste jaren. De melkveehouders investeerden in 1999/00 iets minder in quotum. Toch was het aandeel van de investeringen hierin met 37% het hoogst. De quotumkosten nemen dan ook onder invloed van de nieuwe transacties toe. De totale kosten nemen met ruim 2% toe tot 14.300 gulden per hectare.

Tabel 2.1 *Ontwikkeling van krachtvoerverbruik, stikstofverbruik (uit kunstmest), veebezetting en melkproductie op melkveebedrijven*

Boekjaar	Kg krachtvoer per melkkoe	Kg stikstof per hectare grasland	Kg melk per melkkoe	Koeien per ha voedergras	Kg melk per ha voedergras
Kilogram resp. aantallen					
1997/98	2.250	304	7.400	1,62	11.950
1998/99	2.208	263	7.345	1,65	12.120
1999/00 (v)	2.152	256	7.555	1,64	12.370
2000/01 (p)	2.130	243	7.625	1,62	12.330
Mutatie in procenten ten opzichte van vorig jaar					
2000/01 (p)	-1	-5	+1	-1	0

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

Tabel 2.2 *Prijzontwikkeling van melk, krachtvoer en vee op melkveebedrijven*

Boekjaar	Melk (bij werkelijke gehalten)	Krachtvoer	Verhouding melk/krachtvoer	Melk-koeien	Nuchtere kalveren
Guldens per 100 kg, resp. per stuk					
1997/98	76,65	38,00	2,02	1.320	400
1998/99	75,85	34,00	2,23	1.120	396
1999/00 (v)	72,35	34,10	2,12	1.115	394
2000/01 (p)	75,00	35,40	2,12	1.180	398
Mutatie in procenten ten opzichte van vorig jaar					
2000/01 (p)	+3,5	+4	0	+6	+1

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

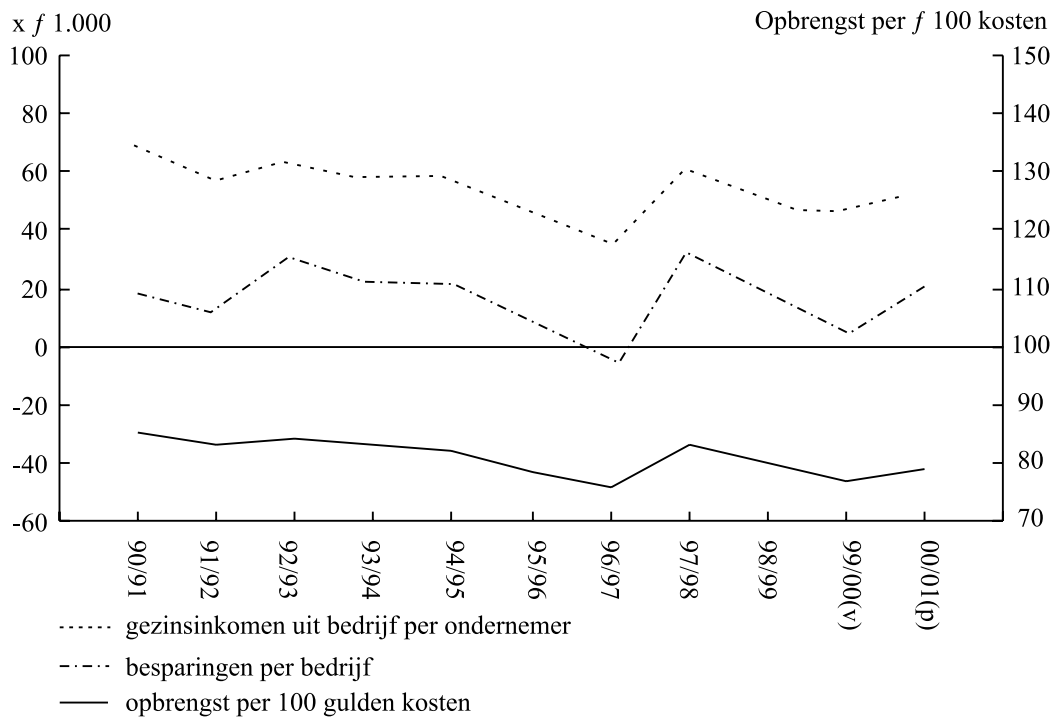
Op de intensieve bedrijven zijn door de hogere veebezetting de toegerekende kosten rundvee hoger dan op de extensieve. De grond- en gebouwkosten zijn daarentegen op de extensieve bedrijven hoger ondanks een geringer aantal melkkoeien. De quotumkosten zijn op de bedrijven met een intensief karakter hoger doordat in het verleden meer quotum is aangekocht.

Tabel 2.3 Opbrengsten en kosten per bedrijf, bedrijfsresultaten (pb) en inkomen op melkveebedrijven per ondernemer a)

	Kleine bedrijven				Grote bedrijven			
	extensief		intensief		extensief		intensief	
	99/00 (v)	00/01 (p)	99/00 (v)	00/01 (p)	99/00 (v)	00/01 (p)	99/00 (v)	00/01 (p)
Melkkoeien per bedrijf	30,0	30,1	30,8	31,6	67,0	69,5	74,1	77,3
Oppervlakte (ha per bedrijf)	23,8	24,0	16,0	16,5	49,9	52,0	37,7	39,5
Nge per bedrijf	54	55	55	57	117	121	124	129
Ondernemers per bedrijf	1,23	1,23	1,25	1,25	1,58	1,58	1,55	1,55
Opbrengsten x 1.000 gld.								
Melk	151,3	157,1	163,3	170,3	370,0	400,7	418,8	453,7
Omzet en aanwas rundvee	21,6	22,6	20,7	22,0	46,8	50,5	49,5	53,1
Varkens	13,1	16,8	30,5	40,1	10,3	13,4	20,9	28,2
Overig	17,1	18,5	8,1	9,7	30,1	32,9	19,9	23,5
Totaal	203,0	214,9	222,5	242,0	457,3	497,6	509,1	558,6
Kosten x 1.000 gld.								
Arbeid	121,7	125,9	127,4	134,2	174,4	184,7	176,4	184,2
Ov. bewerkingskosten	42,7	44,4	38,1	40,1	95,1	101,7	87,6	94,3
Toegerekende kosten rundvee	43,6	46,8	50,5	54,1	101,1	111,5	117,7	128,6
Grond en Gebouwen (pb)	47,6	49,7	38,5	41,0	91,6	98,8	86,7	94,0
Quotumkosten	19,9	21,4	23,2	22,2	54,5	56,0	69,8	78,4
Overige	38,6	39,9	53,7	57,3	55,7	58,0	66,4	71,9
Totaal (pb)	314,1	328,2	331,4	348,8	572,4	610,8	604,6	651,4
Opbrengst per 100 gulden kosten								
	65	65	67	69	80	81	84	86
Inkomens (x 1.000 gld. per ondernemer)								
Arbeidsopbrengst	-7,0	-4,0	-1,9	5,0	23,2	29,0	36,7	43,0
Ondernemersinkomen	5,2	9,0	6,9	15,0	41,3	51,0	56,5	68,0
Gezinsinkomen	20,3	24,0	23,6	33,0	53,5	64,0	69,5	81,0

a) Het onderscheid tussen klein en groot is gelegd bij 45 koeien en tussen in- en extensief bij 1,65 melkkoeien per hectare.

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

Figuur 2.1 Ontwikkeling uitkomsten melkveebedrijven

2.1.3 Rentabiliteit en inkomen

Rentabiliteit

In boekjaar 1999/00 vertoonde de opbrengst per 100 gulden kosten een daling ten opzichte van het voorgaande boekjaar. In het lopende boekjaar neemt door een hogere melkprijs (tabel 2.2), ondanks hogere kosten van energie, meststoffen en arbeid, de rentabiliteit iets toe (figuur 2.1). De arbeidsopbrengst per ondernemer zal gemiddeld met bijna 6.000 gulden stijgen, waardoor deze uitkomt op 21.000 gulden per ondernemer.

Het ondernemersinkomen en het gezinsinkomen uit het bedrijf nemen ook toe. Het gezinsinkomen uit het bedrijf komt uit op 53.000 gulden per ondernemer en ligt hiermee op het langjarig gemiddelde.

Spreiding gezinsinkomen

Achter het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf gaat een grote spreiding schuil (tabel 2.5). Ongeveer 8% van de ondernemers in de melkveehouderij zal in 2000/01 een negatief gezinsinkomen uit bedrijf behalen. Dit zijn vooral kleine bedrijven met gemiddeld een lage melkgift per koe, een lage melkprijs en daarmee een laag saldo per koe. Rond de 4% van de ondernemers behaalt een gezinsinkomen uit bedrijf boven de 150.000 gulden. Een kwart van de melkveehouders zal zich in 2000/01 tussen de 25.000 en de 50.000 gulden bevinden.

Tabel 2.4 *Opbrengsten en kosten per bedrijf, bedrijfsresultaten (pb) en inkomen op melkveebedrijven per ondernemer*

	1997/98	1998/99	1999/00 (v)	2000/01 (p)
Aantal bedrijven	28.800	28.330	27.270	25.600
Melkkoeien per bedrijf	51,6	53,5	54,2	55,5
Oppervlakte (ha per bedrijf)	32,9	33,6	34,3	35,5
Nge per bedrijf	92	94	94	96
Ondernemers per bedrijf	1,40	1,41	1,39	1,39
Opbrengsten x 1.000 gld.				
Melk	293,0	298,1	296,0	317,8
Omzet en aanwas rundvee	41,1	37,4	35,3	37,0
Varkens	25,8	15,4	16,3	21,5
Overig	21,6	20,9	21,8	24,6
Totaal	381,5	371,7	369,4	400,8
Kosten x 1.000 gld.				
Arbeid	145,1	148,5	151,7	158,3
Ov. bewerkingskosten	66,1	67,6	72,2	76,3
Toegerekende kosten rundvee	90,4	88,3	84,6	92,1
Grond en Gebouwen (pb)	66,1	65,5	70,8	75,7
Quotumkosten	33,7	38,4	45,1	49,3
Overige	55,9	53,0	53,2	55,0
Totaal (pb)	457,3	461,4	477,7	506,8
Opbrengst per 100 gld. kosten	83	81	77	79
Inkomens (x 1.000 gld. per ondernemer)				
Arbeidsopbrengst	34,7	26,9	15,4	21,0
Ondernemersinkomen	48,7	38,2	31,6	39,0
Gezinsinkomen uit bedrijf	61,7	51,1	45,4	53,0

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

Na het goede jaar 1997/98 waarin slechts 3% van de ondernemers een negatief gezinsinkomen uit bedrijf behaalden, herstellen de inkomens zich in 2000/01 ten opzichte van voorgaande jaar. Toch zal meer dan de helft van de melkveehouders minder dan 50.000 gulden verdienen.

Inkomensvorming en -besteding

Het totale gezinsinkomen zal in 2000/01 op het gemiddelde melkveebedrijf ongeveer 98.000 gulden bedragen. Hiervan komt ongeveer 25% van buiten het bedrijf. Vanwege het lagere inkomen in het voorafgaande jaar zullen de najlende belastingbetalingen in 2000/01 naar verwachting wat lager zijn dan in 1999/00. Het besteedbaar inkomen zal gemiddeld bijna 13.000 gulden hoger liggen dan voorgaand jaar en de gezinsbestedingen ruim overtreffen. Er zal naar verwachting een besparing van 19.000 gulden resteren (tabel 2.6).

Tabel 2.5 Verdeling (%) van de ondernemers naar gezinsinkomen uit bedrijf op melkveebedrijven

Inkomen in gulden per ondernemer	1997/98	1998/99	1999/00 (v)	2000/01 (p)
Minder dan 0	3	9	10	8
0 - 25.000	15	21	23	20
25.000 - 50.000	30	28	29	25
50.000 - 75.000	21	18	17	18
75.000 - 100.000	15	13	10	15
100.000 - 150.000	11	8	7	10
Meer dan 150.000	5	3	4	4
Gemiddeld inkomen	61.700	51.100	45.400	53.000

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

Tabel 2.6 Inkomen en inkomensbesteding op melkveebedrijven, per bedrijf (x 1.000 gulden)

Boekjaar	Gezins- inkomen uit bedrijf	Inkomen buiten bedrijf	Totaal gezins- inkomen	Belas- tingen	Besteed- baar inkomen	Gezins- beste- dingen	Bespa- ringen
1997/98	83,1	24,3	107,4	8,8	98,6	65,8	32,8
1998/99	70,2	24,1	94,3	9,3	85,0	69,2	15,9
1999/00 (v)	62,0	25,0	87,0	12,0	75,0	69,0	6,0
2000/01 (p)	73,0	25,0	98,0	10,0	88,0	69,0	19,0

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

Uit voorlopige cijfers van de biologische melkveehouderijbedrijven (exclusief zelf-zuivelende bedrijven), blijkt dat in 1999/00 het gezinsinkomen uit bedrijf 14.000 gulden meer is afgenomen dan bij de gangbare. Het inkomen van de biologische bedrijven bleef evenwel duidelijk hoger dan van de gangbare. Dit werd met name veroorzaakt door een geringere stijging van de melkproductie en daling van de gehalten vet en eiwit en de melk-prijs. Ook namen de arbeidskosten sterker toe dan op de gangbare bedrijven. Verder stegen de directe kosten (behalve voer) terwijl deze bij de gangbare afnamen. Voor het lopende boekjaar 2000/01 kan voor de biologische bedrijven nog geen prognose van de resultaten worden gegeven; belangrijk is of de prijs van biologische melk de stijging van de prijs van gangbare melk volgt.

2.2 Vleesstierenhouderij

De basisgegevens zijn ontleend aan bedrijven met meer dan 75 stieren in het boekjaar 1998/99, waarvan het LEI gegevens verzameld. De resultaten voor boekjaar 1999/00 en 2000/01 zijn berekend aan de hand van externe prijs- en volumeontwikkelingen. Vanwege

het ontbreken van voldoende waarnemingen in de LEI-steekproef worden enkele ontwikkelingen gevolgd en meegenomen in het berekende effect op het resultaat voor een gemiddeld bedrijf dat niet verandert in grootte en het aantal verkochte stieren. In het effect op het resultaat zijn slechts de veranderingen in de aan- en verkopen, voerkosten (aangekocht voer), snijmaïspremie (Agenda 2000), stierenpremie en slachtpremie ten opzichte van het voorgaande jaar verwerkt. Hiermee wordt de ontwikkeling van het inkomen niet beïnvloed door de ontwikkeling van de resultaten van de andere takken.

2.2.1 Structuur

Het aantal bedrijven met vleesstieren is de laatste jaren sterk teruggelopen; het is in tien jaar tijd vrijwel gehalveerd. In 1990 waren er volgens de Landbouwtelling van het CBS namelijk nog ruim 18.000 bedrijven met vleesstieren, terwijl er in 2000 nog bijna 9.700 waren (-46%). Het aantal stieren liep in iets sterkere mate terug, van 446.000 naar 181.500 (-48%). Het gemiddeld aantal dieren per bedrijf daalde daardoor van 24,5 in 1990 tot 18,8 in 2000.

De meeste bedrijven hebben slechts een beperkt aantal vleesstieren. Op slechts 5% van de bedrijven vindt de stierenhouderij op een grotere schaal plaats (meer dan 75 stieren per bedrijf). Deze bedrijven houden bijna 40% van alle stieren in Nederland. De afname van zowel het aantal bedrijven als stieren is het grootst op de grote bedrijven.

De vleesstierenhouderij is op de kleinere bedrijven duidelijk een neventak, vaak naast de melkveehouderij. Ook de grotere bedrijven hebben veelal een gemengd karakter. Daar worden stieren behalve naast melkvee ook naast akkerbouw en varkens gehouden.

2.2.2 Resultaten

De prijs van het verkochte vee is in 1999/00 verslechterd (tabel 2.7). Voor het lopende jaar 2000/01 wordt geen verbetering van de prijs voorzien, terwijl de prijs van het uitgangsmateriaal is gestegen. Hierdoor lopen de opbrengsten uit omzet en aanwas iets terug. Het premiebedrag per stier bedraagt in 2000 353 gulden, 55 gulden meer dan in 1999. Het maximum van 90 stieren waarover premie kon worden aangevraagd, is vervallen. Dit betekent dat in 2000 voor circa 4.000 stieren meer premie kan worden aangevraagd. Wel mag in Nederland voor maximaal 157.932 stieren per jaar premie worden uitbetaald. De verhoogde premie voor het telen van snijmaïs in de 'lage productieregio' (regio 2) heeft een gunstig effect op het resultaat. Naast de stierenpremie kan voor de stieren ook een slachtpremie worden verkregen. Deze bedraagt 60 gulden per stier met een aanvulling van 26 gulden uit de nationale enveloppe. Dit laatste bedrag is onder voorbehoud van het aantal slachtingen. De huidige bedragen zijn gebaseerd op het aantal in 1998. Is het aantal in 2000 dus hoger dan daalt het bedrag per dier.

De ontwikkeling van de krachtvoerprijzen in 2000/01 is ongunstig (+6%). Het ruwvoer is dit jaar van een goede kwaliteit en in ruime mate aanwezig en verkrijgbaar. De prijs daalt hierdoor met 5%. De totale voerkosten nemen toe.

Voorgaande ontwikkelingen van de opbrengsten en kosten, waarbij de introductie van de Europese slachtpremie doorslaggevend is, resulteren uiteindelijk in een verbetering van ruim 10.000 gulden voor een bedrijf met 145 stieren (tabel 2.7).

Tabel 2.7 Ontwikkeling enkele kengetallen van de vleesstierenhouderij

	1998/99	1999/00 (v)	2000/01 (p)	Index
Gemiddeld aantal stieren	145	145	145	100
Verkochte stieren (%)	85	85	85	100
Verkoop stier (gld./kg gesl. gewicht)	5,97	5,72	5,70	100
Aankopen (gld./kg) nuka	8,50	8,20	8,30	101
Stierenpremie (per stier)	296	298	353	118
Slachtpremie per stier	.	.	86	
Snijmaïs premie (regio 2)	596	598	861	144
Prijs krachtvoer (gld./100kg)	36,10	35,20	37,20	106
Prijs ruwvoer (gld. per KVEM)	24,95	22,50	21,38	95
Bedrag verkopen vleesvee	290.000	277.860	276.890	
Bedrag aankopen vleesvee	130.000	125.410	126.940	
Bedrag stierenpremie	16.000	16.110	19.080	
Bedrag slachtpremie	.	.	10.600	
Bedrag snijmaïs premie	4.000	4.010	5.770	
Bedrag krachtvoer vleesvee	49.000	47.780	50.490	
Bedrag ruwvoer vleesvee	16.500	14.880	14.140	
Effect a) t.o.v. voorgaand jaar		-4.590	10.860	

a) Alleen effect van de in de tabel vermelde kengetallen op het resultaat.

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

2.3 Schapenhouderij

De bedrijven met schapen hebben over het algemeen een gemengd karakter, waarbij de schapenhouderij vaak maar een klein deel uitmaakt van de totale bedrijfsomvang. Om die reden wordt de weergave beperkt tot opbrengsten, toegerekende kosten en saldo per gemiddeld aanwezige ooi. Bij de voerkosten betreft het uitsluitend de betaalde kosten. Het gras of hooi van eigen bedrijf is niet gemeten of gewaardeerd, terwijl het meeste opgenomen voer wel uit deze eigen producten bestaat. De bedrijfsresultaten worden besproken aan de hand van bedrijven met meer dan 25 schapen. De resultaten voor boekjaar 1999/2000 zijn berekend aan de hand van externe prijs- en volumeontwikkelingen.

2.3.1 Structuur

Het aantal bedrijven met schapen blijft teruglopen. In 1990 waren er volgens de CBS-Landbouwtelling ruim 25.000 bedrijven met schapen in Nederland. In 2000 waren dit er nog bijna 17.600. Hiervan heeft 55% minder dan 25 schapen per bedrijf. De bijna 8.000 bedrijven in 2000 met meer dan 25 schapen hebben gezamenlijk bijna 84% van de schapen. Opvallend is dat het totaal aantal schapen in tegenstelling tot het voorgaande jaar in 2000 gedaald is met 93.000 stuks. Deze afname bestaat voor het grootste deel uit de lammeren (-52.000). De slechte resultaten in 1999/00 zullen hier debet aan zijn. Het aantal schapen per bedrijf van alle bedrijven met deze dieren daalde van ruim 76 naar ruim 74.

2.3.2 Opbrengsten, kosten en saldo

In boekjaar 2000/01 herstellen de resultaten zich enigszins van het slechte voorgaande jaar. De omzet en aanwas trekt 9% aan. Dit komt overeen met ruim 15 gulden per ooi (tabel 2.8). De ooi-premie zal dalen. Als voorschot is 23,50 gulden per ooi vastgesteld, dit bedrag is in december uitbetaald. Verwachting wordt dat de uiteindelijke premie bijna 40 gulden per premiewaardige ooi zal zijn, terwijl die vorig jaar bijna 48 gulden bedroeg. De wolprijs zal zich enigszins herstellen. Vorig jaar bedroeg de prijs nog 1 gulden per kilogram. Dit jaar zal de wolprijs waarschijnlijk met 60 cent stijgen. De totale opbrengsten per ooi zullen door deze ontwikkelingen met 5% stijgen.

Tabel 2.8 *Opbrengsten, toegerekende kosten en saldo schapenhouderij, voor bedrijven met meer dan 25 ooiën (in guldens per gemiddeld aanwezige ooi)*

	1997/98	1998/99	1999/00 (v)	2000/01 (p)
Gem. aantal aanwezige ooiën	92	99	109	106
Opbrengsten				
Omzet en aanwas	248	203	193	209
Premies	34	45	51	42
Overig	21	46	9	14
Totaal	303	293	252	265
Toegerekende kosten				
Voeder	50	43	40	39
Overig	41	32	33	34
Totaal	91	76	73	73
Saldo	212	218	179	192

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

De voerkosten zullen, bij constante krachtvoer Prijzen en lagere ruwvoer Prijzen, naar verwachting iets dalen. De gezondheidskosten zullen door het vochtige weer in de zomer en herfst in 2000 waarschijnlijk hoger uitkomen dan het voorgaande jaar. Er is een grotere kans op leverbotinfecties. De totale toegerekende kosten zullen ongeveer gelijk zijn aan voorgaand jaar. Samen met de hogere opbrengsten resteert zodoende een 13 gulden hoger saldo per ooi (tabel 2.8).

2.4 Vleeskalverenhouderij

De vleeskalverenhouderij is onlangs ook betrokken geraakt bij de BSE-crisis omdat consumenten minder rundvlees kopen. De prijzen van kalfsvlees en vooral rundvlees zijn daardoor in korte tijd flink gedaald. Onduidelijk is onder invloed van de in de EU genomen maatregelen een snel herstel van de vraag en daarmee de prijzen zal plaats vinden. De vroegslachtpremie is per 1 december 1999 beëindigd waardoor de kalveren weer op een hoger gewicht worden afgeleverd. Door afspraken in het kader van Agenda 2000 is per 1 januari 2000 de Europese marktordening rundvlees gewijzigd. Er zijn slachtpremies ingesteld voor volwassen runderen en voor kalveren. De kalveren die in aanmerking komen voor de premie moeten aan een aantal voorwaarden voldoen. De premie bedraagt 17 euro per witvleeskalf in 2000, oplopend naar 33 euro in 2001 en 50 euro per kalf in 2002. Voor rosékalveren gelden iets hogere bedragen. Omdat in Nederland per kalenderjaar maximaal voor 1,2 miljoen kalveren premie mag worden uitbetaald, wordt eerst 60% van het bedrag aan voorschot uitbetaald.

2.4.1 Structuur

Het aantal bedrijven met vleeskalveren schommelde de afgelopen tien jaar rond de 2.400. Volgens de CBS-landbouwtelling van 2000 is het intussen toegenomen tot bijna 2.900. Bijna de helft van de bedrijven is gespecialiseerd in de vleeskalverenhouderij. Een deel hiervan (ongeveer 20%) is geen agrarische hoofdberoepsbedrijf. Het aantal vleeskalveren is vanaf 1990 gestegen van ongeveer 600.000 naar ruim 750.000 in 1999. Volgens de CBS-landbouwtelling was het aantal vleeskalveren in april 2000 met 4% toegenomen tot ruim 780.000, waarvan 81% kalveren voor de witvleesproductie. De hokcapaciteit voor vleeskalveren is met ruim 12.000 plaatsen gestegen tot 927.000. In de loop van de jaren is dan ook een geleidelijke schaalvergroting zichtbaar. Ongeveer de helft van de 2.400 bedrijven houdt vanaf 1990 meer dan 200 kalveren, waarbij het aantal met meer dan 300 kalveren is toegenomen van minder dan 800 tot momenteel 960.

2.4.2 Rentabiliteit en inkomen

In het lopende boekjaar 2000/01 waren de opbrengstprijzen van vleeskalveren eerst vrij hoog, waarna een prijsdaling inzette door het grotere aanbod. Eind november ontstond nieuwe commotie rondom BSE waardoor de markt voor rundvlees en kalfsvlees instortte. De prijzen van nuchtere kalveren geven over een langere periode een overeenkomstige ontwikkeling te zien als bij de vleeskalveren. De prijs van kunstmelk is dit jaar sterk gestegen door een grotere vraag naar magere melkpoeder en weipoeder.

Ongeveer 90% van de kalveren wordt gehouden op contract. Kalverhouders ontvangen een vergoeding van kalvermelkfabrikanten of handelaren voor het verzorgen van de kalveren, de huisvesting enzovoort. Vaak worden hierbij minimumprijsgarantiecontracten gebruikt. De contractgevers zijn en blijven eigenaar van de kalveren en leveren het kunstmelkpoeder. Prijschommelingen worden opgevangen door de eigenaar van kalveren en komen pas op langere termijn tot uitdrukking in de contractvergoeding.

De resultaten van de contractmesters zijn in 1999/00 iets verbeterd (tabel 2.9). Dat kwam door de hogere contractvergoedingen. Maar ook de kosten stegen, zoals de gebouwenkosten en de mestkosten. Door een stijging van de incidentele opbrengsten nam het gezinsinkomen uit bedrijf in 1999/00 met bijna 4.000 gulden toe tot ruim 55.000 gulden per ondernemer. De besparingen kwamen in 1999/00 uit op ongeveer 9.000 gulden per bedrijf. Voor het verslagjaar 2000/01 worden iets lagere resultaten verwacht door hogere kosten. De contractvergoedingen zullen waarschijnlijk op peil blijven, afgezien van onvoorziene omstandigheden in verband met BSE. De contractgevers stellen zich momenteel wel terughoudend op. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer daalt licht naar 54.000 gulden per ondernemer en de besparingen dalen vrijwel in dezelfde mate naar 8.000 gulden per bedrijf.

Tabel 2.9 Resultaten (x 1.000 gulden) van vleeskalverenbedrijven met contractproductie

	1997/98	1998/99	1999/00 (v)	2000/01 (p)
Aantal vleeskalverenplaatsen	573	567	583	590
Gemiddeld vleeskalveren	502	499	516	520
Totale opbrengsten				
Vleeskalveren	160,8	187,7	199,2	201,0
Overig	32,7	17,8	17,2	18,0
Totaal	193,5	205,5	216,4	219,0
Totale kosten				
Toegerekend vleeskalveren	11,1	10,8	11,0	11,0
Toegerekend overig	14,1	11,0	12,0	12,0
Grond en gebouwen	42,1	38,7	40,3	41,5
Werktuigen en inventaris	25,2	25,6	27,2	28,0
Mestkosten	13,1	17,4	20,2	21,5
Overig algemeen	25,8	25,9	27,8	28,5
Arbeid	94,6	99,4	99,9	104,0
Totaal	226,0	228,8	238,3	246,5
Opbrengst per 100 gulden kosten	86	90	91	89
Gezinsinkomen uit bedrijf				
per ondernemer	52,2	51,8	55,5	54,0
Besparingen per bedrijf	19,0	7,0	9,0	8,0

3. Intensieve veehouderij

De cijfers over de rentabiliteitsontwikkeling in de intensieve veehouderij zijn gebaseerd op alle bedrijven waarop de betrokken productietak wordt uitgeoefend, ongeacht of het gespecialiseerde of gemengde bedrijven zijn. De resultaten worden in de regel per dier uitgedrukt. Het kengetal arbeidsopbrengst per dier beschrijft daarbij de beloning voor alle geleverde arbeid, onafhankelijk wie de arbeid heeft geleverd.

Vooraf van varkens (biggen en vleesvarkens) en consumptie-eieren is het prijsverloop grillig en onzeker. Bij het bepalen van de verwachte opbrengstprijzen voor het gehele boekjaar is rekening gehouden met prijsindicaties voor de komende maanden voor zover die op dit moment aannemelijk geacht worden. Door de onzekere prijsontwikkeling in de rest van het boekjaar en de grote invloed van relatief kleine prijsveranderingen kunnen de werkelijke uitkomsten dus nog sterk wijzigen (bijlage 4, tabel B4.3).

3.1 Opbrengsten en kosten varkenshouderij

Markt en structuur

In de varkenshouderij volgen de ontwikkelingen elkaar in een snel tempo op. Maatregelen voor bescherming van het milieu, voedselveiligheid en verbetering van het dierwelzijn zijn het meest in het oog springend. Diergezondheid is en blijft ook een belangrijk thema, zeker na de uitbraak van de klassieke varkenspest in 1997. De varkensmarkt wordt echter nog het meest beïnvloed door de ontwikkelingen van vraag en aanbod op de EU-markt en in toenemende mate door ontwikkelingen in andere grote productiegebieden zoals de Verenigde Staten en Canada. Het wereldwijde overaanbod van varkensvlees is intussen iets afgenomen.

In verslagjaar 2000/01 stegen de opbrengstprijzen daardoor, nadat in 1999/00 al een herstel inzette. De periode met zeer lage prijzen in de varkenscyclus is daardoor voorlopig achter de rug. De vleesvarkensprijzen kwamen in juni 2000 voor het eerst sinds februari 1998 weer in de buurt van de drie gulden per kilogram geslacht gewicht. De verwachtingen voor de komende maanden zijn licht positief, omdat een verdere vermindering van de varkensproductie wordt voorzien. Duitsland, Nederland en het Verenigd Koninkrijk hebben de productie in het vierde kwartaal van 2000 het meest ingekrompen. In het Verenigd Koninkrijk was dat vooral het gevolg van de varkenspest. Ramingen voor het eerste kwartaal van 2001 wijzen erop dat die trend in genoemde landen voortzet, waardoor de varkensprijzen zich op een redelijk gunstig niveau kunnen handhaven. Wel is het gebruikelijk dat de afzet van varkensvlees in december lager is omdat de vleeswarenindustrie de poorten enige dagen sluit. Januari is meestal ook een maand waarin de prijzen iets onder druk staan, los van de algehele trend. De recente perikelen rondom BSE in de rundvleessector kunnen overigens het vertrouwen van de consument in vleesproducten in het algemeen een domper ge-

ven. De productie van varkensvlees in Nederland zal in het vierde kwartaal 2000 en het eerste kwartaal van 2001 met circa 5% afnemen ten opzichte van een jaar geleden. Naast de slechte economische resultaten is dat ook het gevolg van de gedwongen inkrimping van de varkensstapel met 10%. De belangstelling van de varkenshouders voor deelname aan de opkoopregeling zal pas in 2001 in de productiecijfers doorwerken, omdat eerst de taxaties afgerond moeten worden voordat de productie wordt beëindigd. Van de grotere varkensproducerende landen vindt vooral in Denemarken en Spanje een verdere uitbreiding van de varkensstapel plaats. Bij bovenstaande cijfers dient wel bedacht te worden dat de cijfers zijn gebaseerd op steekproeftellingen, waarbij voor de meeste recente cijfers slechts vier landen nieuwe gegevens hebben geleverd, die in totaal minder dan de helft van de EU-varkensstapel hebben.

Voor Nederland geldt dat het aantal bedrijven met varkens tussen 1999 en 2000 met 1.900 bedrijven (12%) is gedaald naar 14.500 bedrijven. Ruim 400 van de verdwenen bedrijven waren gespecialiseerd in de varkenshouderij, zodat ons land in juni 2000 nog ongeveer 6.000 gespecialiseerde varkensbedrijven had. Vooral de bedrijven met een neventak varkens staakten dus de productie. De totale varkensstapel daalde volgens de CBS-Landbouwtelling minder sterk en was halverwege 2000 met 3,3% afgenomen tot 13,1 miljoen varkens. Vrijwel hetzelfde aantal kwam enkele maanden later naar voren uit de steekproeftelling van augustus 2000.

Resultaten

Door de verbetering van de biggenprijzen in het lopende boekjaar 2000/01 zullen de bedrijfsresultaten zich verder herstellen van de ongekend lage arbeidsopbrengst in de afgelopen twee jaren (tabel 3.1). Op boekjaarbasis wordt voor 2000/01 een ongeveer 20% hogere biggenprijs verwacht. In het voorjaar van 2000 ontwikkelden de biggenprijzen zich gunstig, maar met name in de maanden september en oktober stonden de biggenprijzen weer iets onder druk. In verhouding tot de vleesvarkensprijzen waren de biggen goedkoop. Verwacht wordt dat de biggenprijzen de opwaartse trend in de komende maanden kunnen vasthouden en langzamerhand richting honderd gulden per stuk gaan. De voerprijzen zullen op jaarbasis met ongeveer 5% stijgen, mede als gevolg van de duurere Amerikaanse dollar. Vooral de eiwitrijke grondstoffen (soja, rapzaad) zijn vanaf september duurder geworden door een lagere dan verwachte oogst in Amerika. De prijzen van granen en graanvervangers zijn stabiel of zelfs gedaald. Sinds november werkt de verwachting dat diervoerders veel diervoeders moet worden vervangen door andere producten (bijvoorbeeld soja) ook prijsverhogend in de markt. De hogere voerkosten dragen voor de helft bij aan de toename van de productiekosten. Andere kosten die toenemen betreffen vooral verwarming, elektriciteit en de aangekochte opfokzeugen. De arbeidsopbrengst per zeug per jaar zal met ruim 300 gulden verbeteren en uitkomen op 340 gulden.

Bij de vleesvarkenshouderij zullen de bedrijfsresultaten nog in sterkere mate stijgen dan in de zeugenhouderij (tabel 3.2). In 2000/01 zal de arbeidsopbrengst per vleesvarken per jaar naar verwachting met ongeveer 85 gulden verbeteren en uitkomen op 65 gulden. De verbetering in 2000/01 is vooral het gevolg van een 25% hogere varkensprijs. Omdat de aangekochte biggen gemiddeld minder sterk stijgen, zal de omzet en aanwas met circa 28% toenemen. Naast de kosten van de biggen bepalen de voerkosten voor een groot deel

Tabel 3.1 Resultaten van bedrijven met zeugen

Boekjaar	Gld. per zeug per jaar			Groot-gebr. biggen (zeug/jaar)	Prijs krachtvoeder (gld./100 kg)	Opbrengstprijz per big (gld.)
	opbrengsten	kosten (excl. arb.)	arb.-opbr.			
1997/98	2.738	1.998	740	20,7	48,00	115
1998/99	1.348	1.810	-462	21,5	43,90	58
1999/00 (v)	1.884	1.854	30	21,8	42,50	80
2000/01 (p)	2.280	1.940	340	22,0	44,70	96

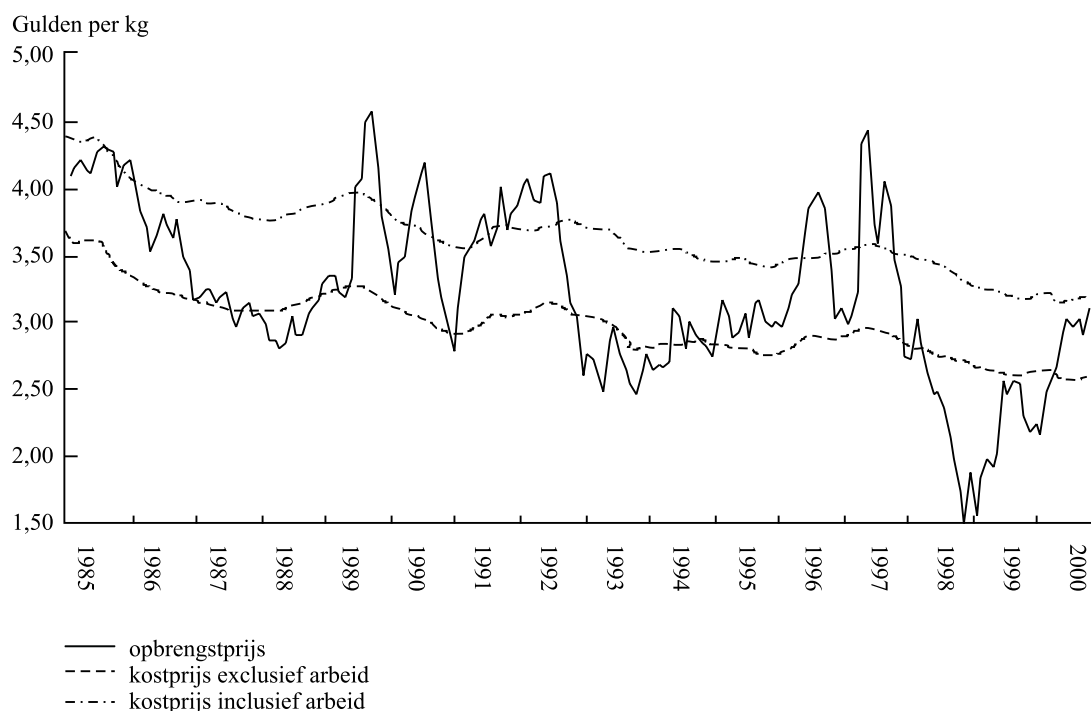
de ontwikkeling van de productiekosten. De voerprijs zal door de duurdere grondstoffen met 7% stijgen en voor 19 gulden hogere voerkosten per vleesvarken per jaar zorgen. De algemene kosten zullen waarschijnlijk gematigd stijgen, nadat deze in 1999/00 vrij sterk omhoog gingen door hogere mestafvoerkosten.

Tabel 3.2 Resultaten van bedrijven met vleesvarkens

Boekjaar	Gld. per vleesvarken per jaar			Voeder- verbr. per kg groei	Prijs krachtvoeder (gld./100 kg)	Opbr.prijz per kg gesl. gew. (gld.)
	opbrengsten	kosten- (excl. arb.)	arb.-opbr. arb.)			
1997/98	900	814	86	2,87	43,30	3,28
1998/99	551	614	-63	2,82	37,80	2,00
1999/00 (v)	652	672	-20	2,77	36,20	2,40
2000/01 (p)	815	750	65	2,75	38,80	3,00

Figuur 3.1 geeft een beeld van de ontwikkeling van kostprijzen en opbrengstprijzen van vleesvarkens in de afgelopen jaren. De invloed van de varkenscyclus op de bedrijfsresultaten wordt daarbij duidelijk geïllustreerd. Het blijkt dat over een langere periode gezien de opbrengstprijz gemiddeld lager ligt dan de kostprijs (inclusief arbeid). Als de opbrengstprijz wordt vergeleken met de kostprijs exclusief arbeidskosten dan valt, behalve gedurende de laatste jaren, de vergelijking veelal positief uit. Dat betekent dat de ingezette arbeid, de bedrijfsleiding en het ondernemersrisico geheel of gedeeltelijk werd vergoed. Vooral in het eerste halfjaar van 1997 is de invloed van de varkenspest op de prijsontwikkeling duidelijk te herkennen. In 1997 was er door de hoge opbrengstprijzen alleen een winstgevende exploitatie voor de varkensbedrijven die vrij waren van de varkenspest. Bedrijven met varkenspest moesten afwachten in hoeverre de geleden schade zou worden vergoed. In de zomer van 1998 zakten de varkensprijzen steeds verder weg en vervolgens

Figuur 3.1 Kostprijzen en opbrengstprijzen van varkensvlees

gingen de prijzen in een sneltreinvaart naar beneden met als dieptepunt de maand november 1998. De aanpassing van de varkensproductie aan de afzetmogelijkheden verliep trager dan normaal, waardoor ook het prijsherstel lange tijd op zich liet wachten. Pas in mei 2000 doorbrak de opbrengstprijs weer het niveau van de kostprijs exclusief arbeidskosten, zodat er weer een beloning werd ontvangen voor de ingezette arbeid.

3.2 Opbrengsten en kosten pluimveehouderij

Leghennen

Voor de leghennenhouders verloopt het verslagjaar 2000/01 tot nu toe economisch veel beter dan 1999/00 en vooral 1998/99. De arbeidsopbrengst zal naar verwachting met bijna 4 gulden stijgen tot 5 gulden per hen (tabel 3.3). De hogere eierprijzen zijn vooral verantwoordelijk voor de verbetering van de arbeidsopbrengst. Het herstel van de eierprijzen begon eind 1999 en bereikte een piek in maart van dit jaar. Pas in december 1999 werden voor eerst sinds februari 1998 de productiekosten weer gedekt door opbrengsten. De opgaande lijn van de eierprijzen haalde in maart van dit jaar een top van *f* 2,19 per kilogram. De vraag naar eieren was groot, terwijl het aanbod inmiddels was teruggelopen door de verlieslatende productie in 1999 en de gekrompen hennenstapel door de uitbraak van vogelgriep in Italië. Ook productie in België was nog niet terug op het oude niveau na de dioxinecrisis in 1999. De zogenaamde Paaspiek viel dit jaar vroeg, zodat net voor de paasda-

gen veel kopers van de markt waren verdwenen en de eierprijzen flink daalden. Vervolgens kwam de traditionele dip in de zomermaanden, die dit jaar echter vrij mild van aard was. Voor het tweede deel van verslagjaar 2000/01 worden stabiele tot licht hogere eierprijzen voorzien. Wel is de verwachting dat de eierproductie in de komende tijd zal toenemen, waardoor op iets langere termijn de eierprijzen mogelijk weer dalen. De prijs van legmeel zal in verslagjaar 2000/01 met 8% stijgen en daarmee de grootste bijdrage vormen aan de hogere kostprijs. Het voer is weliswaar duidelijk duurder dan voorgaand jaar, maar nog steeds goedkoper dan in de jaren tot en met 1998. De prijsstijging van de veevoedergrondstoffen is waarschijnlijk nog niet geheel verwerkt in de huidige voerprijzen (december 2000). Omdat de Europese Commissie het verwerken van diermeel in alle mengvoeders per 1 januari 2001 tijdelijk heeft verboden, nadat onder meer Duitsland en Nederland het verbod al enkele weken eerder instelden, zal dat kostenverhogingen met zich meebrengen. Alternatieve grondstoffen zijn duurder (onder andere soja) en de grotere vraag naar deze grondstoffen drijft de marktprijs op. Daarnaast zal de vernietiging van het diermeel leiden tot hogere kosten bij de slachterijen.

Tabel 3.3 Resultaten van bedrijven met leghennen in legbatterijen

Boekjaar	Gld. per leghen per jaar			Prijskrachtvoeder (gld./100 kg)	Eierproductie per hen	Eierprijs (gld./100 st.)
	opbrengsten	kosten (excl. arb.)	arb.-opbr.			
1997/98	34,43	30,66	3,77	43,67	310	10,35
1998/99	26,88	27,53	-0,65	38,35	305	8,69
1999/00 (v)	28,61	27,43	1,18	36,50	306	9,15
2000/01 (p)	34,00	29,00	5,00	39,40	307	11,00

Vleeskuikens

Ook in de vleeskuikensector verbeteren de uitkomsten in het verslagjaar 2000/01 (tabel 3.4). De kuikensprijzen zullen naar verwachting gemiddeld met ongeveer 13% stijgen, terwijl de voerprijs ongeveer 11% hoger zal zijn. De prijs van eendagkuikens zal met circa 2% stijgen. Bij de overige kosten zullen vooral de verwarmingskosten en de elektriciteitskosten toenemen. De arbeidsopbrengst zal daardoor in 2000/01 per saldo met ongeveer 70 gulden stijgen tot 65 gulden per 1.000 kg afgeleverd gewicht.

De vleeskuikensprijzen begonnen het jaar 2000 nog slechter dan 1999 was afgesloten. De opbrengstprijzen leden sterk onder het grote aanbod van kuikenvlees in de EU, de overvoerde wereldmarkt en de concurrentie van goedkoop varkensvlees. De kuikensprijzen bereikten een dieptepunt in januari 2000. Het veel te lage prijsniveau zorgde ervoor dat de arbeidsopbrengst diep in de rode cijfers kwam. Januari 2000 gaat de geschiedenis in als de maand met het grootste verliescijfer ooit. Vanaf februari klommen de opbrengstprijzen langzamerhand uit het dal. De arbeidsopbrengst verbeterde nog weinig, omdat de voerprijs

nog steeds een stijgende tendens vertoonde. Pas in de maand juli kroop de arbeidsopbrengst door hogere opbrengstprijzen naar het nulpunt toe. De voerprijs steeg nog iets, maar de eendagskuikens werden in juli wel bijna een cent duurder. In augustus werd voor het eerst sinds november 1998 weer wat geld verdiend door de kuikenhouders. Tot nu toe (december 2000) kon de stijgende lijn vast worden gehouden. Verwacht wordt deze trend in de eerste maanden van 2001 doorzet omdat de kuikenproductie in de EU wat zal teruglopen.

Tabel 3.4 Resultaten van bedrijven met vleeskuikens

Boekjaar	Gld. per 1.000 kg afgeleverd gewicht			Prijskrachtvoeder (gld./100 kg)	Afleveringsgewicht (gram/dier)	Voederconsumptie per kg afgelev. gewicht
	opbrengsten	kosten (excl. arb.)	arb.-opbr.			
1997/98	1.767	1.657	110	56,00	1.960	1,82
1998/99	1.604	1.570	34	51,30	1.950	1,80
1999/00 (v)	1.420	1.430	-10	46,10	2.000	1,78
2000/01 (p)	1.600	1.535	65	51,00	2.000	1,78

3.3 Rentabiliteit en inkomen

Tot de groep varkens- en pluimveebedrijven behoren bedrijven die tenminste twee derde van de productie (gemeten in nge) in de varkens- en/of pluimveehouderij hebben. Normaliter is ongeveer 65% van de opbrengsten in die groep van bedrijven afkomstig uit de varkenshouderij. De uitkomsten van de varkenshouderij bepalen daardoor in belangrijke mate de bedrijfsresultaten van de totale groep bedrijven. Daarnaast zorgen de leghennen en in mindere mate de vleeskuikens normaliter voor 35% van de bedrijfsopbrengsten. In de presentatie is onderscheid gemaakt tussen gespecialiseerde fokvarkensbedrijven, gespecialiseerde vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven. Verder wordt ingegaan op de leghennenbedrijven en de vleeskuikenbedrijven.

Rentabiliteit

De resultaten op het gemiddelde varkens- en pluimveebedrijf zullen in 2000/01 naar verwachting herstellen van de dramatisch slechte resultaten in de twee voorgaande jaren. Dat was het gevolg van een betere rentabiliteit in alle onderliggende sectoren (tabel 3.5). Terwijl de totale kosten in 1999/00 gemiddeld nog maar voor 85% gedekt werden door opbrengsten, zal dat 98% zijn in 2000/01. De opbrengsten-kostenverhouding in de vleesvarkenshouderij zal het meest verbeteren, gevolgd door de gesloten en de fokvarkensbedrijven. De groep leghennenbedrijven komt als enige ruim boven de 100% uit. De kostendekking op de vleeskuikenbedrijven vertoont slechts een relatief kleine verbetering van 4 procentpunten naar 93%. Door de verbetering van de rentabiliteit in de varkenshouderij wordt

de arbeidsopbrengst per ondernemer op alle onderscheiden groepen weer positief in 2000/01. De arbeidsopbrengst van de leghennenbedrijven neemt het meest toe en komt uit op 110.000 gulden per ondernemer. Kleine veranderingen in de eierprijs kunnen grote gevolgen hebben voor het inkomen, gezien de smalle marges in deze bedrijfstak. Als de eierprijs 1% hoger uitvalt heeft dat een positieve invloed van circa 8.000 gulden op de arbeidsopbrengst per ondernemer. Een hogere voerprijs van 1% betekent een circa 4.000 gulden lagere arbeidsopbrengst per ondernemer. De arbeidsopbrengst van de vleeskuikenbedrijven

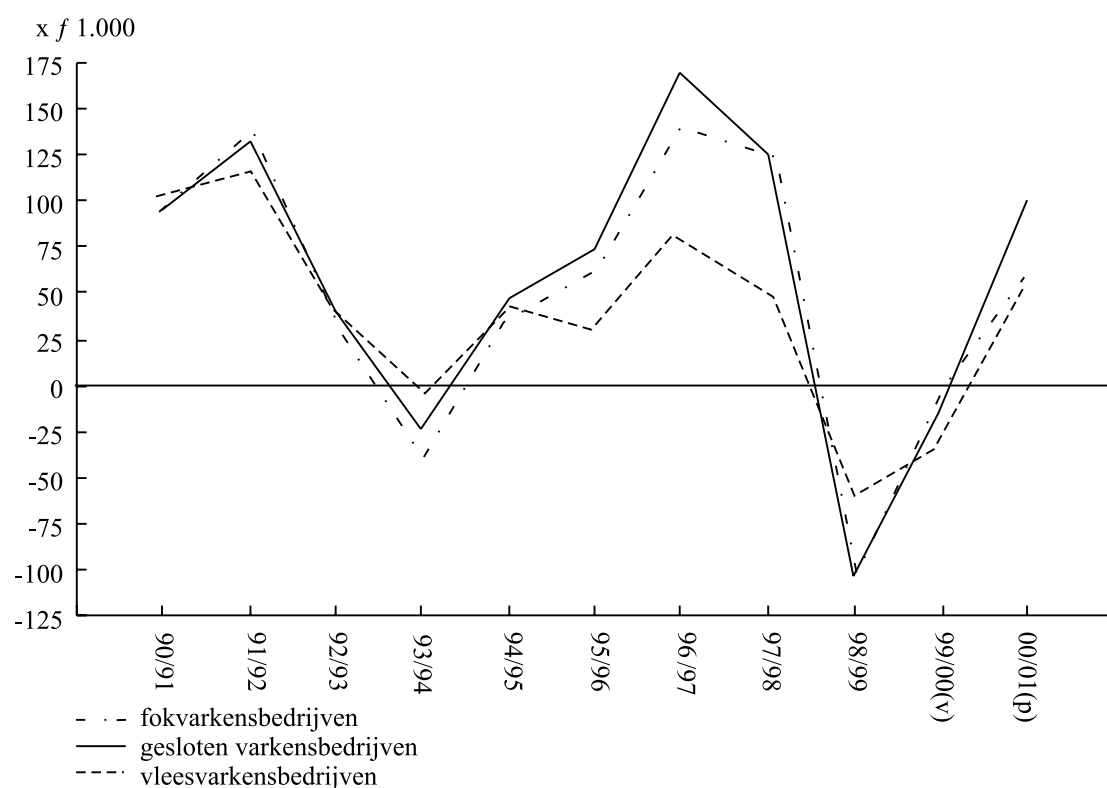
Tabel 3.5 *Bedrijfsresultaten (pb) en inkomen op varkens- en pluimveebedrijven per ondernemer (f 1.000,-)*

Boekjaar	Totaal	Fokvarkens- bedrijven	Vlees- varkens- bedrijven	Gesloten varkens- bedrijven	Leghennen- bedrijven a)	Vlees- kuiken- bedrijven
Boekjaar 1999/00:						
Aantal bedrijven	8.800	2.100	2.200	1.500	1.000	650
Aantal zeugen	110	260		220		
vleesvarkens	500		980	1.050		
leghennen	6.000				32.000	
vleeskuikens	5.300					46.000
Nge per bedrijf	98	100	50	141	133	98
Ondernemers per bedrijf	1,25	1,32	1,01	1,38	1,35	1,08
Opbrengst per 100 gulden kosten						
1997/98	100	104	96	103	99	96
1998/99	72	57	73	67	82	91
1999/00 (v)	85	78	79	82	93	89
2000/01 (p)	98	90	96	97	103	93
Arbeidsopbrengst						
1997/98	79,5	104,9	39,8	104,2	63,1	42,2
1998/99	-93,6	-124,6	-87,9	-132,2	-46,6	-9,8
1999/00 (v)	-25,0	-30,0	-41,0	-40,0	17,0	-40,0
2000/01 (p)	57,0	35,0	43,0	75,0	110,0	10,0
Ondernemersinkomen						
1997/98	96,3	114,6	39,9	118,6	80,4	66,0
1998/99	-77,6	-111,4	-71,6	-111,7	-37,0	5,7
1999/00 (v)	-15,0	-15,0	-40,0	-30,0	31,0	-24,0
2000/01 (p)	67,0	50,0	45,0	85,0	123,0	25,0
Gezinsinkomen uit het bedrijf						
1997/98	105,9	125,0	49,0	125,9	98,6	74,1
1998/99	-66,7	-101,4	-59,9	-103,4	-17,5	16,5
1999/00 (v)	-4,0	-5,0	-33,0	-15,0	43,0	-12,0
2000/01 (p)	78,0	60,0	55,0	100,0	135,0	40,0

a) Exclusief vleeskuikenmoederdieren.

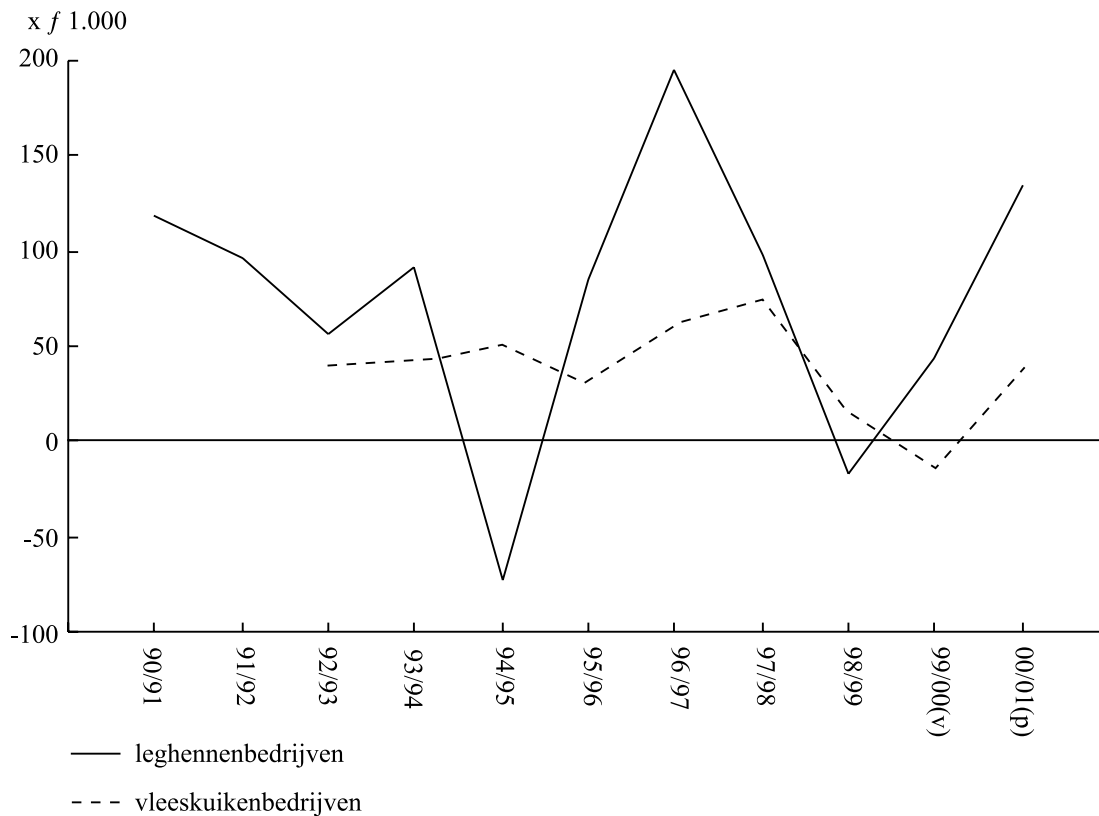
blijft in 2000/01 naar verwachting het laagst met een schamele 10.000 gulden per ondernemer. Bij de gemiddeld grotere gesloten varkensbedrijven verbetert de arbeidsopbrengst in 2000/01 met meest, namelijk met ruim 100.000 gulden naar 75.000 gulden per ondernemer. Ook de resultaten van de varkensbedrijven kunnen onder invloed van prijswijzigingen in het resterende deel van het boekjaar nog belangrijk veranderen. In tabel B4.3 is het effect van 1% prijswijziging op de arbeidsopbrengst per ondernemer berekend.

Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer vertoont per groep een vergelijkbare ontwikkeling als de arbeidsopbrengst, hoewel de incidentele bedrijfsopbrengsten, de gerealiseerde beloning voor het bedrijfsvermogen en het berekend loon voor de gezinsleden onderling uiteraard wel verschillen. Ook bij dit kengetal zijn de leghennenbedrijven koplopers met een gezinsinkomen uit bedrijf van 135.000 gulden per ondernemer. Daarna volgen de gesloten varkensbedrijven met 100.000 gulden. De overige groepen ontlopen elkaar maar betrekkelijk weinig.

Figuur 3.2 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer van varkensbedrijven

In figuur 3.2 en figuur 3.3 is te zien dat het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer van de varkens- en pluimveebedrijven door de jaren heen sterke fluctuaties vertoont. De gezinsinkomens van de fokvarkensbedrijven, de vleesvarkens en de gesloten varkensbedrijven ontwikkelden zich vrijwel identiek. In 2000/01 stijgt het gezinsinkomen uit bedrijf op de gesloten varkensbedrijven wel wat meer dan bij de andere groepen varkensbedrijven.

Figuur 3.3 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer van pluimveebedrijven

De pieken en dalen in de gezinsinkomens van de leghennenbedrijven vallen echter vaak in andere jaren dan bij de varkensbedrijven.

Achter het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf gaat een grote spreiding schuil (tabel 3.6). Ongeveer 63% van de ondernemers in de varkenshouderij behaalde in 1999/00 een negatief gezinsinkomen uit bedrijf. Slechts 12% van de ondernemers behaalde een gezinsinkomen uit bedrijf boven de 50.000 gulden. Een kwart van de varkenshouders zat in 1999/00 tussen de 0 en de 50.000 gulden. Bijna de helft van de pluimveehouders behaalde in 1999/00 een negatief gezinsinkomen uit bedrijf. De overige pluimveehouders zijn redelijk verdeeld terug te vinden in de andere inkomensklassen.

Inkomensvorming en -besteding

Het totale gezinsinkomen zal in 2000/01 op het gemiddelde varkens- en pluimveebedrijf ongeveer 128.000 gulden bedragen. In 1999/00 hebben de fok- en vleesvarkensbedrijven gemiddeld ruim 35.000 gulden aan inkomsten van buiten het bedrijf gehaald, waardoor het totaal gezinsinkomen verder werd opgekrikt (tabel 3.7). Vooral de inkomsten van arbeid buiten het bedrijf namen toe. De noodzaak voor aanvullend inkomen was bij veel bedrijven groot, vooral in het dal van de varkenscyclus. Bij de andere groepen waren de inkomsten van buiten bedrijf rond de 30.000 gulden per bedrijf in 1999/00. De slechte inkomenssi-

Tabel 3.6 Verdeling (%) van ondernemers naar gezinsinkomen uit bedrijf op varkens- en op pluimveebedrijven a)

Inkomen in gulden per ondernemer	Varkensbedrijven			Pluimveebedrijven		
	97/98	98/99	99/00 (v)	97/98	98/99	99/00 (v)
Minder dan 0	13	95	63	8	52	48
0 - 50.000	19	2	26	17	23	18
50.000 - 100.000	26	1	8	39	17	21
Meer dan 100.000	42	2	3	36	8	13

a) Door het relatief kleine aantal steekproefbedrijven moet de verdeling van de ondernemers over de klassen vooral als globale indicatie worden gezien.

tuatie in de laatste jaren heeft per saldo voor alle groepen bedrijven tot belastingteruggaven geleid in 1999/00. Vooral bij de fokvarkensbedrijven en de gesloten varkensbedrijven konden de ondernemers een forse teruggave van de fiscus tegemoet zien. Bij sommige bedrijven zal dat deels nog een gevolg zijn van de financiële schade door de uitbraak van varkenspest in 1997/98. Daarnaast kan bij de voorlopige belastingaanslag alvast rekening gehouden zijn met negatieve inkomens in de slechte periode, zodat de maandelijkse betaaltermijnen kunnen worden aangepast. Ook uitstel van belastingclaims uit het verleden kunnen een rol hebben gespeeld. Harde conclusies kunnen echter niet worden getrokken omdat de belastingen op kasbasis worden verwerkt en er veel verschillen kunnen optreden in praktijksituaties. De gezinsbestedingen op varkensbedrijven zijn in de laatste jaren onder invloed van de slechte bedrijfsresultaten iets lager geworden. Niet alle onderdelen van de gezinsbestedingen kunnen op korte termijn worden aangepast aan de veranderende omstandigheden, omdat ze een vrij bestendig karakter hebben. De zuiver consumptieve gezinsuitgaven zullen aan een kritische blik worden onderworpen als de tering naar de nering wordt gezet. Verder dient bedacht te worden dat bedrijven die zijn gestopt natuurlijk niet meer in de gepresenteerde cijfers zijn opgenomen. Na aftrek van de belastingbetalingen en de gezinsbestedingen resulteren in 2000/01 voor de varkensbedrijven en pluimveebedrijven gemiddeld weer besparingen. Bij de varkensbedrijven en de vleeskuikenbedrijven was dat twee jaar lang niet het geval geweest. De besparingen op de vleeskuikenbedrijven zijn nog vrij beperkt van omvang. Over de laatste vijf jaren werd per saldo nog steeds ontspaard. Dat geldt in nog iets sterkere mate voor de vleesvarkensbedrijven die gemiddeld 17.000 gulden ontspaarden in de laatste vijf jaren (1996/97 t/m 2000/01). De leghennenbedrijven zien in 2000/01 de besparingen toenemen tot 115.000 gulden per bedrijf. Gedurende de laatste vijf jaren hebben de leghennenbedrijven gemiddeld bijna 50.000 gulden per jaar gespaard. Alleen boekjaar 1998/99 sprong er in negatieve zin uit met flinke ontsparingen.

Tabel 3.7 *Inkomen en inkomensbesteding op varkens- en pluimveebedrijven, per bedrijf (x 1.000 gulden)*

Boekjaar	Totaal	Fokvarkens- bedrijven	Vlees- varkens- bedrijven	Gesloten varkens- bedrijven	Leghennen- bedrijven a)	Vlees- kuiken- bedrijven
Gezinsinkomen uit het bedrijf						
1997/98	125,4	153,2	48,5	166,7	117,3	81,1
1998/99	-77,9	-117,9	-55,5	-140,3	-22,4	19,1
1999/00 (v)	-8,0	-5,0	-31,0	-21,0	59,0	-13,0
2000/01 (p)	93,0	79,0	56,0	139,0	182,0	42,0
Inkomsten van buiten bedrijf						
1997/98	34,2	30,6	36,4	36,5	30,1	32,0
1998/99	31,7	37,7	32,2	31,8	23,1	27,7
1999/00 (v)	35,0	36,0	39,0	33,0	28,0	31,0
2000/01 (p)	35,0	36,0	39,0	33,0	28,0	31,0
Totaal gezinsinkomen						
1997/98	159,6	183,8	84,9	203,2	147,4	113,1
1998/99	-46,2	-79,4	-23,3	-108,5	-0,7	46,8
1999/00 (v)	27,0	31,0	8,0	12,0	87,0	18,0
2000/01 (p)	128,0	115,0	95,0	172,0	210,0	73,0
Belastingen						
1997/98	28,6	35,8	24,0	40,1	17,7	11,9
1998/99	23,9	24,1	15,5	20,9	44,2	15,9
1999/00 (v)	-17,0	-22,0	-12,0	-25,0	-2,0	-2,0
2000/01 (p)	6,0	10,0	5,0	10,0	20,0	0,0
Besteedbaar inkomen						
1997/98	130,9	148,0	60,9	163,1	129,7	101,2
1998/99	-70,1	-103,5	-38,8	-129,4	-44,9	30,9
1999/00 (v)	44,0	53,0	20,0	33,0	89,0	20,0
2000/01 (p)	122,0	105,0	90,0	162,0	190,0	73,0
Gezinsbestedingen						
1997/98	77,5	76,1	72,1	86,9	82,4	64,7
1998/99	71,1	71,8	64,2	77,7	75,1	69,1
1999/00 (v)	69,0	73,0	65,0	77,0	74,0	60,0
2000/01 (p)	70,0	75,0	65,0	77,0	75,0	63,0
Besparingen						
1997/98	53,4	71,9	-11,1	76,2	47,3	36,5
1998/99	-141,3	-175,3	-103,0	-207,1	-120,0	-38,2
1999/00 (v)	-25,0	-20,0	-45,0	-43,0	15,0	-40,0
2000/01 (p)	52,0	30,0	25,0	85,0	115,0	10,0

a) Exclusief vleeskuikenmoederdieren.

4. Akkerbouw

4.1 Structuur

Het aantal bedrijven met akkerbouw (exclusief snijmaïs) is tussen 1990 en 2000 met 11% afgenomen van 34.700 tot 30.800. Ongeveer 40% hiervan (12.600 bedrijven) kan als akkerbouwbedrijf worden getypeerd. Het aantal akkerbouwbedrijven is in dezelfde periode met 16% afgenomen. Terwijl het akkerbouwareaal van deze bedrijven met 12% verminderde, is het areaal per bedrijf toegenomen. Er heeft een areaalverschuiving plaatsgevonden van het akkerbouwareaal (exclusief snijmaïs) van de akkerbouw- naar de niet akkerbouwbedrijven. Op de akkerbouwbedrijven is het areaal tussen 1990 en 2000 gedaald van 477.000 ha naar 420.000 ha. Op de overige bedrijfstypen was er een stijging van 121.000 ha naar 181.000 ha. De totale oppervlakte akkerbouwgewassen is dus nauwelijks veranderd in de afgelopen 10 jaar.

4.2 Opbrengsten en kosten

Kilogramopbrengsten

De kilogramopbrengsten per hectare van een aantal belangrijke akkerbouwgewassen zijn gemiddeld in 2000/01 lager (-2%) dan in het voorgaande jaar (tabel 4.1). Doordat de inzaai van wintertarwe in het najaar van 1999 niet de problemen ondervond van een jaar eerder, keerde het areaal van dit gewas terug naar een normaal niveau. Van het gehele areaal tarwe steeg de gemiddelde kilogramopbrengst. Dit in tegenstelling tot dat van wintertarwe zelf.

Na een zachte, zonnige en gemiddeld droge herfst, kwam er een zeer zachte, zeer zonnige, maar ook zeer natte winter. De maand maart waarin de eerste werkzaamheden op het land kunnen plaatsvinden, was erg nat. Door de zachte winter was de kans op ziektes door het overwinteren van insecten en onkruiden, bijvoorbeeld aardappelopslag in de bieten, groot. De maand april was zeer zacht en aan de droge en zonnige kant. Door de natte maanden ervoor kwamen, vooral op de klei, de werkzaamheden voor het zaaien en poten pas laat op gang. Door de overvloedige regenval in mei kon het frezen van de aardappelrug op veel bedrijven niet plaatsvinden. De laatste twee zachte winters en de wateroverlast van 1998 laat zijn sporen nog achter in de structuur van de grond. Was de maand juni nog warm, droog en zonnig, de rest van de zomer kwamen toch regelmatig buien tot ontwikkeling. Dit zorgde voor een goede vochtvoorziening, waardoor van menig gewas de kilogramopbrengsten opliepen. Doordat de maand juli somber, koel en aan de natte kant was, kwam er veel phytophthora in de aardappelen voor. Op sommige percelen moest hiertegen 3 keer in één week worden gespoten. Het is nog maar de vraag in hoeverre geen aantasting van de knollen heeft plaatsgevonden, hetgeen pas na het uitschuren goed aan het licht komt. Door de vele regen in het najaar zal van de uien rekening 5% van de oppervlakte niet

geogst kunnen worden. Voor andere gewassen gaat het om geringere aandelen. Bij de groenten zijn de oogstproblemen erg lokaal en zullen waarschijnlijk hogere prijzen voor compensatie zorgen.

Tabel 4.1 *Ontwikkeling van de kilogramopbrengsten a) per hectare van de belangrijkste akkerbouwgewassen op grotere akkerbouwbedrijven*

Boekjaar	Winter- tarwe	Zomer- gerst	Cons.- aard.	Poot- aard.	Zetmeel- aard.	Suiker- bieten	Zaai- uien
Ton/ha							
1997/98	7,9	6,5	52,3	35,4	51,1	9,7	57,0
1998/99 b)	8,1	5,7	47,5	33,9	51,5	8,3	55,7
1999/00 (v)	9,5	6,6	47,2	36,0	50,0	9,9	49,0
2000/01 (p)	9,1	6,5	53,8	35,2	49,5	9,9	59,3
Mutatie in procenten t.o.v. vorig jaar							
2000/01 (p)	-4	-2	+14	-2	-1	0	+21

a) Zetmeelaardappelen bij 400 gr. o.w.g., suikerbieten in polsuiker; b) Alleen geogste hectare.

Opbrengstprijzen

In 1999/00 daalden de opbrengstprijzen van de belangrijkste akkerbouwproducten fors (-18,5%). Door omvangrijke oogsten lagen de prijzen op een relatief laag niveau. Voor het lopende boekjaar wordt een kleine verslechtering (-0,5%) van de prijzen verwacht (tabel 4.2). Hiermee liggen de prijzen circa 14% onder het niveau wat onder normale omstandigheden mag worden verwacht.

Tabel 4.2 *Prijzontwikkeling a) van de belangrijkste akkerbouwgewassen op grotere akkerbouwbedrijven*

Boekjaar	Winter- tarwe	Zomer- gerst	Cons.- aard. b)	Poot- aard. b)	Zetmeel- aard.	Suiker- bieten	Zaai- uien
Prijzen (gld./100 kg)							
1997/98	27,70	29,60	18,70	39,00	11,20	124,45	39,75
1998/99 c)	25,90	29,80	35,20	60,50	11,80	131,40	18,00
1999/00 (v)	27,80	29,10	13,20	40,20	11,80	99,80	11,80
2000/01 (p)	26,60	29,30	13,50	35,00	11,60	100,00	14,50
Mutatie in procenten t.o.v. vorig jaar							
2000/01 (p)	-4	+1	+2	-13	-2	0	+23

a) Zetmeelaardappelen bij 400 gr. o.w.g., suikerbieten in gld./ton product bij 16% suiker, granen exclusief Mac Sharry-compensatie; b) Alle rassen, 0 mm opwaarts; c) Alleen geogste hectare.

De Europese aardappelproductie is volgens schatting gedaald mede door een inkrimping van het areaal. Naast een iets groter geoogst areaal in ons land vond met name in Duitsland een uitbreiding van het areaal (+1%) plaats. In Frankrijk en België is minder uitgepoot. De oogst van aardappelen is in Engeland kleiner als gevolg van de overvloedige regenval. In Nederland en andere West-Europese landen lijkt de niet-oogstbare oppervlakte beperkt te zijn.

Voor de pootaardappelen zijn de vooruitzichten voor de prijzen eveneens vrij ongunstig. De pootaardappelproductie zal landelijk, ondank het grotere areaal ten opzichte van het vorig jaar wel lager uitkomen. Maar door de algehele malaise in de Europese consumptieaardappelmarkt wordt een export verwacht die beduidend onder de 716.000 ton van het vorige jaar zal liggen. Naar verwachting zal bijna 10% van het pootgoed als overschot in het voercircuit belanden. De pootaardappelprijs wordt, mede gezien de lage prijzen op de beurs, geraamd op f 35,- (-13%). De opbrengstprijs van de tarwe zal door de interventieprijzverlaging (-7,5%) in het kader van de Agenda 2000 besluiten lager uitkomen (-3%). Dit wordt grotendeels gecompenseerd door een verhoging van de premie (65 gulden per hectare in regio I). De geringere daling ten opzichte van de interventieprijs komt door de betere binnenlandse kwaliteit in verhouding met die van Frankrijk hoewel hier de kwaliteit achteraf mee schijnt te vallen. De prijs van gerst blijft, mede door de hoge premie op brouwergerst, vrij vast door de krappe productie en toenemende vraag op de wereldmarkt. Het areaal suikerbieten is landelijk gedaald door de aankondiging dat het aandeel A- en B-suiker in het BMS-quotum zou worden ingekrompen met ruim 32.000 ton. Samen met het doorschuiven van 80.000 ton C-suiker van de vorige oogst die het beschikbare A-quotum voor oogst 2000 verkleint, zal het aandeel C-suiker (18%) op een zeer hoog niveau liggen. De mengprijs (inclusief C-suiker) zal hierdoor op het niveau uitkomen van het voorgaande jaar ondanks de hogere wereldmarktprijs. De prijs wordt verder nog in negatieve zin beïnvloed door de hogere kosten van het energie-intensieve productieproces. Bij de zetmeelaardappelen is het areaal met 2% afgenomen. Doordat het zetmeelquotum is toegenomen vanwege het ontbreken van een vrijwillige beperking door de slechte situatie op de zetmeelmarkt, zal er zich nauwelijks een overschot voordoen. Echter door de Agenda 2000 besluiten daalt de minimum prijs met 7,5%. Deze prijsdaling wordt voor 75% gecompenseerd. Hierdoor daalt naar verwachting de uitbetalingsprijs met 2%. Het inmiddels grote areaal zaaiuien nam ondanks de prijsval in de voorgaande twee seizoenen niet af. De brutokilogramopbrengst stijgt met 8%. Wellicht zal door de hevige regenval een groot deel van deze extra productie ten opzichte van het vorig jaar verloren gaan. Een lichtpuntje is de grotere export aan het begin van het seizoen. Door genoemde oorzaken zal de prijs bijna drie gulden hoger zijn.

De prijzen van de gewassen kunnen in het resterende deel van het boekjaar nog veranderen. In bijlage B5.1 is weergegeven hoeveel de arbeidsopbrengst per ondernemer verandert bij een verandering van de prijzen. Vooral de invloed van aardappelen en suikerbieten is groot.

Kosten

De kosten stegen in 1999/00 fors met 4% door een hogere rentevoet (+14,5%) en de hogere prijs van het pootgoed (+38%). In 2000/01 vindt een verdere prijsstijging plaats: energie

(+25%), gewasbeschermingsmiddelen (+13%), meststoffen (+20%). Het pootgoed daalt echter in prijs (-28%). Hierdoor wordt de totale kostenstijging afgezwakt en komt uit op (+1,5%). Dit heeft een invloed van 6.000 gulden op de arbeidsopbrengst per ondernemer.

Productiviteit en ruilvoet

Na de forse daling van de opbrengstprijzen in het vorige boekjaar, zal deze zich naar verwachting nog iets doorzetten in het huidige boekjaar (-0,5%) (bijlage B5.2). Samen

Tabel 4.3 *Opbrengsten en kosten per bedrijf, bedrijfsresultaten (pb) en inkomen op akkerbouwbedrijven per ondernemer*

Boekjaar	1997/98	1998/99	1999/00 (v)	2000/01 (p)
Oppervlakte (ha per bedrijf)	47,4	50,0	51,4	51,5
Nge per bedrijf	84	90	91	90
Ondernemers per bedrijf	1,20	1,25	1,23	1,22
<i>Opbrengsten x 1.000 gld.</i>				
Granen	31	29	32	34
Aardappelen	135	166	132	128
w.v. pootaardappelen	57	81	65	56
w.v. consumptieaardappelen	52	61	37	43
w.v. zetmeelaardappelen	27	24	30	29
Suikerbieten	62	55	57	52
Uien	28	11	12	20
Groenten	19	19	21	19
Overige gewassen	24	24	24	18
Vergoeding waterschade/bruinrot	0	38	2	0
Overig	55	20	57	58
Totaal	353	362	336	328
<i>Kosten x 1.000 gld.</i>				
Zaaizaad-pootgoed	31	35	45	34
Ov. toegerekend akkerbouw	50	55	53	63
Ov. toegerekend niet akkerbouw	9	9	8	8
Arbeid	95	102	102	106
Werktuigen	64	69	75	77
Loonwerk	27	27	31	31
Grond en gebouwen(pb)	70	75	81	83
Algemeen	29	32	35	36
Totaal	375	405	430	437
Opbrengst per 100 gulden kosten	94	99	79	75
<i>Inkomens (x 1.000 gulden per ondernemer)</i>				
Arbeidsopbrengst	47,6	63,8	-4,0	-16,0
Ondernemers inkomen	64,9	81,2	15,0	5,0
Gezinsinkomen uit het bedrijf	72,8	89,4	24,0	14,0

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

met een prijsstijging van de productiemiddelen (+2,5%) veroorzaakt dit een ruilvoetverslechtering van 3%. De geldopbrengsten zullen per saldo dalen (-3%). De brutoproductiviteit verslechtert in lichte mate (-1 %). Bij de kleigebieden stijgen de geldopbrengsten in het Zuidwestelijk kleigebied (+4%) door prijsstijgingen van met name de uien en in mindere mate de consumptieaardappelen en dalen in het Noordelijk kleigebied met 8% door de prijsdaling van de pootaardappelen. In de Veenkoloniën wijkt, vanwege het grote aandeel van de zetmeelaardappelen en suikerbieten in het bouwplan, de ontwikkeling van de geldopbrengsten vaak af van die in de kleigebieden en neemt in 2000/01 met 2% af door een lagere zetmeelaardappelprijs.

Uit tabel 4.3 blijkt dat de opbrengsten stijgen door de consumptieaardappelen, uien en granen maar dalen door suikerbieten, pootaardappelen, groenten en overige akkerbouwgewassen. De stijging van de kosten wordt met name veroorzaakt door de toegerekende kosten (gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen).

4.3 Rentabiliteit en inkomen

Rentabiliteit

In 1999/00 was er een forse verslechtering van de opbrengsten-kostenverhouding op de akkerbouwbedrijven. Op de grotere bedrijven werd toen 81 gulden aan opbrengsten per 100 gulden kosten behaald (tabel 4.4). In 2000/01 zullen de resultaten verder onder druk komen te staan. Voorzien wordt dat de arbeidsopbrengst per ondernemer op de grotere bedrijven met 14.000 gulden afneemt tot -17.000 gulden. Per gebied loopt de ontwikkeling erg uiteen. De daling van de arbeidsopbrengst is het grootst in het Noordelijk kleigebied door de fors lagere prijzen van de pootaardappelen. In het Zuidwestelijk kleigebied verbetert naar verwachting de arbeidsopbrengst in lichte mate door de hogere prijzen van de zaaiuien. De hogere kosten dempen echter de verbetering van het resultaat. In de Veenkoloniën vindt in vergelijking met voorgaande jaren een relatief forse daling plaats van de arbeidsopbrengst door de lagere prijs van de zetmeelaardappelen, maar ook door een kostenstijging die door de grootte van het bedrijf (74 ha) het resultaat met 12.000 gulden in negatieve zin beïnvloedt. Door de forse daling van de opbrengstprijzen resteert geen beloning voor de arbeid van de ondernemer in de meeste akkerbouwgebieden, behalve in de Veenkoloniën.

Inkomensvorming en -besteding

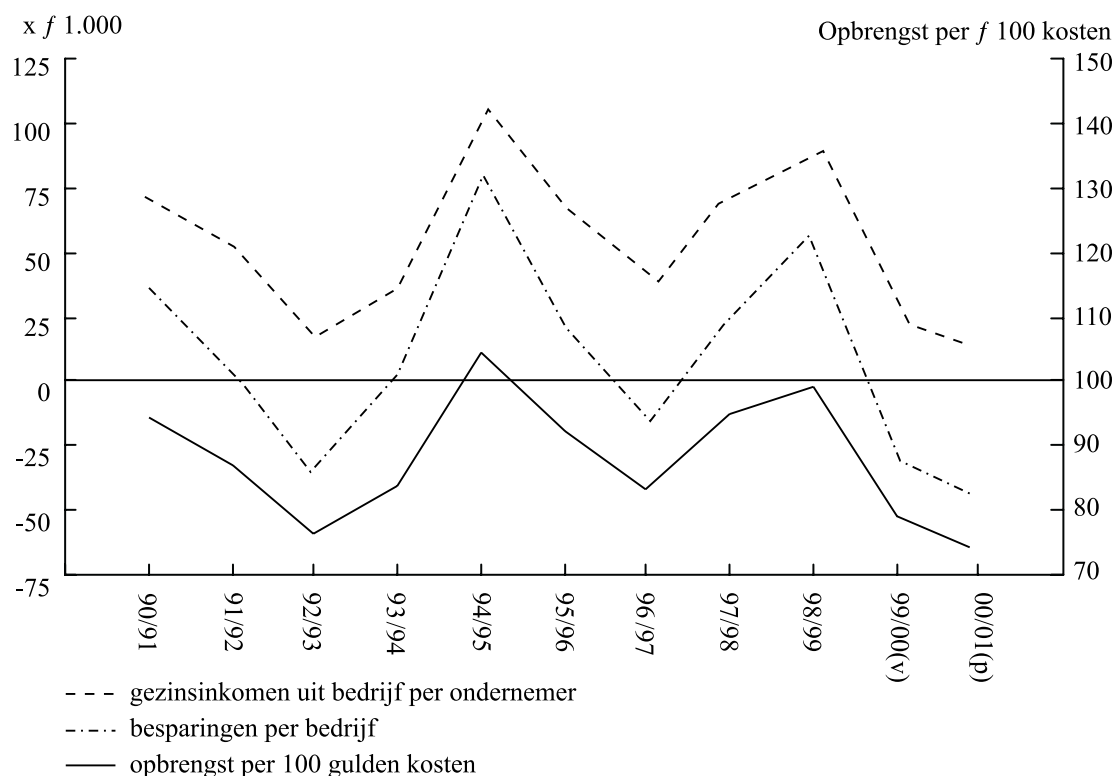
Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer varieert in het lopende boekjaar op de grotere bedrijven van -4.000 gulden in het Centraal kleigebied tot 56.000 in de Veenkoloniën (tabel 4.3). De ontwikkeling van het gezinsinkomen per regio is vergelijkbaar met de eerdergenoemde arbeidsopbrengst per ondernemer. Op een kwart van de bedrijven zal een negatief gezinsinkomen uit het bedrijf resteren (tabel 4.5). De inkomsten van buiten het bedrijf zijn in het Noordelijk kleigebied de laatste jaren toegenomen en in de Veenkoloniën afgenomen (tabel 4.6). De akkerbouwbedrijven in de Veenkoloniën realiseren het hoogste totale gezinsinkomen.

Tabel 4.4 *Bedrijfsresultaten (pb) en inkomen op akkerbouwbedrijven per ondernemer (x f 1.000,-)*

Boekjaar	Nederland	Grotere bedrijven					Kleinere bedrijven
		totaal	Noord. klei- gebied	Centr. klei- gebied	Zuidwst. klei- gebied	Veen- kolo- niën	
Boekjaar 1999/00:							
Aantal bedrijven	10.280	7.860	940	2.230	2.150	1.710	2.430
Hectare	51,4	60,9	77,7	45,7	57,5	74,1	20,0
Nge per bedrijf	91	111	145	103	99	120	25
Ondernemers/bedrijf	1,23	1,29	1,38	1,27	1,22	1,24	1,00
Opbrengst per 100 gulden kosten							
1997/98	95	97	95	101	99	92	73
1998/99	99	101	104	107	100	94	73
1999/00 (v)	79	81	85	75	72	92	63
2000/01 (p)	76	77	77	73	74	87	62
Arbeidsopbrengst							
1997/98	47,6	59,1	59,9	77,3	65,9	36,3	5,4
1998/99	63,8	77,4	102,2	99,0	74,4	45,3	5,8
1999/00 (v)	-4,0	-3,0	11,0	-27,0	-24,0	44,0	-10,0
2000/01 (p)	-16,0	-17,0	-25,0	-35,0	-21,0	28,0	-13,0
Ondernemersinkomen							
1997/98	64,9	78,7	79,0	98,5	90,0	49,7	13,8
1998/99	81,2	97,1	115,6	115,5	95,7	57,3	12,9
1999/00 (v)	15,0	19,0	38,0	-8,0	2,0	61,0	1,0
2000/01 (p)	5,0	7,0	1,0	-13,0	8,0	48,0	0,0
Gezinsinkomen uit het bedrijf							
1997/98	72,8	87,3	92,8	110,7	97,9	57,1	19,1
1998/99	89,4	106,5	131,4	124,5	103,6	66,3	15,7
1999/00 (v)	24,0	29,0	53,0	0,0	10,0	69,0	3,0
2000/01 (p)	14,0	16,0	18,0	-4,0	16,0	56,0	4,0

Tabel 4.5 *Verdeling van ondernemers naar gezinsinkomen uit bedrijf op akkerbouwbedrijven (%)*

	1997/98	1998/99	1999/00 (v)	2000/01 (p)
Minder dan 0:	11	6	22	25
0 - 25.000	22	23	29	30
25.000 - 50.000	15	17	21	22
50.000 - 75.000	14	12	15	14
75.000 - 100.000	6	10	5	4
100.000 - 150.000	22	14	5	3
Meer dan 150.000	11	18	3	2
Gemiddeld inkomen (gld.)	72.800	89.400	24.000	14.000

Figuur 4.1 Ontwikkeling uitkomsten op akkerbouwbedrijven 1980-2000

In 2000/01 dalen op de grotere akkerbouwbedrijven de besparingen naar verwachting met 18.000 gulden tot een niveau van -55.000 gulden. De besparingen lopen uiteen van min 85.000 gulden in het Centraal kleigebied tot min 4.000 gulden in de Veenkoloniën. In het Centraal kleigebied lopen de ontsparingen over de laatste 2 jaren op tot ruim 160.000 gulden. In de het Zuidwestelijk kleigebied is dit ontsparingsbedrag ruim 110.000. In de Veenkoloniën zal voor het eerst in de afgelopen 7 jaren een ontsparing plaatsvinden. Toch ligt het gemiddelde niveau aan besparingen over een langere periode duidelijk lager die van de collega's in de kleigebieden. Echter over de laatste 5 jaren liggen de gemiddelde besparingen alleen in het Noordelijk kleigebied op een hoger niveau dan in de Veenkoloniën. Op de kleinere bedrijven zullen in 2000/01 naar verwachting ook geen besparingen resteren.

Al met al is het inkomen van de akkerbouwbedrijven dit jaar zeer laag en komt op een niveau dat onder de slechte resultaten van 1985/86, 1987/88 en 1992/93 ligt. Met name in de kleigebieden zullen vele bedrijven ontsparen.

Uit voorlopige cijfers van de biologische akkerbouw bedrijven blijkt dat in 1999/2000 het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer geen grote verandering heeft ondergaan. Bij de gangbare akkerbouwbedrijven heeft wel een forse daling plaatsgevonden. Hierdoor ligt het inkomensniveau van de biologische bedrijven circa 35.000 gulden boven die van de gangbare landbouw. Op het niveau van de besparingen is het verschil nog kleiner (+23.000 gulden). Dit wordt veroorzaakt doordat op de biologische bedrijven minder inkomsten van buiten het bedrijf is behaald en door hogere gezinsbestedingen. Het laatste

Tabel 4.6 *Inkomen en inkomensbesteding op akkerbouwbedrijven, per bedrijf (x f 1.000,-)*

Boekjaar	Nederland	Grotere bedrijven					Kleinere bedrijven
		totaal	Noord. klei- gebied	Centr. klei- gebied	Zuidwst. klei- gebied	Veen- kolo- niën	
Gezinsinkomen uit het bedrijf							
1997/98	76,4	97,4	125,6	114,6	109,8	53,0	16,1
1998/99	106,0	136,3	188,8	153,6	127,8	72,8	15,3
1999/00 (v)	32,0	43,0	91,0	-5,0	18,0	83,0	0,0
2000/01 (p)	22,0	28,0	36,0	-8,0	25,0	61,0	1,0
Inkomsten van buiten bedrijf							
1997/98	29,1	27,0	23,7	28,2	26,0	32,2	35,1
1998/99	30,7	27,0	26,4	34,3	20,4	31,7	41,6
1999/00 (v)	32,0	26,0	25,0	31,0	24,0	27,0	46,0
2000/01 (p)	31,0	26,0	25,0	31,0	24,0	27,0	46,0
Totaal gezinsinkomen							
1997/98	105,5	124,4	149,3	142,8	135,8	85,2	51,2
1998/99	136,6	163,3	215,2	187,9	148,1	104,6	56,9
1999/00 (v)	64,0	69,0	116,0	26,0	41,0	110,0	46,0
2000/01 (p)	52,0	54,0	61,0	23,0	49,0	88,0	47,0
Belastingen							
1997/98	19,2	23,5	47,0	21,6	27,2	16,6	7,1
1998/99	11,8	13,0	20,8	12,7	13,0	16,1	8,4
1999/00 (v)	19,0	22,0	28,0	15,0	27,0	20,0	12,0
2000/01 (p)	22,0	26,0	37,0	20,0	30,0	20,0	8,0
Besteedbaar inkomen							
1997/98	86,3	101,0	102,3	121,2	108,6	68,6	44,1
1998/99	124,8	150,3	194,4	175,2	135,1	88,4	48,5
1999/00 (v)	45,0	48,0	88,0	11,0	14,0	90,0	34,0
2000/01 (p)	31,0	24,0	24,0	3,0	19,0	68,0	39,0
Gezinsbestedingen							
1997/98	65,9	73,2	77,9	77,2	66,0	66,4	45,0
1998/99	71,7	80,0	83,2	84,0	71,2	71,9	47,0
1999/00 (v)	75,0	84,0	81,0	89,0	73,0	90,0	50,0
2000/01 (p)	75,0	83,0	82,0	88,0	72,0	72,0	48,0
Besparingen							
1997/98	20,4	27,8	24,4	44,0	42,6	2,2	-1,0
1998/99	53,1	70,4	111,2	91,2	63,9	16,5	1,5
1999/00 (v)	-30,0	-37,0	8,0	-78,0	-59,0	0,0	-16,0
2000/01 (p)	-44,0	-55,0	-58,0	-85,0	-53,0	-4,0	-9,0

hangt samen met het feit dat het aantal ondernemers (en gezinnen) op deze bedrijven be-
 duidend groter is dan op de gangbare akkerbouwbedrijven.

5. Glastuinbouw

5.1 Opbrengsten en kosten glasgroentebedrijven

Het totale glasareaal in Nederland, dat van 1997 tot en met 1999 jaarlijks toenam, laat in 2000 een lichte afname zien. Het areaal glasgroentegewassen bedraagt in 2000 circa 4.030 ha en is daarmee ruim 2% kleiner dan in 1999. In 2000 zijn in vergelijking met 1999 minder tomaten en komkommers geteeld (een daling van het areaal met respectievelijk 4 en 7%), en meer paprika's (areaaltoename 3%).

De glasgroentetelers hebben een uitstekend jaar achter de rug doordat de gemiddelde prijzen ruim 20% hoger waren dan in 1999. Alle belangrijke gewassen uitgezonderd gele paprika lieten een stijging van de gemiddelde prijs zien, die varieerde van circa 10% voor groene paprika, tot bijna 40% voor komkommer. Bij deze forse prijsstijging zij aangetekend dat 1999 wat betreft de komkommerprijzen een extreem slecht jaar is geweest. De goede prijzen in 2000 zijn onder andere te danken aan de tegenvallende oogsten in Spanje als gevolg van slecht weer, waardoor de Nederlandse groentetelers een goede start van het afzetseizoen kenden. Daarnaast was de Nederlandse productie lager dan in 1999, door het lagere areaal en de lagere fysieke productie per m². Na het extreem lichtrijke jaar 1999 was 2000 wat licht betreft een normaal jaar. Hierdoor is fysieke productie per m² ongeveer 4% lager dan in 1999. De lage koers van de euro ten opzichte van met name de Amerikaanse dollar en het Britse pond heeft verder een positief effect op de export van Nederlandse groenten naar Scandinavië, Engeland, Canada en de Verenigde Staten. Door genoemde factoren was er in 2000 een grote buitenlandse vraag naar het kwalitatief goede Nederlandse product, waardoor uitstekende prijzen gerealiseerd konden worden.

De combinatie van lagere fysieke opbrengsten en hogere prijzen leidt tot een stijging van de omzet met ruim 16%. De opbrengst per m² komt hiermee op bijna 82 gulden. De kosten per m² zijn gemiddeld met ruim 9% gestegen. Het grootste deel van deze stijging wordt veroorzaakt door de gasprijs, welke in 2000 flink is gestegen (de gasprijs was gemiddeld 33,0 ct/m³ in 2000 tegen 24,6 ct/m³ in 1999). De kosten voor gas zijn dan ook met circa 35% gestegen. Omdat de tuinbouwgasprijs per kwartaal gebaseerd is op de olieprijs in de 4 voorafgaande kwartalen zal ook in 2001 de gasprijs verder stijgen. Door de oplopende rente zijn ook de rentekosten gestegen. De stijging van de uurlonen wordt deels gecompenseerd door de iets lagere arbeidsbehoefte per m². De totale kosten komen uit op ongeveer f 77,80/m².

Het saldo van de sterk gestegen kosten en de nog sterker gestegen opbrengst per m² leidt tot een gemiddeld nettobedrijfsresultaat van de glasgroentebedrijven van f 4,00/m². Indien de gasprijs in 2000 gelijk was gebleven aan die 1999, dan zou het nettobedrijfsresultaat ruim f 3,50 per m² hoger zijn geweest.

Tabel 5.1 Opbrengsten en kosten in guldens per m² glasoppervlakte van glasgroentebedrijven

	Opbrengsten		Kosten			Nettobedrijfs- resultaat	
	rente en af- schrijving	energie	arbeid	overig	totaal		
1997	72,30	11,10	12,40	24,70	20,40	68,00	3,70
1998	71,20	11,10	12,60	25,50	20,00	69,20	2,00
1999 (v)	70,30	12,00	11,80	26,40	20,90	71,10	-0,80
2000 (r)	81,80	13,60	15,60	26,70	21,90	77,80	4,00
Mutatie, 2000 in procenten t.o.v. 1999							
Waarde	16,2	12,6	31,6	1,4	4,9	9,4	
W.v. prijs	21,2	10,8	30,8	3,5	2,7	9,0	
volume	-4,1	1,7	0,6	-2,0	2,2	0,3	

5.2 Opbrengsten en kosten snijbloemenbedrijven

Het totale areaal snijbloemen is in 2000 met bijna 1% afgenomen tot circa 3.730 ha. Roos (-2%), chrysanth (-5%) en fresia (-5%) behoren tot de gewassen waarvan het areaal is afgenomen; de arealen gerbera (+8%) en lelie (+11%) zijn daarentegen toegenomen ten opzichte van 1999. De fysieke productie per m² is in 2000 met 0,6% gestegen, en de snijbloemenprijzen waren gemiddeld 11% hoger dan in 1999 (tabel 5.2). Roos en troschrysanth, qua areaal en omzet de 2 grootste gewassen, laten een prijsstijging van 13 respectievelijk 15% zien. Ook gerbera, fresia en anjer noteerden een hogere middenprijs dan in 1999 (respectievelijk 4, 7 en 17% hoger).

Tabel 5.2 Prijsontwikkeling (in ct/st) van enkele snijbloemen in 1999 en 2000

Product	1999	2000	Mutatie %
Roos	45	51	13
Troschrysanth	40	46	15
Gerbera	28	29	4
Fresia	28	30	7
Lelie	85	85	0
Anjer	29	34	17

Bron: VBN.

Als redenen voor de goede prijzen kunnen worden genoemd het matige zomerweer, waardoor de vraag naar snijbloemen op peil bleef en de kwaliteit zich goed kon handhaven en, evenals voor de groenten de lage wisselkoers van de euro ten opzichte van de niet-

eurolanden, waardoor de snijbloemenexport gestimuleerd wordt. Belangrijke groeimarkten voor snijbloemen zijn Engeland (exportwaarde +23%), Amerika (+35%) en Japan (+35%). Ook de export naar Rusland heeft zich na het instorten van de vraag in 1999 hersteld. Door de hoge prijzen is totale exportwaarde van snijbloemen in 2000 bijna 10% hoger dan in 1999.

Tabel 5.3 Opbrengsten en kosten in guldens per m² glasoppervlakte van snijbloemenbedrijven

	Opbrengsten		Kosten				Nettobedrijfsresultaat
	rente en afschrijving	energie	arbeid	overig	totaal		
1997	95,00	18,20	13,70	29,80	34,30	96,00	-0,90
1998	99,40	19,10	13,80	31,30	34,50	98,70	0,70
1999 (v)	95,90	19,30	13,00	30,80	37,10	100,20	-4,3
2000 (r)	106,70	21,30	16,60	31,90	38,70	108,50	-1,8
Mutatie, 2000 in procenten t.o.v. 1999							
Waarde	11,3	10,2	27,9	3,5	4,4	8,3	
W.v. prijs	10,7	8,6	27,0	3,5	2,7	7,2	
volume	0,6	1,4	0,8	0	1,7	1,0	

Per saldo leiden de iets hogere productie per m² en de hogere prijzen tot een stijging van de opbrengst per m² van ruim 11%, tot f 106,70/m². De kosten per m² stegen met gemiddeld iets meer dan 8%. Als gevolg van de hoge gasprijzen nemen de kosten voor energie fors toe van f 13,00 tot f 16,60/m². De gemiddelde kosten per m² van rente en afschrijving nemen toe met ruim 10% en van arbeid met 3,5%. Dit wordt veroorzaakt door de gestegen rente en de toename van de vervangingswaarde respectievelijk de gestegen uurloren. De totale kosten komen uit op f 108,50/m² en liggen daarmee iets hoger dan de opbrengst per m². Het nettobedrijfsresultaat per m² wordt geraamd op f 1,80 negatief. In 1999 was het nettobedrijfsresultaat per m² f 4,30 negatief.

5.3 Opbrengsten en kosten pot- en perkplantenbedrijven

Evenals in voorgaande jaren is ook in 2000 het areaal pot- en perkplanten toegenomen. De stijging met 1% leidt tot een totaal areaal van circa 1.760 ha. Evenals in de snijbloemen- en glasgroenteteelt zijn de prijzen van potplanten in 2000 gemiddeld hoger dan in 1999.

Het nettobedrijfsresultaat per m² kas van pot- en perkplantenbedrijven wordt in 2000 geraamd op f 6,40 negatief, en ligt daarmee een gulden lager dan in 1999 (f 5,40 per m² negatief). De stijging van de totale kosten per m² (8,4%) wordt niet goedgemaakt door de stijging van de opbrengst per m² met 8,0%. De gestegen opbrengst is het effect van een

Tabel 5.4 Opbrengsten en kosten in guldens per m² glasoppervlakte van pot- en perkplantenbedrijven

	Opbrengsten		Kosten			Nettobedrijfs- resultaat	
	rente en af- schrijving	energie	arbeid	overig	totaal		
1997	127,40	17,20	12,30	36,50	56,80	122,80	4,60
1998	117,20	16,40	11,40	36,90	53,40	118,10	-0,90
1999 (v)	114,40	16,70	11,30	38,40	53,40	119,80	-5,40
2000 (r)	123,40	18,80	14,80	40,20	56,00	129,80	-6,40
Mutatie, 2000 in procenten t.o.v. 1999							
Waarde	7,9	12,8	30,6	4,8	4,8	8,4	
W.v. prijs	3,9	10,9	29,4	3,5	2,6	6,6	
volume	3,8	1,8	1,1	1,3	2,1	1,7	

toename van de gemiddelde prijs met bijna 4%, en een stijging van de productie per m², eveneens met 4%. Vooral Saintpaulia, Yucca, en de restgroep overige kamerplanten noteerden fors hogere prijzen (respectievelijk 13, 11 en 12% hoger). Bij de qua omzet belangrijke gewassen ficus en kalanchoë was de middenprijs vrijwel gelijk aan die in 1999, terwijl de prijs van potchrysan gemiddeld 6% lager was. Scandinavië is een belangrijke groeimarkt voor Nederlandse potplanten. Na een forse toename van de exportwaarde in 1999 laat ook 2000 een behoorlijke stijging zien. In 2 jaar tijd is de totale waarde van de export naar Noorwegen, Zweden, Denemarken en Finland met 40% gestegen.

Aan de kostenkant vallen, net zoals bij glasgroenten en snijbloemen, de sterke stijging van de energiekosten (ruim 30%) op. De kosten per m² voor arbeid nemen toe met 4,8%, terwijl de kosten van rente en afschrijving fors stijgen (bijna 13%). De totale kosten per m² kas komen uit op f 129,80, wat 10 gulden meer is dan in 1999.

5.4 Rentabiliteit en inkomen in de glastuinbouw

Voor het gemiddelde glastuinbouwbedrijf is 2000 een goed jaar. Terwijl de kosten per m² met bijna 9% zijn gestegen (voor ongeveer de helft het gevolg van de hoge gasprij), is de opbrengst per m² met ruim 12% sneller gestegen. De totale opbrengst per m² bedraagt f 99,60, en het nettobedrijfsresultaat komt uit op f 0,20 per m².

De prijzen van alle glastuinbouwproducten zijn met gemiddeld 13% gestegen, bij een vrijwel gelijk gebleven fysieke productie per m². Naast de kostenstijging van energie zijn ook de kosten van arbeid toegenomen als gevolg van de stijging van de uurlonen bij een iets lagere arbeidsbehoefte per m². Door het hoger worden van het rentepercentage, de grondprijzen en de prijzen van duurzame productiemiddelen nemen ook de kosten voor rente en afschrijving toe. De totale kosten worden geraamd op f 99,40/m².

Tabel 5.5 *Opbrengsten en kosten in guldens per m² glasoppervlakte van glastuinbouwbedrijven*

	Opbrengsten		Kosten			Nettobedrijfs- resultaat	
	rente en af- schrijving	energie	arbeid	overig	totaal		
1997	90,10	15,10	12,90	28,60	31,60	88,20	1,90
1998	90,30	15,30	12,90	29,70	31,40	89,30	1,00
1999 (v)	88,60	15,80	12,10	30,20	33,40	91,50	-2,90
2000 (r)	99,60	17,60	15,80	31,10	34,90	99,40	0,20
Mutatie, 2000 in procenten t.o.v. 1999							
Waarde	12,4	11,5	29,8	3,1	4,6	8,7	
W.v. prijs	12,6	9,8	28,9	3,5	2,7	7,6	
volume	-0,2	1,6	0,8	-0,4	1,9	1,0	

Tabel 5.6 *Bedrijfsresultaten en inkomen op glastuinbouwbedrijven per ondernemer (x 1.000 gulden)*

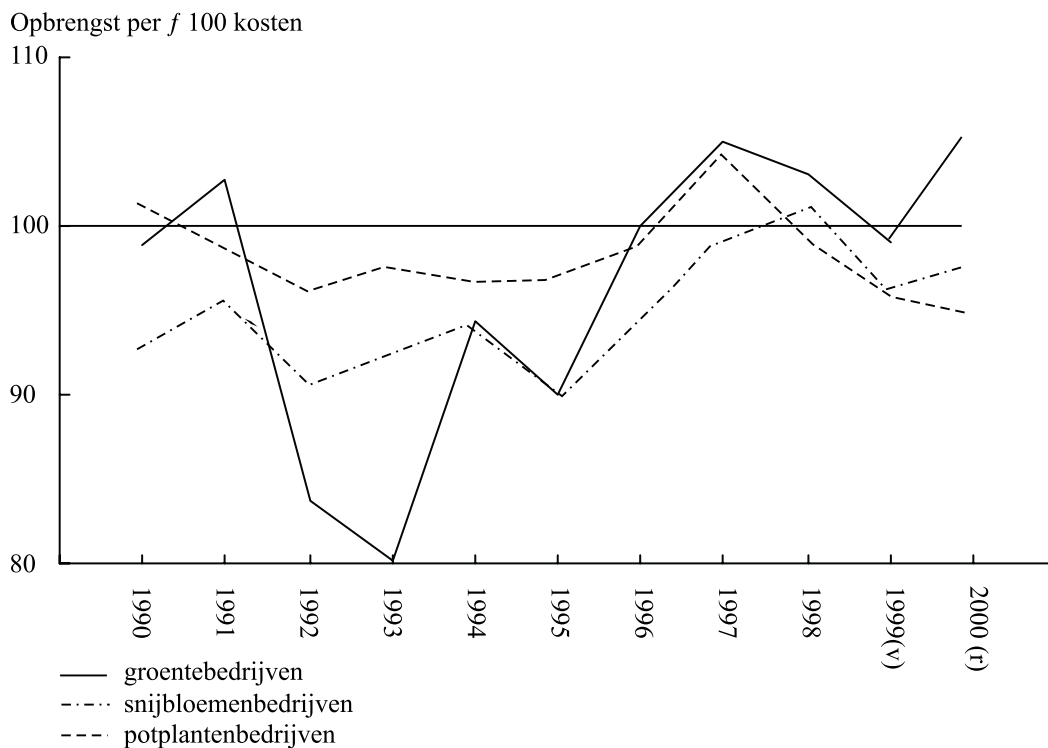
Boekjaar	Totaal	Groenten	Snijbloemen	Potplanten
Boekjaar 1999:				
Aantal bedrijven	7.700	2.750	3.400	1.550
Ha glas/bedrijf	1,21	1,38	1,15	1,07
Nge per bedrijf	188	191	171	220
Ondernemers/bedrijf	1,40	1,45	1,37	1,39
Opbrengst per 100 gulden kosten				
1997	102	105	99	104
1998	101	103	101	99
1999 (v)	97	99	96	96
2000 (r)	100	105	98	95
Arbeidsopbrengst				
1997	110,4	125,5	88,4	129,8
1998	109,8	118,3	107,7	97,4
1999 (v)	75,8	90,3	66,1	63,6
2000 (r)	105,0	137,0	91,0	60,0
Ondernemersinkomen				
1997	113,8	131,5	89,7	132,7
1998	114,0	125,7	110,1	99,3
1999 (v)	80,5	97,1	69,5	64,9
2000 (r)	117,0	151,0	101,0	68,0
Gezinsinkomen uit bedrijf				
1997	131,6	150,5	105,5	151,7
1998	132,8	144,8	127,8	119,7
1999 (v)	97,5	115,7	83,9	83,7
2000 (r)	134,0	169,0	117,0	88,0

De rentabiliteit (opbrengsten per 100 gulden kosten) voor een gemiddeld glastuinbouwbedrijf ligt in 2000 op 100. Dit is een verbetering van 3 procentpunten ten opzichte van 1999, en is iets lager dan het niveau in de jaren 1997 en 1998. Als de gasprijs in 2000 op hetzelfde niveau als in 1999 was gebleven, dan zou de rentabiliteit 4 procentpunten hoger zijn uitgekomen.

De verschillen in rentabiliteit tussen de 3 takken glasgroenten, snijbloemen en potplanten zijn groot, zeker ook in vergelijking met de beperkte verschillen in 1999. Zo is de rentabiliteit bij de glasgroenten 105 (was 99 in 1999), terwijl op de pot- en perkplantenbedrijven tegenover elke 100 gulden kosten 95 gulden opbrengsten staan (was 96 in 1999). De snijbloemenbedrijven hebben een rentabiliteit van 98, tegen 96 in 1999.

Inkomensvorming en -besteding

De gemiddelde arbeidsopbrengst per ondernemer in de glastuinbouw komt in 2000 uit op 105.000 gulden. De verschillen tussen de 3 glastuinbouw takken zijn groot, waarbij de pot- en perkplantenbedrijven de laagste arbeidsopbrengst halen, en de glasgroentebedrijven de hoogste. Het gemiddelde ondernemersinkomen wordt geraamd op 117.000 gulden per ondernemer, en het gemiddelde gezinsinkomen uit het bedrijf zal circa 134.000 gulden per ondernemer bedragen.

Figuur 5.1 Ontwikkeling opbrengst per 100 gulden kosten op glastuinbouwbedrijven 1990-2000

Tabel 5.7 *Inkomen en inkomensbesteding op glastuinbouwbedrijven per bedrijf (x 1.000 gulden)*

Boekjaar	Totaal	Groenten	Snijbloemen	Potplanten
Gezinsinkomen uit bedrijf				
1997	179,5	212,9	140,6	203,2
1998	180,2	202,4	170,4	159,2
1999 (v)	136,5	167,7	114,9	116,3
2000 (r)	188,0	246,0	160,0	122,0
Inkomen van buiten het bedrijf				
1997	24,2	24,4	22,8	27,1
1998	26,2	25,4	26,2	27,8
1999 (v)	26,6	30,7	23,8	26,2
2000 (r)	27,0	31,0	24,0	27,0
Totaal gezinsinkomen				
1997	203,7	237,3	163,5	230,3
1998	206,4	227,8	196,6	187,0
1999 (v)	163,1	198,4	138,7	142,5
2000 (r)	215,0	277,0	184,0	149,0
Belastingen				
1997	24,5	28,2	17,5	33,8
1998	42,3	58,9	28,9	40,4
1999 (v)	40,8	65,6	22,9	37,2
2000 (r)	40,0	66,0	21,0	35,0
Besteedbaar inkomen				
1997	179,2	209,1	145,9	196,5
1998	164,1	169,0	167,7	146,6
1999 (v)	122,3	132,8	115,8	105,3
2000 (r)	175,0	211,0	163,0	114,0
Gezinsbestedingen				
1997	95,5	96,1	97,0	90,4
1998	99,8	97,4	105,5	91,5
1999 (v)	100,1	82,2	112,8	102,4
2000 (r)	109,0	98,0	120,0	105,0
Besparingen				
1997	83,7	113,0	48,9	106,1
1998	64,3	71,5	62,1	55,1
1999 (v)	22,2	50,6	3,0	2,9
2000 (r)	66,0	113,0	43,0	9,0

Figuur 5.2 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer op glastuinbouwbedrijven 1990-2000

De spreiding in het gezinsinkomen uit het bedrijf is in 2000 vooral bij de snijbloemenbedrijven en pot- en perkplantenbedrijven groot (tabel 5.7). Glasgroentebedrijven hebben een erg goed jaar achter de rug, wat ondermeer blijkt uit het feit dat de helft van de ondernemers een gezinsinkomen uit het bedrijf van meer dan 150.000 gulden heeft behaald.

Tabel 5.8 Verdeling van de ondernemers naar gezinsinkomen uit bedrijf van de glastuinbouw (%)

Inkomen in gulden per ondernemer	Glasgroenten				Glassnijbloemen				Pot- en perkplanten			
	97	98	99v	2000r	97	98	99v	2000r	97	98	99v	2000r
Minder dan 0	4	7	10	3	13	9	15	10	9	15	13	13
0 - 25.000	8	5	8	1	7	7	14	4	8	8	18	18
25.000 - 50.000	15	9	12	5	9	12	11	12	0	11	16	16
50.000 - 75.000	10	13	12	7	13	5	17	12	13	15	4	4
75.000 - 100.000	12	12	9	12	11	13	7	14	11	4	10	9
100.000 - 150.000	12	15	22	22	18	18	13	24	14	12	15	16
Meer dan 150.000	39	38	27	50	29	36	23	24	44	35	24	24
Gemiddeld (x 1.000)	150,5	144,8	115,7	169,0	105,5	127,8	83,9	117,0	151,7	119,7	83,7	88,0

Het relatief gunstige jaar voor de glastuinbouw resulteert er in dat voor elk van de 3 glastuinbouwtakken positieve besparingen in 2000 worden geraamd. De verschillen in de gemiddelde besparing per bedrijf zijn, evenals voor de rentabiliteit is geconstateerd, dit jaar groot tussen glasgroente-, snijbloemen-, pot- en perkplantenbedrijven. De glasgroentebedrijven komen gemiddeld op ruim 110.000 gulden, terwijl de besparingen op pot- en perkplantenbedrijven ongeveer 100.000 gulden lager zijn. De snijbloemenbedrijven komen met besparingen van ruim 40.000 gulden op een resultaat dat dit jaar tussen deze uitersten in ligt.

6. Champignonteelt

6.1 Opbrengsten en kosten

Het landelijk areaal champignonteelt is in 2000 met 950.250 m² weinig veranderd. Het aantal bedrijven en het aantal teeltcellen nemen af, maar tegelijkertijd breiden bestaande bedrijven uit. Met name bedrijven met mechanische oogst, die produceren voor de verwerkende industrie, vergroten het aantal cellen en de teeltoppervlakte per cel. Echter ook op plukbedrijven, die oogsten voor de versmarkt, neemt de gemiddelde teeltoppervlakte per cel toe.

Het aandeel van het teeltareaal dat gevuld wordt met doorgroeide compost neemt toe van 91% in 1999 tot 95% in 2000. De verkorting van de gemiddelde teeltcyclus zet daarmee geleidelijk door.

De productie per m² stijgt in 2000. Dit is slechts voor een klein deel het gevolg van de teeltintensivering. De belangrijkste factor is de verbetering van de kwaliteit van de compost. In 1999 was de compostproductiviteit laag ten opzichte van de voorgaande jaren. In 2000 is een herstel van de productiviteit waar te nemen. De productie per m² groeit naar schatting met 5% ten opzichte van 1999.

Tabel 6.1 Opbrengsten en kosten in guldens per m² teeltoppervlakte van champignonbedrijven

	Opbrengsten		Kosten				totaal	Nettobedrijfsresultaat
	rente en afschrijving	energie	arbeid	compost, broed- en dekgrond	overig			
1997	609	65	24	266	190	116	661	-51
1998	617	63	24	231	208	106	632	-15
1999	556	63	25	206	210	100	604	-48
2000 (r)	607	68	29	217	220	104	638	-31
Mutatie, 2000 in procenten t.o.v. 1999								
Waarde	9,1	8,2	16,7	5,1	4,5	4,1	5,5	
W.v. prijs	4,0	6,8	15,5	3,5	7,3	3,2	5,6	
volume	5,0	1,4	1,0	1,5	-2,6	0,8	-0,1	

Omdat ook de gemiddelde opbrengstprijzen stijgen, is er in 2000 sprake van een flinke omzetverhoging per m², waarschijnlijk in de orde van grootte van 9% in vergelijking met 1999. De stijging van de gemiddelde opbrengstprijz is met name te danken aan de blij-

vende prijsstijging van de champignons voor de versmarkt in de zomermaanden. In deze raming wordt uitgegaan van een gemiddelde prijsstijging van champignons van 4%.

Het grootste deel van de productie voor de versmarkt wordt geëxporteerd. Het aantal champignon-exporterende bedrijven neemt af. Het exportaandeel van de grote, in champignons gespecialiseerde, exporteurs neemt toe. De export van verse champignons komt op deze wijze in toenemende mate in handen van een beperkt aantal bedrijven.

Kleine snijbedrijven gaan zich meer richten op het mechanisch oogsten van betere kwaliteiten voor de industrie. De gemiddelde opbrengstprijis op snijbedrijven neemt hierdoor enigszins toe.

De kostenstijgingen per m² zijn duidelijk hoger dan gemiddeld bij de onderdelen compost, arbeid, energie, transport en de afzet van champost. De compostprijs is in 2000 met ruim 7% gestegen. Behalve de stijgende compostprijs had de invoering van een hoge BTW-heffing op de compost voor bedrijven in de landbouwregeling een ongunstig effect op de kosten. Door halverwege het jaar over te schakelen op de BTW-regeling, is de kostenverhoging voor veel van deze bedrijven wel beperkt gebleven. De hoeveelheid gevulde compost per m² per teelt daalde, met name op plukbedrijven.

Door de hogere opbrengsten moet meer arbeid ingezet worden voor de oogst. Dit wordt slechts ten dele gecompenseerd door een hogere arbeidsproductiviteit. De arbeidskosten per m² nemen per saldo toe. De hogere energiekosten worden voornamelijk veroorzaakt door de hogere gasprijs. Ook de kosten voor het transport van grondstoffen zijn toegenomen. De kosten voor de afzet van champost zijn toegenomen door de hogere transportkosten en door de grotere afstanden die afgelegd moeten worden om de champost af te kunnen zetten. Dit laatste effect is al in 1999 begonnen.

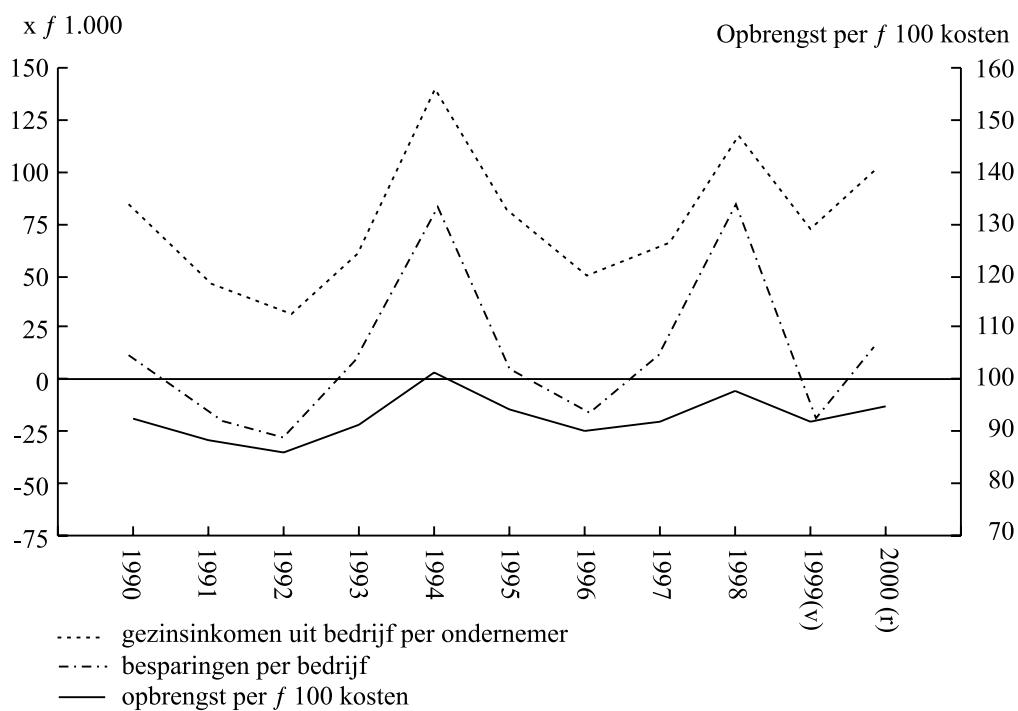
6.2 Rentabiliteit en inkomen

De toename van de omzet (9%) compenseert de stijging van de kosten (5%) en zal in 2000 naar verwachting leiden tot een rentabiliteit van 95 gulden opbrengsten per 100 gulden kosten. Dit is weliswaar een negatief nettobedrijfsresultaat, maar een verbetering ten opzichte van 1999, toen de rentabiliteit 92 gulden opbrengsten per 100 gulden kosten bedroeg. Het rentabiliteitsniveau van 1998 (98) wordt echter niet gehaald.

Het gezinsinkomen uit het bedrijf bedraagt per ondernemer 103.000 gulden. Uitgaande van gelijkblijvende belastingbetalingen, bedraagt het besteedbaar inkomen per bedrijf ruim 110.000 gulden. Dit is ruim 35.000 gulden meer dan in 1999. De besparingen per bedrijf komen op 20.000 gulden. Dit besparingsniveau werd gedurende de afgelopen 6 jaren alleen in 1998 overtroffen.

Tabel 6.2 Bedrijfsresultaten en inkomen op champignonbedrijven per ondernemer (x 1.000 gulden)

Boekjaar 2000				
Aantal bedrijven	503			
Oppervlakte champignonteelt (m ²)	1.614			
Nge per bedrijf	180			
Ondernemers per bedrijf	1.17			
	Opbrengst per 100 gul- den kosten	Arbeids- opbrengst	Ondernemers- inkomen	Gezinsinkomen uit bedrijf
Boekjaar				
1997	92	39,5	38,4	66,0
1998	98	89,3	87,4	112,7
1999	92	43,8	40,0	70,9
2000 (†)	95	72,0	72,0	103,0

Figuur 6.1 Ontwikkeling uitkomsten champignonbedrijven 1990 t/m 2000

Tabel 6.3 *Inkomensvorming en inkomensbesteding op champignonbedrijven per bedrijf (x 1.000 gulden)*

	Gezins- inkomen uit bedrijf	Inkomen buiten bedrijf	Totaal gezins- inkomen	Belas- tingen	Besteed- baar inkomen	Gezins- beste- dingen	Bespa- ringen
Boekjaar							
1997	82,2	24,3	106,4	12,2	94,3	80,1	14,1
1998	163,1	27,9	191,0	20,7	170,3	85,3	84,9
1999	83,0	25,7	108,7	33,9	74,8	92,3	-17,5
2000 (r)	120,0	26,0	146,0	34,0	112,0	92,0	20,0

7. Tuinbouw in de open grond

Dit hoofdstuk bevat een verkenning van de rentabiliteits- en inkomensontwikkeling van de tuinbouwsectoren opengrondsgroenteteelt, bloembollenteelt en fruitteelt. In deze sectoren wordt de opbrengst van de oogst van 2000 volledig toegerekend aan kalenderjaar 2000. Een groot gedeelte van de afzet en daarmee de prijsvorming van deze producten moet nog plaatsvinden. De verkenning is daardoor meer kwalitatief van aard. Het geeft een beeld van de ontwikkelingen in 2000 per sector, en de consequenties daarvan voor de rentabiliteit, het inkomen en het mogelijke besparingsniveau. De uitkomsten zijn daarom omgeven door een grotere onzekerheidsmarge dan van de andere sectoren in de tuinbouw.

7.1 Groenteteelt in de open grond

Opbrengsten

Het recordareaal vollegrondsgroenten dat in 1999 werd gevestigd (48.200 ha) heeft geen stand gehouden. In 2000 is dit areaal met 13% teruggezakt tot een omvang van iets meer dan 42.000 ha. Dit is het kleinste areaal sinds 1987. De teruggang in het areaal geldt voor vrijwel alle groenten. Van de akkerbouwmatig geteelde groentegewassen is het areaal sterker gedaald dan van de tuinbouwmatig geteelde gewassen (respectievelijk -16 en -11%). Winterpeen is niet langer het meest geteelde groentegewas; spruitkool heeft deze positie overgenomen met een areaal van ruim 4.800 ha.

De daling van het areaal had niet altijd een prijsstijging van zomergroenten tot gevolg. Een oorzaak hiervan is het feit dat de consument steeds minder groenten eet. De consumptie per hoofd is gedaald van 135 gram per dag in 1992 naar 124 gram in 1999. De prijzen van aardbeien waren gemiddeld iets lager dan vorig jaar bij een gelijkblijvende productie per hectare. Bij de witlof was een sterke terugval in prijs te zien. Dit is een gevolg van het grotere aanbod dan vorig jaar toen er een tekort aan pennen was ontstaan wegens de wateroverlast. De prijs van bloemkool fluctueerde fors dit jaar, maar de middenprijs was hoger dan de middenprijs van vorig jaar. De afname van het areaal zal aan de betere prijsvorming hebben bijgedragen.

De afzet van wintergroenten is net op gang gekomen. De start van het seizoen was stroef doordat het warme weer in september de consument nog niet uitnodigde tot het kopen van wintergroenten. De verwachtingen zijn wisselend. De prijs voor spruitkool zal waarschijnlijk hoger zijn dan vorig jaar. Voor sluitkool wordt uitgegaan van lagere prijzen ten opzichte van vorig jaar. De oogst van witte kool is iets hoger dan vorig jaar, de oogst van rode kool is ongeveer gelijk. Belangrijk voor de prijsvorming is de export. Voor witte kool lijken die gunstig voor enkele belangrijke exportgebieden, zoals Duitsland, Roemenië, Hongarije en Bulgarije. Dit komt door de tegenvallende oogsten in deze landen. De Russen

daarentegen telen steeds meer kool, waardoor de exportmogelijkheden naar Rusland minder worden.

Kosten

De kosten zijn in 2000 hoger dan vorig jaar. Twee factoren spelen hierin een belangrijke rol, namelijk de stijging van het rentepercentage tot zo'n 4%, waardoor de berekende rente beduidend hoger is dan in 1999 en de stijging van de loonkosten per uur met ruim 3%.

Bedrijfsuitkomsten

De geraamde bedrijfsuitkomsten zijn een eerste inschatting die met de nodige omzichtigheid moet worden geïnterpreteerd. Momenteel is het erg moeilijk goed inzicht te krijgen in het prijsniveau van de zomergroenten van het afgelopen seizoen. Daarnaast is de prijsvorming van de wintergroenten afhankelijk van vele factoren waardoor het voorspellen van een middenprijs wordt bemoeilijkt.

De rentabiliteit voor het jaar 2000 wordt geraamd op 77-83. Dit betekent dat tegenover elke 100 gulden aan kosten zo'n 77 tot 83 gulden aan opbrengsten staan. Als de prijzen van de wintergroenten aantrekken kan, evenals vorig jaar, een niveau van 83 worden gehaald. Vallen de prijzen tegen, dan blijft de rentabiliteit.

Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer zal, afhankelijk hiervan, uitkomen op 47.000 gulden tot 61.000 gulden. Het besparingsniveau per bedrijf wordt geraamd tussen de -15.000 en 0 gulden.

7.2 Bloembollenteelt

Opbrengsten

Het groeiseizoen van voorjaarsbloeiers zoals tulp, narcis en hyacint was in 2000 vroeg te noemen. Het uitblijven van een vorstperiode zorgde voor hoge bodemtemperaturen. De hittegolf in de eerste helft van mei heeft echter geleid tot het vervroegd afsterven van het gewas. De oogst van voorjaarsbloeiers was daardoor in kwantitatief opzicht normaal. De sterke wisselingen in het weer hebben wel geleid tot een onregelmatige afrijping van het gewas. Als gevolg daarvan zijn kwaliteitsproblemen ontstaan. Relatief veel tulpenbollen zijn aangetast door zuur, wat relatief veel problemen bij en na de aflevering heeft veroorzaakt.

De prijsvorming van de voorjaarsbloeiers tulp, hyacint en crocus was goed. Goede prijzen in de broeierij en een lichte krimp van het areaal hebben voor een positieve stemming in de voorverkoop gezorgd. De kwaliteitsproblemen hebben de prijs na de oogst verder opgestuwd. Daar staan echter geringe verhandelde volumes tegenover. Bedrijven met tekorten profiteren daar niet van. De prijsvorming van iris was slecht.

De oogst van zomerbloeiers zoals lelie en gladiool is nog aan de gang. Algemeen wordt aangenomen dat die zowel in kwalitatief als in kwantitatief opzicht goed is, hoewel de oogstomstandigheden matig zijn. De prijsdruk van Aziatische lelies heeft zich doorge-

zet. Ook de longiflorums en LA-hybriden delen in de malaise. De sterke uitbreiding van deze teelten gedurende de laatste jaren vertaalde zich opnieuw in een sterke prijsval in de loop van het handelsseizoen. Bedrijven, die relatief veel hebben voorverkocht, zullen de gevolgen daarvan pas na 2000 ondervinden. De prijsvorming van Oriental-lemies deelt niet in de malaise. De prijzen van gladiolen zijn ondanks de sterke krimp van het areaal nog steeds erg laag.

Kosten

Het jaar 2000 kenmerkt zich niet door grote verschuivingen in de kosten. Wel worden de gevolgen van de toegenomen milieumaatregelen in de kosten zichtbaar. Goedkope gewasbeschermingsmiddelen worden vervangen door duurere middelen. Daarnaast zijn de rentekosten toegenomen en zijn de loonkosten gestegen als gevolg van de schaarste op de arbeidsmarkt. Schaalvergroting en verdergaande mechanisatie compenseren gedeeltelijk de toename van de kosten.

Bedrijfsuitkomsten

De rentabiliteit van 1999 is geraamd op 104 gulden opbrengsten per 100 gulden kosten. Op basis van de geschetste ontwikkelingen wordt verwacht dat de rentabiliteit afneemt tot een niveau van 97 tot 102 in 2000. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer ligt tussen 110.000 en 150.000 gulden. De besparingen komen uit op 60.000 tot 120.000 gulden per bedrijf.

7.3 Fruitteelt

Opbrengsten

De daling van het areaal appels die zich sinds 1992 voordoet, zette zich ook voort in 2000. Het areaal daalde ten opzichte van 1999 met ongeveer 1.000 ha naar iets minder dan 13.000 ha. De productie van appels in Nederland is lager dan vorig jaar. De daling bedraagt zo'n 11% tot 510 miljoen kilogram. Nederland is niet het enige land met een daling van de appeloogst. De totale productie in de EU is met 5% gedaald ten opzichte van vorig jaar. Naast een lagere productie is er ook sprake van behoorlijke hagelschade in onder andere Duitsland, België en Spanje. Ook in Nederland is de kwaliteit van de appels niet altijd even goed wegens hagelschade, geelverkleuring of verruwing. De prijzen voor kwalitatief goede appels zullen daardoor ruim boven het prijsniveau van vorig jaar liggen. De industrieappels daarentegen zullen beduidend minder opbrengen. De middenprijs van appels zal al met al naar verwachting toch boven de prijs van vorig jaar uitkomen.

De perenoogst is zonder meer goed te noemen. In Nederland is eenderde meer peren geplukt dan vorig jaar (180 miljoen kilogram). Vooral de 50% hogere productie van Doyenne du Comice is opvallend. Dit ras laat wat de kwaliteit betreft echter wel wat te wensen over wegens problemen met de hardheid. De hoge perenproductie in de EU (+4%), zal waarschijnlijk resulteren in een lagere prijs dan vorig jaar. Gunstig voor de prijsvorming is

echter de aantrekkende export van Conference van Nederland naar Scandinavië. Dit ras heeft bij de Nederlandse consument ook duidelijk aan populariteit gewonnen.

Kosten

Naar verwachting zullen de kosten per bedrijf met zo'n 4% stijgen. De uurlonen zijn met circa 3,5% toegenomen. Deze toename in combinatie met een stijging van de arbeidsbehoefte, wat onder andere veroorzaakt wordt door de gevolgen van de hagelbuien, leidt naar verwachting tot een stijging van de loonkosten met 5%. Daarnaast nemen ook de rentekosten toe. Door de hogere rentestand zal de berekende rente hoger uitkomen dan vorig jaar.

Bedrijfsuitkomsten

De afzet van het fruit is de afgelopen weken op gang gekomen. De prijsvorming is goed en ook de vooruitzichten lijken gunstig. Het is echter erg moeilijk een exacte verwachting uit te spreken van de middenprijs voor het komende seizoen, de uitkomsten dienen daarom met een slag om de arm te worden geïnterpreteerd. Bij de appels is het bijvoorbeeld niet duidelijk hoeveel er naar de industrie gaat. De industrieprijzen zijn beduidend lager dan vorig jaar wat een drukkend effect op de middenprijs kan hebben. Ter illustratie: een middenprijs die een stuiver lager is dan de geraamde prijs van 75 cent heeft een daling van de rentabiliteit met 3% tot gevolg. Als de vooruitzichten juist blijken te zijn, dan kan de rentabiliteit (opbrengst per 100 gulden kosten) op de fruitteeltbedrijven uitkomen tussen de 84 en 88. In de jaren 1997, 1998 en 1999 lag de rentabiliteit lager en bedroeg deze respectievelijk 82, 71 en 79 (v). Bij een geraamde rentabiliteit tussen de 84 en 88 in 2000 zal het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer tussen de 60.000 en 75.000 gulden uitkomen. De besparingen per bedrijf liggen in dit geval naar verwachting tussen de 15.000 en 30.000 gulden.

Tabel 7.1 Gezinsinkomen uit bedrijf (per ondernemer) en besparingen (per bedrijf) op tuinbouwbedrijven in de open grond (x f 1.000,-)

	Vollegrondsgroenteteelt	Fruитеelt	Bloembollenteelt
Gezinsinkomen uit bedrijf			
1997	84,3	46,7	114,3
1998	68,9	16,8	163,5
1999 (v)	57,1	31,3	164,0
2000 (r)	47,0 - 61,0	60,0 - 75,0	110,0 - 150,0
Besparingen per bedrijf			
1997	34,4	9,9	69,4
1998	8,2	-22,6	146,0
1999 (v)	-4,6	-6,0	139,0
2000 (r)	-15,0 - 0	15,0 - 30,0	60,0 - 120,0

8. Agrarische sector

8.1 Productie en inkomen

Areaal

De totale oppervlakte akkerbouwgewassen steeg in 2000 met 1% en kwam weer op het niveau van 1998. Zowel bij de oppervlakte snijmaïs als bij de graanteelt is een opvallende ontwikkeling waar te nemen. Het areaal snijmaïs is fors gedaald (10%), terwijl de oppervlakte granen dit jaar met bijna een vijfde toenam. Reden hiervoor is vooral dat de oppervlakte wintergranen in 1999 erg laag was door problemen met het inzaaien door de slechte weersomstandigheden in het najaar van 1998. De oppervlakte aardappelen en uien bleef vrij stabiel.

Het areaal tuinbouwgewassen laat in 2000 een daling zien van circa 5%, vooral door een daling van de oppervlakte tuinbouw in de open grond en de verdere afname van de fruitteelt. Het glasareaal daalde in 2000 licht, wel nam de oppervlakte pot- en perkplanten onder glas toe.

Productievolume

De gemiddelde opbrengsten van granen zijn in 2000 over het algemeen redelijk. Alleen de opbrengst per hectare van wintertarwe is lager dan vorig jaar. Omdat het areaal aanzienlijk groter is, neemt de totale graanproductie fors toe. De teelt van peulvruchten en handelsgewassen is door teruglopende arealen nog van weinig betekenis. De productie van aardappelen blijft vrijwel op het niveau van vorig jaar, maar de gerealiseerde afzet gedurende het kalenderjaar 2000 steeg; deze was in 1999 aanzienlijk lager als gevolg van oogstverliezen door het natte weer eind 1998. Op de kleigronden zijn de opbrengsten per hectare in 2000 hoger dan vorig jaar, terwijl op de zandgronden de stijging van het areaal teniet werd gedaan door lagere opbrengsten. De productie van suiker zal op een iets lager niveau liggen dan vorig jaar. In totaal neemt de afzet van akkerbouwproducten in 2000 qua volume met bijna 10% toe.

Het volume van de tuinbouwproductie is nagenoeg hetzelfde als in 1999. De productie van groenten vertoont een daling door lagere fysieke opbrengsten per m² in de glastuinbouw en het dalende areaal opengrondsgroenten. De sierteeltsector produceert een wat groter volume.

De teruggang in het aantal melkkoeien zet in 2000 sterker dan in voorgaande jaren door. Een hogere productie per koe beperkt de daling van de melkproductie tot ongeveer 1%. De rundvleesproductie vertoont een duidelijk afname. Deze teruggang is vooral het gevolg van de daling van het aantal koeien en van het sterk krimpende aantal vleesstieren.

Tabel 8.1 *Brutoproductiewaarde agrarische sector*

Productgroep	Waarde in mln. gld.			Index 2000 in % van 1999		
	1998 (v)	1999 (v)	2000 (r)	hoeveelheid (r)	prijs (r)	waarde (r)
Landbouwproducten, totaal	4.536	5.148	4.940	109,5	87,5	96,0
Waaronder:						
granen	413	398	550	144,0	95,0	138,0
aardappelen	1.531	1.999	1.636	116,5	70,0	82,0
suikerbieten	623	699	705	97,5	103,5	101,0
uien	216	101	112	108,0	102,5	110,5
voedergewassen a)	1.196	1.249	1.225	95,0	103,5	98,0
Tuinbouw, totaal	15.905	15.471	16.525	99,0	108,0	107,0
Waaronder:						
verse groenten b)	4.157	3.853	4.208	95,0	115,0	109,0
vers fruit	663	642	716	103,0	108,5	111,5
bloemen	4.149	4.168	4.562	99,5	110,0	109,5
bloembollen	1.045	1.064	1.118	102,0	103,0	105,0
plant- en boomkwekerijgew.	3.865	3.821	4.133	103,5	104,5	108,0
Rundveehouderij, totaal c)	10.002	8.838	9.005	98,5	103,5	102,0
Waaronder:						
rundvee (excl. kalveren)	1.672	1.427	1.516	96,5	110,0	106,0
melk d)	7.992	7.017	7.084	99,0	102,0	101,0
Intensieve veehouderij, totaal	8.203	7.984	9.500	100,5	118,5	119,0
Waaronder:						
kalveren	1.521	1.555	1.619	108,0	96,5	104,0
varkens	4.247	4.396	5.528	97,0	130,0	126,0
pluimvee	1.614	1.397	1.439	100,0	103,0	103,0
eieren	764	608	882	105,0	138,0	145,0
Overige landbouw	3.147	3.233	3.331	99,0	104,0	103,0
Totaal-generaal	41.793	40.674	43.301	100,5	106,0	106,5

NB: Voor aardappelen, appels en peren wordt niet naar volume en prijzen van de productie gekeken, maar naar de afzet gedurende het kalenderjaar. Dit heeft vanzelfsprekend ook invloed op de totale volumemutaties bij de diverse groepen.

a) Inclusief snijmaïs; b) Inclusief champignons; c) Inclusief schapen- en geitenhouderij enzovoort; d) Zonder rekening te houden met superheffing.

Bron: 1998 en 1999: CBS; 2000: raming LEI.

Binnen de intensieve veehouderij is er een daling van de varkensvleesproductie. Deze is echter minder groot dan aanvankelijk verwacht werd, mede omdat het lang heeft geduurd voor de opkoopregeling werd vastgesteld. Nu de herstructureringsmaatregelen verder zijn ingevuld blijken meer varkenshouders bereid te zijn tot beëindiging van de productie. De gevolgen hiervan zullen echter pas in 2001 zichtbaar worden in de productie.

Wel zijn er al resultaten te zien in de ontwikkeling van de varkensstapel die in augustus 2000 6% kleiner was dan een jaar eerder. Vooral het aantal (gedekte) zeugen daalt relatief nog veel sterker, wat een aanwijzing is voor een verder dalende productie in 2001.

In de pluimveehouderij laat in de leghennensector een toename van de productie zien. Deze wordt vooral ook veroorzaakt door betere prijzen. De productie van pluimveevlees blijft op een vrijwel gelijk niveau. In zijn totaliteit verandert het productievolume in de intensieve veehouderij vrijwel niet.

De ontwikkelingen in de verschillende sectoren zorgen voor een toename van de productie in de Nederlandse land- en tuinbouw met ongeveer een half procent.

Prijsvorming en productiewaarde

De prijsontwikkeling in de akkerbouwsector wordt voor een belangrijk deel bepaald door die van de aardappelen. Binnen het systeem van de nationale rekeningen (waar de sectorrekening een onderdeel van is) wordt gerekend met de afzet gedurende het kalenderjaar. De hoge prijs in het voorjaar van 1999 leidt nu tot een forse prijsdaling. Ook de prijzen voor granen liggen op een lager niveau dan vorig jaar. Daar tegenover staan lichte prijsstijgingen voor suikerbieten, uien en voedergewassen. Deze ontwikkelingen resulteren in een daling van de akkerbouwprijzen met meer dan 10%.

In de tuinbouw herstellen de prijzen zich van het lagere prijsniveau van 1999. De kleinere groenteproductie gaat gepaard met voor hogere prijzen. In de glastuinbouw zijn de prijzen voor groente naar verwachting ruim 20% hoger dan een jaar eerder. Ook de prijzen van bloemen geven een forse stijging, namelijk van ruim 10% te zien.

In de veehouderij is er vrijwel over de gehele linie sprake van hogere prijzen. De gemiddeld over 2000 hogere prijzen van rundvlees zijn nog steeds een gevolg van het herstel na de val van de prijzen vanaf eind 1998. Met name de toen heersende roebelcrisis was daar debet aan. De laatste weken van 2000 leidt de aanhoudende berichtgeving over BSE tot duidelijk lagere prijzen. De prijzen voor kalfsvlees in 2000 komen waarschijnlijk op een iets lager niveau uit dan in 1999. Op zich was de ontwikkeling gedurende de laatste maanden van 2000 nog positief te noemen, maar ook hier heeft de BSE de laatste weken een negatief effect. De prijzen in de intensieve veehouderij geven na een aantal zeer slechte jaren eindelijk een positief beeld te zien. Doordat de productie binnen de Europese Unie af neemt en de consumptie redelijk stabiel blijft, zijn er geen marktversturende voorraden op de Europese markt. Dit leidt dan ook tot een flinke stijging van de prijzen van varkens. Het herstel van de biggenprijzen blijft echter beperkt. Voorts is er een lichte stijging van de prijzen voor vleeskuikens, die daarmee op een laag niveau blijven. De forse stijging van de prijzen voor eieren moet gezien worden tegen de enorm lage prijzen in de voorgaande jaren; met name de dioxine affaire medio 1999 leidde tot een dieptepunt.

De melkprijs stijgt naar verwachting met circa 2%. Hoge wereldmarktprijzen voor boter en mager melkpoeder zijn hier de oorzaak van. Vooral de hoge dollarkoers ten opzichte van de euro en de gunstige ontwikkeling van de wereldeconomie zijn hierin bepalende factoren. Daarnaast is er sprake van een achterblijvende melkproductie. De uiteindelijke invloed van de hoge prijzen op de wereldmarkt zal voor de melkprijs echter beperkt zijn.

Verskillende ontwikkelingen, waaronder de gunstige economische conjunctuur, de sterke groei van de export en de gestegen dollarkoers, leiden uiteindelijk tot een gemiddelde stijging van de prijzen voor Nederlandse land- en tuinbouwproducten met ongeveer 6%. In samenhang met de kleine volumegroei zal de brutoproductiewaarde met ongeveer 6,5% toenemen. De waarde van de productie in 2000 is met name gestegen door de intensieve veehouderij (bijna 20%, ruim 1,5 miljard gulden) en de tuinbouw (+7%, ruim 1 miljard gulden).

8.2 Toegevoegde waarde en inkomen

Productiemiddelen

Door onder andere een sterk krimpend areaal groente- en bloemzaden neemt de hoeveelheid verbruikt zaai- en pootgoed af. De prijzen liggen op een iets hoger niveau. De hoeveelheid verbruikte energie neemt in beperkte mate toe. Het aardgasverbruik stabiliseert zich dit jaar of daalt licht. Daar tegenover staat een toenemend energieverbruik in de glas-tuinbouw, waar steeds meer gebruik wordt gemaakt van kunstmatige verlichting. De prijzen voor energie stijgen gemiddeld met meer dan 20%. Het is vooral de prijs van zware stookolie die hier de prijzen op drijft. De aardgasprijs voor tuinders is gekoppeld aan de gemiddelde prijs voor zware stookolie in de twaalf voorafgaande maanden. De ontwikkeling van de prijs van stookolie leidt tot een aardgasprijs die in het vierde kwartaal van dit jaar 50% boven die in dezelfde periode van 1999 ligt. De gemiddelde stijging van de aardgasprijs over 2000 is ruim 30% vergeleken met het voorgaande jaar. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in Nederland stabiliseert zich op dit moment. Verwacht is dat er een lichte daling zal plaatsvinden tegen vrijwel gelijke prijzen. De prijzen voor kunstmeststoffen vertonen een forse stijging. Deze is veroorzaakt door hogere energieprijzen, de hoge dollarkoers en de teruggang van de productiecapaciteit van de Nederlandse kunstmestindustrie.

De hoeveelheid verbruikte veevoeders in de Nederlandse veehouderij was in 2000 iets kleiner. Het verbruik van mengvoeders daalde met ongeveer 1 à 2%, vooral door een daling in het verbruik van rundvee- en varkensvoeders. De afzet van pluimveevoeders vertoont een lichte toename. De ontwikkelingen in het veevoerverbruik lopen daarmee parallel aan die van de ontwikkeling van de veestapel. De prijzen voor veevoeders namen met ongeveer 4% toe; deze kunnen door een (mogelijk tijdelijk) algemeen Europees verbod op het gebruik van diermeel nog extra stijgen. De prijsstijging betekent op het totale bedrag aan aangekochte veevoeders een toename van ruim 200 miljoen gulden in vergelijking met 1999. Op de uiteindelijk berekende inkomens voor de agrarische sector is dat een belangrijke factor. Verder daalt door een iets grotere productiviteit het verbruik van overige goederen en diensten licht. De kosten voor deze goederen en diensten stijgen in zijn totaliteit met ongeveer 2%.

Deze ontwikkelingen in prijs en volume leiden er toe dat de totale waarde van de aangekochte goederen en diensten in 2000 met 5% toe neemt, vooral als gevolg van hogere prijzen. Er is een lichte verbetering van de ruilvoet omdat de prijzen van de productiemiddelen iets minder snel stijgen dan die van de opbrengsten.

Toegevoegde waarde en resterend inkomen

De verbeterde prijsverhouding zorgt samen met de verbetering van de productiviteit voor een stijging van de bruto toegevoegde waarde met ruim 8%. De afschrijvingen op de investeringen zijn naar verwachting ruim 3% hoger.

Het totaalbedrag aan productgebonden subsidies opgenomen bij de productiewaarde was in 2000 ongeveer 600 miljoen gulden, vrijwel gelijk aan dat van 1999. De heffingen die hieraan gekoppeld zijn, met name de superheffing bleef vrijwel ongewijzigd op 50 miljoen gulden.

Tabel 8.2 *Raming toegevoegde waarde agrarische sector*

	Waarde in mln. gld.			Index 2000 in % van 1999		
	1998 (v)	1999 (v)	2000 (r)	hoeveelheid (r)	prijs (r)	waarde (r)
Totale brutoproductie	41.793	40.673	43.301	100,5	106,0	106,5
Aangekochte goederen en diensten a)	22.071	22.031	23.081	99,0	106,0	105,0
Waaronder:						
zaaizaad en pootgoed	2.061	2.043	2.034	97,0	105,0	102,0
veevoeder	7.674	7.346	7.556	99,0	104,0	103,0
energie	2.405	2.376	2.928	101,0	122,0	123,0
kunstmest	639	510	587	100,0	115,0	115,0
goederen en diensten	8.095	8.435	8.602	99,0	103,0	102,0
Bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen	19.723	18.642	20.220	102,0	106,0	108,5
Af:						
afschrijvingen	4.936	4.636	4.799			103,5
niet productgebonden heffingen	826	846	990			117,0
Bij:						
niet productgebonden subsidies	662	992	615			62,0
Waarvan:						
vergoedingen varkenspest	311	0	0			-
vergoedingen waterschade	0	457	35			-
overige subsidies	351	535	580			-
Netto toegevoegde waarde	14.622	14.152	15.046			106,0

De niet productgebonden subsidies omvatten normaliter vooral loonsubsidies en dergelijke. In de afgelopen jaren, met steeds wel weer een speciale situatie, vielen ook uitkeringen voor varkenspest en waterschade onder deze subsidies. In 1999 werd voor water-

schade een bedrag van 457 miljoen gulden uitbetaald. In 2000 zal nog slechts een beperkt bedrag in dit kader worden uitbetaald (circa 35 miljoen gulden). Het hier optredende verschil dient te worden meegenomen bij de beoordeling van de inkomensontwikkeling in de sector. De niet productgebonden heffingen nemen in 2000 fors toe. Naast de reguliere heffingen die trendmatig met circa 2 à 3% zullen toenemen is de mestheffing flink verhoogd, wat tot een aanzienlijke toename van het bedrag aan heffingen leidt.

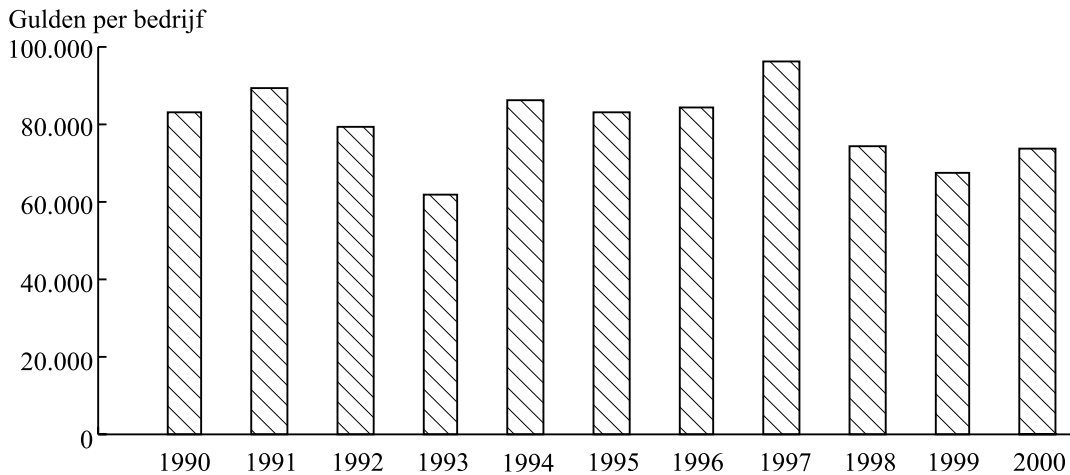
Uit de netto toegevoegde waarde moet het loon van de werknemers, de rente voor geleend vermogen en de pacht worden betaald. Het bedrag aan uitbetaalde lonen zal met circa 9% toenemen, vooral door een sterke toename van het aantal betaalde arbeidskrachten in de land- en tuinbouw. Daarnaast is rekening gehouden met de hogere CAO-lonen. Het bedrag aan betaalde rente wordt bepaald door een aantal factoren, zoals de afname van het aantal bedrijven, de toename van het vreemd vermogen per bedrijf en de ontwikkeling van de rentevoet. Ook van belang voor de rentebedragen is de herfinanciering van leningen met een hoog percentage (uit de beginjaren negentig) voor een lager percentage. Uiteindelijk zal de betaalde rente ruim 1% boven het niveau van 1999 uitkomen. De pachtnormen zijn per 1 januari 1999 aangepast. De gemiddelde verhoging voor bouwland is 20% en voor gebouwen 16%. Ook in de bestaande pachtcontracten zijn deze wijzigingen doorgevoerd. De gemiddelde landelijke prijsstijging voor de genoemde pachtvormen in 1999 - 2001 is berekend op 17,5% in drie jaar, iets hoger dan vorig jaar omdat de grondprijzen in het hele land stijgen. De overige pachtvormen zullen echter een vrijwel gelijk prijsniveau kennen. De prijsstijging zal voor 2000 bij een gelijk blijvend areaal leiden tot een circa 5,5% hoger pachtbedrag.

Concluderend kan gesteld worden dat het resterend inkomen van ruim 7,8 miljard gulden een herstel te zien geeft ten opzicht van het voorgaande jaar. Bij een vergelijking met de voorgaande jaren 1998 en 1999 moet er overigens mee worden rekening gehouden dat toen vergoedingen voor varkenspest- en waterschade waren opgenomen. Het is echter duidelijk dat het niveau van het resterend inkomen in 2000 mede als gevolg van hogere loon- en rentelasten laag is in vergelijking met 1998 en de daaraan voorafgaande jaren.

Tabel 8.3 Ontwikkeling netto toegevoegde waarde en resterend inkomen (in miljoenen gulden)

	1995	1996	1997	1998 (v)	1999 (v)	2000 (r)
Netto toegevoegde waarde (marktprijzen)	15.101	15.136	16.720	14.622	14.152	15.046
Betaalde loonkosten a)	3.255	3.409	3.561	3.791	3.897	4.260
Betaalde rente en (netto)pacht b)	2.432	2.229	2.419	2.608	2.867	2.919
Resterend inkomen b)	9.414	9.498	10.740	8.224	7.388	7.867
Indexcijfers c)						
Netto toegevoegde waarde, reëel	99	96	91	90	83	89
Idem, per arbeidskracht b)	101	96	90	91	88	94
Totaal resterend inkomen, reëel	98	97	108	81	72	74
Idem, per bedrijf	98	100	113	88	80	87

a) Bron: CBS; b) Schatting LEI; c) 1994-1996=100.

Figuur 8.1 De ontwikkeling van het reële resterende inkomen per bedrijf (in guldens)

De ontwikkeling van de reële netto toegevoegde waarde en het reële resterende inkomen geeft na een geleidelijke daling in de laatste jaren enigszins een herstel aan. Rekening houdend met de dalende trend in zowel het aantal arbeidskrachten als het aantal bedrijven, laat de ontwikkeling van beide indicatoren respectievelijk per arbeidskracht en per bedrijf een sterke verbetering zien. In reële termen blijven ook deze echter onder het niveau van het gemiddelde van de jaren 1994-1996.

8.3 Ontwikkeling van agrarisch inkomen en inkomen in het midden- en kleinbedrijf

In deze paragraaf wordt in het kort de vergelijking tussen het gemiddelde inkomen van een zelfstandige in het midden- en kleinbedrijf en het inkomen per ondernemer in de land- en tuinbouw beschreven. De gegevens voor het MKB hebben alleen betrekking op bedrijven met minder dan 10 werknemers.

Het gemiddeld brutototaalinkomen van zelfstandigen in het MKB wordt voor ongeveer 90% bepaald uit de winst uit de ondernemingen.

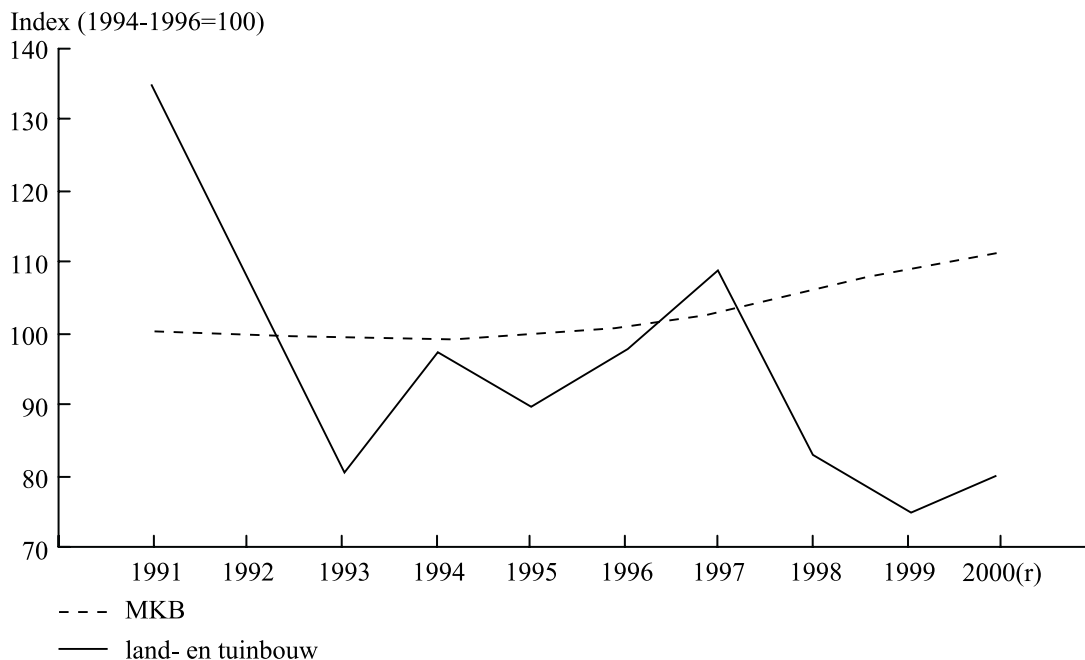
Het blijkt, mede door de verschillende definities, in de praktijk moeilijk om de verschillen in hoogte tussen de beide inkomens te vergelijken. Het is in dit kader dan ook belangrijker om te kijken naar de ontwikkelingen door de jaren heen in beide sectoren.

De inkomens in het midden- en kleinbedrijf blijken zich veel stabielier te ontwikkelen dan die in de landbouw. In het MKB wordt de ontwikkeling voor een groot deel bepaald door de vrij stabiele hoogte en marges van de prijzen. In de landbouw is naast de voor veel producten fluctuerende prijs de volumeontwikkeling eveneens van groot belang. Het behoeft geen betoog dat de landbouw daardoor een gevoeliger sector is dan het MKB. Behalve conjuncturele verschijnselen zijn immers onberekenbare factoren als het weer, ziekten en dergelijke mede van invloed op productie en daarmee direct op de inkomenssituatie.

Een duidelijke overeenkomst tussen MKB en landbouw is dat er in beide sectoren veel moeilijk vervulbare vacatures zijn. Binnen het MKB worden er veel nieuwe banen gecreëerd die moeizaam blijken te kunnen worden ingevuld. De winstmarges binnen het

MKB blijven onder druk staan en zijn dan ook vooral het gevolg omzetcroei en prijsstijging. De uiteindelijke winstbedragen in het MKB blijven achter bij de ontwikkeling van de omzet. Net als in de landbouw heeft ook het MKB te maken met sterk stijgende loonkosten en fors gestegen energie- en grondstofprijzen

Figuur 8.2 De reële inkomensontwikkeling in de land- en tuinbouw en het MKB

Terwijl de ontwikkeling van de inkomens dus bepaald niet parallel loopt, kan wel worden vastgesteld dat een aantal problemen waarmee de agrarische bedrijven worstelen ook in de MKB-sector actueel zijn.

8.4 Agrarische inkomens in Europees perspectief

De ontwikkeling van het inkomen in 2000 van de Nederlandse land- en tuinbouw, zoals weergegeven in paragraaf 8.2, kan worden vergeleken met die van andere EU-landen. De eerste cijfers wijzen er op dat Nederland qua inkomensontwikkeling in de middenmoot zit. Naar verwachting zullen Finland en Denemarken de grootste inkomensstijgingen kunnen laten zien. In Finland wordt een groot deel van de stijging veroorzaakt door de grotere subsidiebedragen die de boeren ontvangen. In Denemarken zorgt het relatief grote aandeel van de varkenshouderij, waar in 2000 goede prijzen werden genoteerd, voor een belangrijke bijdrage aan de inkomensgroei, overigens na enkele slechte jaren. Ook in België en Duitsland is de inkomensverbetering door het herstel van de prijzen van veehouderijproducten in 2000 sterker dan in Nederland. Daartegenover hebben Italië, Oostenrijk, Portugal en vooral het Verenigd Koninkrijk te maken met een inkomensdaling.

Waar de nominale opbrengstprijzen in de Europese Unie voor het eerst in een aantal jaren een stijging laten zien, blijven ze in reële termen vrijwel op hetzelfde niveau. De prijzen van goederen en diensten stijgen echter wel in reële termen. De ruilvoet verslechtert in 2000 dan ook fors, vooral door de hoge energieprijzen. Per land is de ontwikkeling van de ruilvoet uiteenlopend. In tabel 8.4 is voor de verschillende EU-landen deze ontwikkeling van de laatste jaren vermeld. In het jaar 2000 zijn met name in de intensieve veehouderij goede prijzen behaald. Stijgingen van de prijzen van varkensvlees (ruim 20%), pluimveevlees (5%) en eieren (meer dan 15%) zorgen voor een nominale toename van de prijzen in de veehouderijsector met ruim 6%. Hogere prijzen in de tuinbouwsector (bloemen en groenten) zorgen dat de nominale prijsdaling bij de plantaardige producten beperkt blijft tot 2%. Vooral de stijging van de energieprijzen met bijna 25% zorgt voor een totale prijstoename met ruim 4% voor productiemiddelen. De verschillen in prijsontwikkeling zijn in de verschillende landen van de EU-15 erg groot. Terwijl de prijzen van de producten in Denemarken met bijna 10% stijgen is er in Ierland, het Verenigd Koninkrijk en Zweden sprake van prijsdalingen. Voor het VK is de koersstijging van het Britse Pond tegenover de euro mede oorzaak hiervan. De prijzen voor aangekochte goederen en diensten stijgen in vrijwel alle lidstaten. Alleen in Spanje en het Verenigd Koninkrijk dalen deze, zij het zeer miniem, met minder dan 1%.

De ontwikkeling van de inkomens wordt voor een groot deel door deze prijsontwikkelingen bepaald, voorzover er geen grote veranderingen zijn in het volume van de productie. In grote lijnen wordt door de ontwikkeling van opbrengst- versus kostprijzen de netto toegevoegde waarde bepaald. Betaalde lonen, rente en pacht bepalen voorts samen met de subsidies het uiteindelijke verloop van het bruto-inkomen van de agrariërs per land.

Tabel 8.4 Reële verandering van de ruilvoet in de EU-15

	1996	1997	1998	1999	2000
België	-2,1	-0,4	-0,9	-6,8	1,7
Denemarken	-1,6	-1,9	-9,6	-3,6	8,2
Duitsland	-3,5	-0,7	-2,7	-4,3	-0,9
Griekenland	-1,4	0,7	-1,2	-0,7	-1,0
Spanje	4,4	-6,8	-1,5	-0,1	1,8
Frankrijk	-3,7	-1,2	2,4	-2,4	-3,1
Ierland	-8,1	-5,8	-0,2	-5,1	0,8
Italië	-1,6	-0,6	0,6	-3,0	-4,8
Luxemburg	-4,5	1,1	-1,3	-1,9	-3,3
Nederland	-2,1	4,8	-2,4	-6,7	0,7
Oostenrijk	-2,6	-0,3	-5,3	-2,3	1,7
Portugal	-0,9	-3,6	8,0	-4,2	-3,5
Finland	-16,0	-3,1	0,1	-0,9	-5,2
Zweden	-8,9	-4,6	2,3	-2,5	-4,9
Verenigd Koninkrijk	-7,2	-10,3	-3,5	-2,3	-2,4
EU-15	-3,8	-2,5	-0,7	-3,0	-2,6

Bron: Eurostat, Statistics in Focus 18/2000.

Literatuur

Alleblas, J.T.W., A. Boers, C.J.A.M. de Bont en J.H. Jager, *Achtergronden van inkomensverschillen in drie agrarische sectoren*. Mededeling 622. LEI-DLO, Den Haag, 1998.

Bont, C.J.A.M. de, *Prijsinformatie van LEI-DLO van 1 tot 10*. Mededeling 591. LEI-DLO, Den Haag, 1997.

Bont, C.J.A.M. de, W.H. van Everdingen en M.G.A. van Leeuwen, *Inkomensgevolgen voor de Nederlandse landbouw van de besluiten van de Europese regeringsleiders op 26 maart 1999*. Notitie 99.21. LEI, Den Haag, 1999.

Dijk, J.P.M. van et al., *De steekproef voor het Bedrijven-informatienet van het LEI; Bedrijfskeuze 1999 en selectieplan 2000*. Rapport 6.00.94. LEI, Den Haag, 2000.

Everdingen, W.H. van, K.H.M. van Bommel en G.S. Venema, *Agrarische gezinnen en hun inkomens; is er sprake van armoede*. Rapport 5.99.09. LEI, Den Haag, 1999.

Everdingen, W.H. van en J.P.P.J. Welten, *Berekening en toepassing van Nederlands grootte-eenheden en standaardbedrijfseenheden (nge 1994 en sbe 1997)*. Periodieke Rapportage 63-94. LEI-DLO, Den Haag, 1998.

EIM, *Ondernemen in 2001; Ontwikkelingen in het midden en kleinbedrijf*. Zoetermeer, 2000.

Eurostat, *Statistics in focus*. Theme 5-18/2000, Luxemburg, 2000.

Poppe, K.J. (red.), *LEI-boekhoudnet van A tot Z*. LEI-DLO, Den Haag, 1993.

Silvis, H.J. en C. van Bruchem (red.), *Landbouw-Economisch Bericht 2000*. Periodieke Rapportage 1-00. LEI, Den Haag, 2000.

Aanvullend kan naast de in deze publicatie opgenomen informatie over prognoses en ramingen van bedrijfsuitkomsten, meer actuele informatie en definitieve uitkomsten worden verschaft door de per hoofdstuk genoemde auteurs.

Regelmatig verschijnt er actuele informatie van het LEI over bedrijfsontwikkelingen en prijzen in land- en in tuinbouw in *Agri-Monitor* en op de website van het LEI (www.lei.wag-ur.nl).

Bijlage 1 Toelichting op indicatoren

Opbrengst per f 100,- kosten

Het totaal van de opbrengsten die per f 100,- kosten wordt gerealiseerd. De kosten zijn inclusief berekende kosten voor de onbetaalde arbeids- en vermogenskosten van het gezin. Een beloning voor bedrijfsleiding is echter niet in de kosten opgenomen. Voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven worden de kosten op pachtbasis berekend.

Nettobedrijfsresultaat

Het verschil tussen de bedrijfsopbrengsten en de bedrijfskosten. De kosten zijn inclusief berekende kosten.

Pachtbasis (pb)

Uitgangspunt voor de berekening van de rentabiliteit van akkerbouw- en veehouderijbedrijven, waarbij voor alle kosten van grond (ongeacht de feitelijke eigendom-pachtverhouding) een brutopacht in rekening is gebracht zoals die geldt voor vergelijkbare pachtbedrijven.

Arbeidsopbrengst van de ondernemer

Beloning die de ondernemer realiseert voor de inzet van zijn arbeid, de bedrijfsleiding en voor het gelopen ondernemersrisico.

Ondernemersinkomen

Arbeidsopbrengst van de ondernemer vermeerderd met de vergoeding voor eigen (bedrijfs)vermogen en incidentele bedrijfsopbrengsten.

Gezinsinkomen uit bedrijf

Beloning die het ondernemersgezin realiseert voor de inzet van arbeid, management en vermogen in het bedrijf en voor het gelopen ondernemersrisico. Berekend als het ondernemersinkomen plus het berekend loon van meewerkende gezinsleden.

Totaal gezinsinkomen

Gezinsinkomen uit bedrijf plus het inkomen van buiten het bedrijf van de ondernemer en zijn echtgenote.

Besteedbaar inkomen voor gezin en bedrijf

Totaal gezinsinkomen minus betaalde persoonlijke belastingen.

Besparingen

Het deel van het inkomen dat niet in het huishouden is besteed en aan het eigen vermogen wordt toegevoegd. Bij negatieve bedragen: de onttrekking aan het eigen vermogen voor het doen van gezinsbestedingen en/of het dekken van tekorten in de bedrijfsexploitatie.

Factorkosten

Kosten (beloningsaanspraken) van de productiefactoren arbeid en vermogen. In deze kosten is geen vergoeding begrepen voor bedrijfsleiding.

Non-factorkosten

Kosten van grondstoffen en diensten betrokken van andere sectoren, die in het productieproces zijn aangewend (inclusief afschrijvingen).

Netto toegevoegde waarde (sectorinkomen)

De opbrengstwaarde van de productie minus de non-factorkosten.

Bijlage 2   Prijsontwikkeling algemene kosten en meststoffen

Tabel B2.1   Prijsontwikkeling van enkele belangrijke productiemiddelen (mutaties in procenten per jaar) voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven

Boekjaar	Arbeid per gewerkt uur a)	Werktuigen b)	Loonwerk	Grond en gebouwen c)	Rente d)	Algemeen prijspeil e)
1997/98	+2,2	-0,8	+1,5	+0,5	-11,1	+2,0
1998/99	+2,5	-0,3	+1,5	+0,5	-12,5	+2,0
1999/00 (v)	+2,9	+5,8	+3,0	+6,0	+14,3	+2,2
2000/01 (p)	+4,0	+4,0	+3,0	+3,5	0,00	+3,0

Tabel B2.2   Prijzen en prijsontwikkeling van meststoffen voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven

Boekjaar	Prijzen (gld./kg)			Mutaties (% t.o.v. voorgaand jaar)		
	stikstof	fosfaat	kali	stikstof	fosfaat	kali
1997/98	1,17	1,00	0,72	-12,5	+1,0	+1,4
1998/99	1,07	1,10	0,78	-9,3	+7,8	+6,8
1999/00 (v)	0,99	1,16	0,83	-7,5	+5,7	+6,4
2000/01 (p)	1,33	1,38	0,93	+34,0	+18,4	+11,7

Bijlage 3   Aanvullende gegevens melkveehouderij

Tabel B3.1   *Invloed in guldens per procent prijswijziging op de arbeidsopbrengst per ondernemer op melkveebedrijven in 2000/01*

	Nederland	Kleinere bedrijven		Grotere bedrijven	
		extensief	intensief	extensief	intensief
Producten					
Melk	2.245	1.277	1.362	2.429	3.108
Omzet en aanwas rundvee	280	184	176	306	364
Varkenshouderij	159	136	321	81	193
Productiemiddelen					
Arbeid	174	144	178	114	231
Werktuigen	382	259	229	440	476
Werk door derden	146	102	92	177	170
Krachtvoer rundvee	295	177	189	321	396
Ruwvoer rundvee	44	0	50	15	102
Krachtvoer varkens	94	81	191	46	116
Stikstof	65	47	38	75	77
Grond en gebouwen	535	404	328	599	644

Tabel B3.2   *Ontwikkeling prijzen en productiviteit op melkveebedrijven (in procenten per jaar)*

Boekjaar	Opbrengst- prijzen per eenheid product	Prijzen produc- tiemid- delen	Bruto- produc- tiviteit	Produc- tiekos- ten per eenheid product	Opbreng- sten- kosten- verhou- ding
1996/97	-3,2	+1,4	+1,7	-0,3	-2,8
1997/98	+6,9	-0,7	+1,9	-2,5	+9,6
1998/99	-3,4	-0,7	-0,9	+0,2	-3,6
1999/00 (v)	-3,7	+2,7	+2,5	+0,2	-3,9
2000/01 (p)	+5,0	+3,5	+1,0	+2,5	+2,5

Bijlage 4 Aanvullende gegevens intensieve veehouderij

Tabel B4.1 Ontwikkeling prijzen en productiviteit op bedrijven met varkens (in % per jaar)

Boekjaar	Opbrengst- prijzen per eenheid product	Prijzen produc- tiemid- delen	Bruto- produc- tiviteit	Produc- tiekos- ten per eenheid product	Opbreng- sten-kosten- verhou- ding
Zeugenhouderij					
1997/98	+1,7	-0,1	0,0	-0,1	+1,9
1998/99	-40,8	-4,9	+0,9	-5,7	-46,7
1999/00 (v)	+39,0	+2,9	+1,0	+1,9	+36,5
2000/01 (p)	+20,0	+5,0	+1,0	+4,0	+15,5
Vleesvarkenshouderij					
1997/98	-4,1	-3,3	0,0	-3,4	-0,7
1998/99	-39,0	-22,8	+0,3	-23,1	-20,7
1999/00 (v)	+20,2	+10,1	-0,1	+10,2	+9,0
2000/01 (p)	+25,0	+11,0	+0,5	+11,0	+13,0

Tabel B4.2 Ontwikkeling prijzen en productiviteit op bedrijven met pluimvee (in % per jaar)

Boekjaar	Opbrengst- prijzen per eenheid product	Prijzen produc- tiemid- delen	Bruto- produc- tiviteit	Produc- tiekos- ten per eenheid product	Opbreng- sten-kosten verhou- ding
Leghennenhouderij					
1997/98	-11,0	-0,3	+1,6	-1,9	-9,3
1998/99	-17,7	-6,6	-2,0	-4,6	-13,7
1999/00 (v)	+3,3	-1,0	+2,0	-3,0	+6,5
2000/01 (p)	+21,0	+4,5	+0,5	+4,0	+16,5
Vleeskuikenhouderij					
1997/98	+1,3	+3,6	-0,9	+4,5	-3,0
1998/99	-9,3	-4,4	+0,4	-4,8	-4,7
1999/00 (v)	-11,2	-6,2	+2,6	-8,5	-3,0
2000/01 (p)	+12,5	+7,0	0,0	+7,0	+5,0

Tabel B4.3 *Invloed in guldens per procent prijswijziging op de arbeidsopbrengst per ondernemer op varkens- en pluimveebedrijven in 2000/01*

Boekjaar	Totaal	Fokvarkens- bedrijven	Vlees- varkens- bedrijven	Gesloten varkens- bedrijven	Leghennen- bedrijven	Vleeskuiken- bedrijven
Producten:						
Vleesvarkenshouderij	1.881	304	4.340	4.384	35	80
Zeugenhouderij	1.787	4.889		3.402		
Legpluimveehouderij	1.790				8.391	
Slachtpluimveehouderij	1.185					9.928
Productiemiddelen:						
Arbeid	222	257	102	263	320	141
Werktuigen	438	430	191	492	673	397
Mengvoer varkens	1.803	2.106	2.539	3.895	20	42
Mengvoer leghennen	954				4.397	
Mengvoer vleeskuikens	832					7.988
Grond en gebouwen	720	698	526	983	656	851

Bijlage 5 Aanvullende gegevens akkerbouw

Tabel B5.1 Invloed in guldens per procent prijswijziging op de arbeidsopbrengst per ondernemer op akkerbouwbedrijven in 2000/01

Boekjaar	Nederland	Grotere bedrijven					Kleinere bedrijven
		totaal	Noord. klei-gebied	Centraal klei-gebied	Zuidwst. klei-gebied	Veenkoloniën	
<i>Producten:</i>							
Wintertarwe	186	211	221	94	138	10	38
Zomergerst	59	61	95	33	39	143	52
Consumptieaardappelen	358	394	148	440	697	241	77
Pootaardappelen	582	586	1.615	791	122	334	14
Zetmeelaardappelen	295	301	18	0	0	1.123	54
Suikerbieten	462	505	538	503	495	570	177
Zaaiuien	138	147	41	162	103	0	16
<i>Productiemiddelen:</i>							
Arbeid	172	187	272	123	128	171	34
Werktuigen	707	764	747	749	581	618	203
Werk door derden	263	279	259	266	319	166	116
Gewasbesch.middelen	347	377	353	292	272	328	83
Pootgoed	320	348	528	433	343	365	69
Stikstof	72	78	72	46	83	54	27
Fosfaat	23	25	30	27	15	12	7
Grond en gebouwen	745	799	840	850	670	635	273

Tabel B5.2 Ontwikkeling prijzen en produktiviteit op grotere akkerbouwbedrijven (in % per jaar)

Boekjaar	Opbrengst-prijzen per eenheid product	Prijzen productiemiddelen	Bruto-productiviteit	Productie-kosten per eenheid product	Opbrengsten-kosten-verhouding
1996/97	-14,2	+0,9	+5,8	-4,6	-10,0
1997/98	+8,0	-1,0	+5,0	-6,0	+14,5
1998/99	+19,5	1,2	-11,8	+14,7	4,2
1999/00 (v)	-18,5	+6,0	+4,0	+2,0	-20,0
2000/01 (p)	-0,5	+2,5	-1,0	+4,0	-4,0

Bijlage 6   Aanvullende gegevens glastuinbouw en champignonteelt

Tabel B6.1   *Ontwikkeling prijzen en productiviteit op glastuinbouw- en champignonbedrijven (in % per jaar)*

Boekjaar	Opbrengst- prijzen per eenheid product	Prijzen produc- tiemid- delen	Bruto- produc- tiviteit	Produc- tiekos- ten per eenheid product	Opbreng- sten-kosten- verhouding
Glasgroenten					
1996	15,0	0,9	-6,9	7,8	9,7
1997	1,6	2,4	3,5	-1,1	2,9
1998	-3,1	1,0	-5,0	6,4	-9,0
1999 (v)	-15,0	0,6	3,5	-2,8	-12,6
2000 (r)	21,2	9,0	-4,4	14,1	6,3
Snijbloemen					
1996	5,3	0,5	-0,8	1,3	5,1
1997	6,3	1,9	-0,4	2,3	4,0
1998	7,9	1,1	-1,5	2,6	5,2
1999 (v)	-7,7	0,8	0,4	0,5	-8,2
2000 (r)	10,7	7,2	-0,5	7,7	2,8
Potplanten					
1996	3,2	0,9	-1,8	2,7	2,4
1997	6,8	1,8	-3,3	5,2	1,5
1998	0,4	1,3	-0,9	2,2	-1,7
1999 (v)	-2,0	1,2	-1,3	2,6	-4,5
2000 (r)	3,9	6,6	2,1	4,4	-0,4
Totaal glastuinbouw					
1996	7,7	0,5	-3,2	3,7	5,1
1997	4,8	2,0	0,2	1,8	3,0
1998	2,5	1,1	-2,6	3,8	-1,2
1999 (v)	-9,0	0,8	1,1	-0,2	-8,8
2000 (r)	12,6	7,6	-1,1	8,9	3,4
Champignons					
1996	5,1	0,6	-8,1	8,8	-3,9
1997	4,0	0,5	-0,3	0,8	2,8
1998	3,0	0,8	-1,2	2,0	0,9
1999 (v)	2,0	0,5	-5,1	5,9	-3,7
2000 (r)	4,0	5,6	5,0	0,5	3,4

Bijlage 7 Translation of table and figure headings

- Figure 1 Family farm income per entrepreneur on milk production farms, arable farms, intensive livestock farms and glasshouse holdings (x 1,000 guilders).
- Table 2.1 Development of kg concentrate per cow, kg nitrogen (from fertiliser) per ha grassland, dairy cows and kg milk per ha feed crops and grassland on milk production farms.
- Table 2.2 Development of prices of milk, concentrates and cattle on milk production farms.
- Table 2.3 Returns, costs and results on milk production farms: smaller extensive and intensive; larger extensive and intensive farms
- Table 2.4 Farm results and farm income on milk production farms per entrepreneur (output per *f* 100.- costs, labour income, entrepreneurial income and family farm income (x *f* 1,000.- per entrepreneur)
- Table 2.5 Dispersion of family farm income per entrepreneur on milk production farms
- Table 2.6 Income statement on milk production farms per farm (total family income, taxes paid, disposable income, total family consumption and current savings); see 2.4
- Table 2.7 Development of prices of cattle and feed, amounts of premiums on farms with steers
- Table 2.8 Returns, direct costs and margins per ewe on farms with more than 25 ewes
- Table 2.9 Results on farms specialised on fattened calves
- Figure 2.1 Results on milk production farms: returns per *f* 100.- costs, family farm income and savings (x *f* 1,000.-)
- Table 3.1 Indicators of developments on farms with sows (per sow per year: returns, costs (minus labour), labour income, number of litters; price of concentrate, price per piglet)

- Table 3.2 Indicators of developments on farms with fattening pigs (per fattening pig per year: returns, costs (minus labour), labour income; kg of concentrate per kg growth, price of concentrate, output price per kg slaughtered weight)
- Table 3.3 Indicators of developments on farms with laying hens (per laying hen per year: returns, costs (minus labour), labour income; price of concentrates, eggs per laying hen, egg price)
- Table 3.4 Indicators of developments on farms with broilers (per 1,000 kg live weight: returns, costs (minus labour), labour income; price of concentrate, live weight (gr.), kg concentrate per kg live weight)
- Table 3.5 Farm results and farm income on farms with sows, fattening pigs and combined pig farms and laying hen and broiler farms per entrepreneur (see table 2.4)
- Table 3.6 Income statement on pig and poultry farms per farm (see table 3.5 and 2.6)
- Table 3.7 Dispersion of family farm income per entrepreneur on intensive livestock farms (see also table 2.5)
- Figure 3.1 Development of prices and costs per kg pig meat
- Figure 3.2 Family farm income on farms with pigs (x f 1,000.-, see also table 3.5)
- Figure 3.3 Family farm income on farms with poultry (x f 1,000.-, see also table 3.5)
- Table 4.1 Development of the yields (1,000 kg/ha) of some important cash crops on larger arable farms (winter wheat, spring barley, ware potatoes, seed potatoes, starch potatoes, sugar beets, spring-sown onions)
- Table 4.2 Development of the prices (guilders/100 kg, sugar beets: guilders/ton) of some important cash crops on larger arable farms (see table 4.1)
- Table 4.3 Returns and costs on arable farms per entrepreneur
- Table 4.4 Farm results and farm income on arable farms per entrepreneur (per region) (see table 2.4)
- Table 4.5 Dispersion of incomes on arable farms (see table 2.4)
- Table 4.6 Income statement on arable farms per farm (see table 2.6)
- Figure 4.1 Results on arable farms (see figure 2.1)

- Table 5.1 Output and costs in guilders per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly vegetables (output, costs: interest and depreciation, fuel, labour, other costs, total costs; net result)
- Table 5.2 Development of prices (in ct per piece) of some flowers
- Table 5.3 Output and costs in guilders per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly cutflowers (see table 5.1)
- Table 5.4 Output and costs in guilders per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly potplants (see table 5.1)
- Table 5.5 Output and costs in guilders per m² glass of area of glasshouse holdings with horticulture (see table 5.1)
- Table 5.6 Farm results and farm income on glasshouse holdings in horticulture per entrepreneur (per farm type) (see table 2.4)
- Table 5.7 Income statement on glasshouse holdings with horticulture per entrepreneur (see table 2.6)
- Table 5.8 Dispersion of incomes in the glass house sector (see table 2.5)
- Figure 5.1 Returns per f 100.- costs on glasshouse holdings with vegetables, cut flowers and pot plants
- Table 6.1 Output and costs in guilders per m² area of mushroom growers (output, costs: interest and depreciation, fuel, labour, compost, other costs, total costs; net result)
- Table 6.2 Farm results and farm income of mushroom growers per entrepreneur (see table 2.4)
- Table 6.3 Income statement of mushroom growers per farm (see table 2.6)
- Figure 6.1 Results on mushroom farms (see also figure 2.1)
- Table 7.1 Family farm income per entrepreneur and saving per farm of specialised holdings with outdoor vegetable production, fruit and bulb production (x 1.000 guilders)

- Table 8.1 Gross production value of the agriculture and horticulture sector (mln. NLG) (arable products: cereals, potatoes, sugar beets, onions, forage; horticultural products: fresh vegetables, fresh fruit, flowers and plants, bulbs, tree nursery; cattle: meat, milk; intensive livestock: calves, pigs, broilers, eggs; other agricultural products and services)
- Table 8.2 Estimate of net value added in the agriculture and horticulture (mln. guilders: gross production value; inputs as seeds, feed, energy, fertiliser; gross value added; depreciation, taxes, subsidies, net value added)
- Table 8.3 Development net value added and income (mln. guilders.: net value added, wages paid, interest paid, remaining income; indexes: net value added, net value added per labourer, remaining income, remaining income per holding)
- Table 8.4 Change in real agricultural terms of trade
- Figure 8.1 Development of remaining income per farm in constant guilders per farm.
- Figure 8.2 Development of income in agriculture compared with small and medium-size holdings outside agriculture.
- Table B2.1 Development of prices for some important inputs (changes in % per year) (labour, machinery, contract work, land and buildings, interest, inflation)
- Table B2.2 Prices and development of prices (in % per year) of fertilisers (N, P₂O₅ and K₂O)
- Table B3.1 Influence of one percent change of price on the labour income per entrepreneur on milk production farms (products: milk, meat, pigs; inputs: labour, machinery, contractors, concentrates cattle, roughage, concentrates pigs, nitrate, land and buildings)
- Table B3.2 Changes of volume and prices in % compared to previous year on milk production farms (prices of products, prices of inputs, gross productivity, production costs per quantity of output, output/input rate)
- Table B4.1 Changes of volume and prices in % compared to previous year on farms with sows and on farms with fattening pigs (see table B3.2)
- Table B4.2 Changes of volume and prices in % compared to previous year on farms with laying hens and on farms with broilers (see table B3.2)

Table B4.3 Influence of one percent change of price on the labour income per entrepreneur on farms with sows, other pig farms and poultry farms (products: fattening pigs, piglets (breeding farms), broilers, eggs; inputs: labour, machinery, concentrates pigs, concentrates laying hens, concentrates broilers, piglets (fattening farms), land and buildings)

Table B5.1 Influence of one percent change of price on the labour income per entrepreneur on arable farms (products: see table 4.1; inputs: labour, machinery, contractors, chemicals, seeds and plants, nitrate, phosphate, land and buildings)

Table B5.2 Changes of volume and prices in % compared to previous year on larger arable farms (see table B3.2)

Table B6.1 Changes of volume and prices in % compared to previous year on glasshouse holdings and of mushroom growers (see table B3.2).